Acadèmi de sa Llengo Baléà

GRAMÀTICA
(Normativa)
d'es
BALÉÀ

2005

Acadèmi de sa Llengo Baléà

GRAMÀTICA

(Normativa)

d'es

BALÉÀ

2005

Edita: Acadèmi de sa Llengo Baléà
Carré Capità Vila 32, 5º 2ª.
07007 Palma. Mallorca. Telf.: 685.875.365

C.I.F. : G07729049

Nº Depòsit Legal: V-3237-2005

I.S.B.N. : 84-921614-6-9

Imprime: EDITORIAL ECIR
Villa de Madrid, 60
Telefs.: (96) 132 36 25 y 132 36 55
Fax: (96) 132 36 05
Polígono Industrial "Fuente del Jarro"
46988 – PATERNA (Valencia).

PRESENTACIÓ

Estimad lectó:

Tens dins sas téuas mans una gramàtica autèntica de sa llengo baléà. No ês una gramàtica inventada. Ês una gramàtica sortida d'ets estudis y modernisació de sa gramàtica mallorquina d'En Juan Pèp Amengual de 1835 y 1872, y de sa gramàtica menorquina d'En Julio Soler de 1858. Feyna féta emb humildat y rigó científic, per sa Comisió enomenada a tal efècte per sa Junta General de s'Acadèmi de sa Llengo Baléà. Comisió que ha seguid s'admirabble camí d'es nostros predecessós. S'han empleyad dos añs en sa séua actualisació, perque hêm volgud que fos una gramàtica digna d'es sigle XXI.

Ês possibble qu'hey hagui lectós que, después de més de 20 añs d'imposició a sas escòlas, a sas Institucions y a tots es mèdis de comunicació, de una llengo y una ortografía catalanas que may han estad nostras, estrañin un poc aquesta gramàtica y sa séua ortografía. Ês normal. Perque si s'havés féta una gramàtica acomodada a sas conveniències d'es català, ês resultad havés estad una gramàtica més d'es català, no de sa llengo que xèrra y ralla es pobble baléà.

Emb aquesta gramàtica, talment com es nostros predecessós, hêm volgud preservà sa llengo pròpi de sas illas Baléàs, féta p'es séus habitans a lo llarg de mols de sigles. Sas séuas rèls comènsen dins s'època fenici y grèga, y continuan emb sa dominació romàna, que durà cinc sigles. Y d'aquí surt es romans baléà, **que compartêx emb totas sas altras llengos romànicas** (provensal, italià, español, occità, llemosí, català, valencià, francês, português, etc.), **un matex sistema llingüístic que las fa a totas germanas dins es séus substrattes**. No obstant cada una d'éllas ês una òbra seculà d'es séus respectius pobbles. Sas séuas respectivas estructuras, a lo llarg d'es sigles, s'han anad diferenciand y decantand d'aquéxa sòca comú qu'elza feya bessonas, arriband a sê lo suficientement diferentas, com per porê tení una gramàtica diferenciada. Y axí ja a n'es sigle XVII se va pubblicà sa priméra gramàtica de sa llengo mallorquina, féta p'En Juan Fiol. Com ja hem dit, es menorquíns ténen també éditada una gràmatica antiga, féta p'En Julio Soler en 1858. Comparat sas duas gramàticas se veu que sas estructuras son idènticas, formant per tant una matexa llengo baleá.

Emb aquesta gramàtica actual, se cumplêx sa misió inherent que té colsevol Acadèmi: fitsà, polí y donà lluentó a sa llengo.

Ês cèrt que sa nostra llengo ês molt minoritàri y es séu us ês càsi esclusivament oral. Per assò comprenêm a n'es que, sercand tení més lectós y més fama, s'estimin més escriure en català. Còsa que ja va comentà en "Miguel de

Unamuno" a n'es séu llibre "Por tierras de Portugal y España" (1916), anomenand a n'En Mariano Aguiló, Tomàs Forteza, Tòni María Alcové, etc. Però axò no déxa qu'aquesta Acadèmi estigui radicalment en contra de que, p'es matéxos motius, vulguin qu'es pobble baléà se catalanisi. Si es polítics y sa Universidat de sas Illas Baléàs eu fan, ês sa séua responsabilidad, però son inadmisibbles sas maniòbras políticas (Estatut d'Autonomía y Lleys concordans) y culturals (titulació de filología catalana còma pròpi) que obbligan a sa pobblació baléà a catalanisarsê vulgui o no vulgui.

Aquesta Acadèmi, en sa persona de s'incansabble coordinadó de totas sas feynas, En Mikèl Garau Rosselló, fa un acte púbblic de gratitud a tots es filologistes, professós y mèstres que han contribuíd a fé possibble aquesta hermosa réalidat de sa gramàtica normativa d'es baléà, y que per rahons particulàs que tots mos imaginam, no han volgud qu'es séus noms fossen coneguds. A tots élls, y sobre tot a n'es pobble baléà, que, governàs qui governàs, réys absolutistas, dictadós y néodictadós culturals, ha sabud conservà y preservà sa séua llengo multimilenari.

¡GRACIS, MOLTAS DE GRACIS!.

Juan Vanrell Nadal
President
Catedràtic d'Institut y Filologiste de llengos modèrnas

Introducció

Antes d'entrà en matèri hey ha que fé notà cèrtas dificultads molt peculiàs de sa llengo baléà:

1 S'ortografía té características pròpis, **que no coincidexen** emb sas normas d'es català, idioma que s'enseña actualment a sas escòlas de sas Illas Baléàs còma idioma cooficial. Té per tant, estructura gramatical específica, diferenciada de s'español, francês, català, valencià, português y demés llengos néollatinas.

2 En baléà domés s'escriuen sas consonans que se pronuncían, talment com s'italià o s'euskéra. Escèpte sa lletra "h" que se conserva únicament per etimología, ja que significa que en es séu llog antigament hey havía una altra lletra qu'avuy no s'empleya.

a. Se omitexen sas "r" finals romànicas d'ets infinitius y d'es sustantius (que per altra banda sí manténen altres idiomas com es català, s'español y es francês), cuand aquéxa "r" no se pronuncía. Eczemples: **caminà, desfé, carré,** etc.

b. Però si se pronuncía, sí que s'escriu: **motor, pur, militar, aviocar, toner, mir, tir, respir,** etc.

3 Sa fonètica baléà té innegabble dificutad. Sas vocals "a" y "e", ténen moltas de vegadas un sò oscur. Noltros eu enomenam néutre o sémimud. Sa séua transcripció fonètica internacional ês /ø/ . Eczemples: **camina** /kømínə/, **passeta** /pøssøtø/.

Devant sa sorpresa que pugui ocasionà s'ortografía d'es baléà, s'Acadèmi vol insistí: sas normas de s'Institut d'Estudis Catalans merexen es màcsim respètte, **però domés son validas p'es català.**

Sa llengo baléà té sa séua pròpi estructura diferenciada. Per axò demanam per sa gramàtica d'aquesta Acadèmi, que s'I.E.C. (Institu d'Estudis Catalans y

s'I.E.B. (Institut d'Estudis Baléàrics, -institució catalanista-) tenguin es matex respètte y consideració que ténen per s'español, llengo oficial d'España; p'es gallèg llengo de sa comunidat gallèga; y p'es vasc llengo de sa comunidat vasca.

Còma priméra ajuda o orientació fònica, adelantarêm alguns conexemens bàssics, y dirêm qu'es baléà té tres vocals ubèrtas: **à, è, ò**, que se pronuncían: /a/, /ɛ/, /ŏ/, y que sempre son tònicas.

Cuatra de tencadas: **é, i, o, u**, que se pronuncían: /e/, /i/, /o/, /u/.

Y duas de néutras: **a, e,** que se pronuncían: /ø/ (totas duas).

Totas éllas pòren essê àtonas o tònicas, segons s'acent prossòdic de sa paraula.

Aquéxa notabble variedat fonètica de sas vocals requirêx posà mols d'acens vocàlics per porê reflectà sa séua corrècta pronunciació. També tal com passa emb so Francês, algunas paraulas ténen que du més d'un acent. Ja qu'en Francês y en Baléà se dona una espécial importanci a n'es sò vocalic.

Ara bé, per evità sa profusió d'ets acens qu'aquéxa pronuciació requirêx, ets idiomas modèrns intentan simplificà s'acentuació gràfica. Per assò, en aquesta edició de sa nostra "Gramàtica Baléà", la volêm acomodà lo milló possibble a sas tècnicas filològicas d'es sigle XXI, sensa pèrda sa nostra fonètica peculià.

SONS DE SAS VOCALS

Sa " **à** ", té es sò de sa " **a** " llatina emb pronunciació més uberta; sempre ês tònica; sa séua grafía fonètica ês /**a**/: **caminà** /køminá/, **cassà** /køsá/, **gramàtica** /grømátikə/.

Sa " **è** " té es sò de com si volguéssem pronunsià una "a" y una "e" llatinas juntas "ae ", y sempre ês tònica; sa séua grafía fonètica ês /**ɛ**/: ***dèu, pèu, sèu, jèure, mèdi.***

Sa " **ò** " té es sò de com si volguéssem pronunsià una "o" y una "a" llatinas juntas "oa", y sempre ês tònica; sa séua grafía fonètica ês /**ŏ**/: ***còssi, mòmia, Manacò.***

Sa " **é** " té es matex sò que sa d'es llatí, español, italià, euskéra, etc., y es séu tò ês tònic y aton; sa séua grafía fonètica ês /**e**/: ***més, també, néutre, té, téu, méu, dimécres*****, mentratans, baléà, métgesa.**

Sa **a** y sa **e** son néutras. Totas duas ténen es matex sò, send es tò sempre aton y tònic; sa séua grafía fonètica ês /ø/. Però maldement tenguin es matex sò, no ne porêm déxà d'empleyarnê cap de sas duas, ja que sa "a" a final de dicció mos dona a entendre per norma general, que se tratta d'una paraula femenina. Y sa "e" a final de dicció que se tratta d'una paraula masculina: es mèstr**e** (masculí), sa mèstr**a** (femení), es mèstr**es** (masculí), sas mèstr**as** (femení).

Aquestas lletras no duen may acent vocàlic, perque es séu sò ês fosc. Cuand lis correspòn anà acentuadas per formà part d'una síl·laba aguda o esdrújula, se lis aplica sa norma d'ortografía corresponent, degud a s'acent prossòdic. Es séu acent denotadó ês un acent circunflecs: **ê**s, fess**ê**m, por**ê**m, h**ê**m, fer**ê**m, etc.

Y axí, es componens de sa Comisió de Gramàtica determinam :

Que sa "a" emb pronunciació ubèrta /a/, cuand formi part de síl·laba tònica o sigui un monosílabo, **no durà acent vocalic**:

Eczemples: **ha** /á/, **ja** /žá/, **ma** /má/, **pa** /pá/, par**dal** /pørdál/, Na**dal** /nødál/, altre /áltrø/, avi**ad** /øviád/, ciu**tad** /siutád/, verie**dat** /vøriødát/, determi**nant** /døtørminánt/, **may** /máj/, natu**ral** /nøturál/, **igual** /iguál/.

S'esceptuan d'aquesta nórma: *sa preposició "a", y ets artículs "sa, sas, la, las", que ténen sempre es sò fosc.*

Cuand sa (a) emb sò ubèrt formi part de síl·laba tònica a paraula aguda y sa consonant enclítica sigui una "n" o una "s" durà acent gramatical degud a s'acent prosòdic: **demàn** /dømán/, **caminàs** /køminás/.

Però cuand formi part de síl·laba àtona, maldement vagi seguida de consonant enclítica, **no durà acent vocàlic** perque emb aquesta circunstanci mantén sempre es séu sò natural fosc /**ø**/.

Eczemples:

Altruiste /øltruístœ/, **pa**né /pøné/, **an**neròt /ønnørŏt/, **a**centuà /øsøntuá/, **a**cent /øsént/, **a**nimal /ønimál/, **ani**m**a**la**da** /ønimøládø/, pa**ssa** /pásø/, parau**la** /pøráulø/, **man**tén /møntén/, etc.

Tampoc en durà a paraula aguda acabada emb duas consonans.

Sa "e" cuand sa séua fonètica sigui tencada /e/ no durà acent vocàlic si formand part de sílaba tònica va seguida de una o duas consonans enclíticas: co**ment** /komént/, a**quest** /økést/, van**rell** /vøn̥ré̥l/, prece**dens** /prøsødéns/, docu**ment** /dokumént/.

Cuand aquesta lletra formi sílaba tònica a paraula aguda acabada emb n o s, seguirà sas normas d'acentuació prossòdica, a hon haurà de du acent ortogràfic: ade**més**, do**més**, res **més**, for**nés**, à**mén**, **més.**

Sí durà acent vocàlic cuand formand part de sílaba tònica o àtona no dugi cap cansonant enclítica, y a tots es monosílabos:

Quédaràn /kedørán/, **mé**tgesa /mež'ø'zø/, **hé** /é/, **pé**ssa /pésø/, **Déu** /Déu/, a**qué**is /økéis/, de**rré**ra /dør̥érø/, ma**té**xa /møtéʃø/, ba**léà** /bøleá/, etc.

Sa " ò " te un sò ubèrt com si volguéssem pronuncià una "o" y una "a" juntas, sa séua grafía fonètica ês /ŏ/: c**ò**ssi, pr**ò**pi, m**ò**pi, etc.

Cuand sa /ŏ/ formi part de sílaba tònica y vagi seguida d'una consonant enclítica, o formi part de monosílabo no durà acent vocàlic, perque se cumplêx que sempre té es sò ubèrt: **com**, **po**, **sol**, **mol**.lo, **coll**, **moll**, tam**poc**, **o**, **col**, etc.

S'esceptuan d'aquesta norma es monosílabos: *no, dols, molt, mols, fosc, som, son.* Que ténen sempre es sò tencad /o/.

No durà acent vocàlic ubèrt si sa "o" forma part de sílaba àtona. Perque emb aquets cassos es séu sò sempre ês tencad /o/: ***mo**lló* /mo̥ló/, ***mo**lest* /moléśt/, ***co**pià* /kopiá/, ***mo**ment* /momént/, ***co**ment* /komént/, ***co**loma* /kolómø/.etc.

S'esceptuan d'aquesta norma sas paraulas compostas còma: **Colflòri**, hon sa 1ª sílaba ês àtona però se pronuncía ubèrta. Axò ês debud a que sas paraulas compostas manténen cada una es séu so natural: **talment** (tal + ment), **tansols** (tan + sols), **colflòri** (col + flòri).

Sí durà acent vocàlic (ò) encanvi, si forma part de sílaba tònica y no té cap consonant enclítica:

còssi /kŏ'si/, *pròpi* /prŏ'pi/, *colflòri* /kŏlflŏ'ri/, *fònic* /fŏ'nik/, etc.

ACENS

Cuand dins una matéxa paraula hey ha dos o més acens, se carrega sa veu **sempre** demunt sa derréra sílaba acentuada. Escèpte a n'es noms de sas lletras, que se pronuncía sa priméra. Eczemples:
téòric, baléà, quédaràn, quéxarsê, xécarsê, àmén déxà, éssé, émé, éllé, etc.

Hey ha paraulas compostas que maldement duguin un o dos acens vocàlics, prevelêx a s'hòra de pronunciarlâs, s'acent prossòdic; emb especial sas que duan es sufitse **-ment.**

Ecz.: periòdica**ment** /periŏdikøménť/; autèntica**ment** /øutɛntikøménť/.

Dins ets acens d'es baléà, eczistêx s'acent circunflecs (^) , que s'empleya esclusivament demunt sas vocals foscas "a, e" cuand aquestas son tònicas, duguin o no consonans enclíticas: agafa**lâ**, **alê**, **replê**, **dirêm**, **ferêm**, eczis**têx**,.

Y còma acent diacrític:

1- Per diferencià sa tercéra persona d'es present d'Indicatiu d'es vèrbo essê (éll ês), de s'artícul masculí singulà (es).
2- Per diferencià es pronom "rês" de s'advèrbo de cantidat "res".
3- Perque sa lletra (e) no se pronuncii (é) formand part de sílaba tònica a paraula aguda emb consonant enclítica: fe**rêm**, perte**nêx**, me**rêx**, mere**xêm**, **hêm**.

S'acent ubert (`) s'empleya còma diacrític:

1- Demunt sa lletra de sa paraula **ò** /ŏ/ (metal preciós), per diferenciarlâ de sa conjunció **o** /ŏ/. Ecz.: s'**ò** ês grog. Axò **o** allò.

2- Demunt sa paraula "**sòl**" /sŏl/ (advèrbo de mòdo), per diferenciarlâ de sa paraula "**sol**" /sŏl/ (estrella d'es sistéma solà).

3- Demunt sa paraula **sò** /sŏ/ (renòu d'un instrument musical o tonalidad que se dona a sas lletras cuand xerram), per diferenciarlâ de sa paràula **so** (artícul masculí singulà) y de sò tencad.

Eczemples: emb **so** cotxo. Aquest **sò** no ês corrècte.

CONSONANS

En lo referent a sas consonans, tenim que sa lletra "**c**" en sò de /k/ s'escriu devant de sas vocals "**a**, /ø/, **à**, /a/, **o**, /o/, **ò**, /ŏ/, **u**, /u/.

Eczemples: *còssi, colóm, cassa, camía, cussa, coloma, casa.*

Sa matéxa lletra "**c**" emb sò de "s" líquida /s/, s'escriu devant sa vocal "i" cuand per etimología d'es llatí axí li correspongui: *círcul, cinc, cinta, ciènci, científic, principi, principal, vacacions.*

Y entre sas combinacions vocàlicas " ai, ei, ii " : *diccionari, afirmació, abolició, electreciste, espécialiste.*

També s'escriu "**c**" devant sa vocal "e" emb sò de "s" líquida, cuand per etimología d'es llatí axí li correspongui: **centum** > cent, **censura** > censura, **census** > cèns, **certus** > cèrt.

En es demés càssos s'escriu sempre " s ": **sércol, sercà, servéra,** etc.

Sa lletra "**z**" a principi y final de paraula té es sò de "s" líquida:

Zaragossa /Sørøgósə/; **Zanoguéra** /Sønogérø/; **zona** /sónø/; **zulú** /sulú/; **Carroz** /Køɽõs/; **Zar** /Sár/).

Però intervocàlica té un sò sibilant dols /z/: **Pizà,** /pizá/, **Bauzà** /Bøuzá/, **onze** /onzø/.

Aquest llinatje baléà, Bauzà, a segons quinas zonas de Baléàs, sa "z" intervocàlica se pronuncía emb forma de "s" líquida: /bəusá/.

Sa lletra "**x**" té un sòl sò, qu'ês igual a sa "ch" d'es francês y a sa "sh" de s'inglês. Sa séua grafía fonètica ês /ʃ/.
Eczemples:

coxí /koʃí/, **xigala** /ʃigálø/, **coxinéra** /koʃinérø/, **xeremía** /ʃørømíø/, **Ximèlis** /ʃimɛ́lis/, **Xim** /ʃim/, **Xisco** /ʃísko/ .

Se esceptuan d'aquéxa norma sas paraulas de prosedènci inglesa: **taxi, boxéo.**

A hon sa "x" té es matex sò qu'emb inglês y qu'emb español /ks/.

Sa letra " **jj** " té ês sò de sa "j" /**x**/ española: A sas paraulas agafadas de s'español que ténen aquest sò: ***ajjédrés*** /øxedrés/, ***jjéfe*** /xéfe/.

Y a sa conjugació d'es vèrbo baléà " rojjà " /ɽoxà/ :

rojj /ɽŏ'x/, **ròjjas** /ɽŏ'xøs/, **ròjja** /ɽŏ'xø/, **rojjam** /ɽoxám/, **rojjau** /ɽoxáu/, **ròjjen** /ɽŏ'xøn/; **rojjava** /ɽoxávø/, **rojjavas** /ɽoxávøs/; **rojjaría** /ɽoxøríø/, **rojjarías** /ɽoxœríøs/; etc.etc.

Sa lletra " **y** " s'empleya de conjunció (un **y** s'àltre), y de sémi vocal /j/en sustitució de sa " i " cuand aquéxa entre en yod perdend part d'es séu sò natural, cuand seguêx a una vocal més forta.: **fuy, fuya, vermey, ay, aygo, beya, beyé.**

Gramàtica de sa llengo baléà

PREFACI

Sa gramàtica normativa de sa llengo baléà, ês es resultad de sa feyna de sa Comisió de Gramàtica de s'Acadèmi de sa Llengo Baléà, que l'han redactada sercand un'esposició didàctica clara, fogind d'un trattad de llengo per Universidats.

A totas sas gramàticas precedens:

Gramàtica Mallorquina d'En Juan Fiol de 1651.
Gramàtica Mallorquina d'En Michèl Rèus de 1694.
Gramàtica Mallorquina d'En Tòni Mª Servéra de 1812.
Gramàtica Mallorquina d'En Juan Pèp Amengual de 1835.
Gramàtica **Menorquina** d'En Julio Soler de 1858.
2ª edició ampliada de sa Gramàtica Mallorquina d'En Juan Pèp Amengual de 1872.
Y a n'es dicionari d'Ibissenc de N'Erique Ribas Marí.

Lo que se pretenía principalment, éra qu'es baléàrics desde sa séua llengo, entenguéssen y xerràssen corrèctament s'español d'aquélla època, ja que sa gran majoría d'es pobble desconexía totalment sa llengo española.

Sa nostra Acadèmi lo que ha anad a sercà emb aquesta gramàtica ês, que s'estodíi sa llengo baléà, desde s'estodiant més tènre fins an aquélla persona que ja fa molt de tems que déxà ets estudis, axí com per aquells estodiosos de sas llengos minoritaris. Per axò ha féta una autèntica gramàtica docent, fundamentada emb s'històri de sa llengo, emb sos conexemens hereuads d'ets anteriós gramàtics, y emb sos canvis estructurals modèrns, que fan d'élla, una gramàtica ajustada a sa cièncì filològica d'es sigle XXI.

Dins élla s'espòsen emb senzillês y claredat, ets actes orals y escrits que conforman es baléà d'es sigle XXI. O siga, ets actes llingüístics d'aquells habitans de Formentéra, Ibissa, Menorca y Mallorca.

S'ha de tení molt present sa dificultad de sas vocals, més o ménos ubèrtas, que se donen dins es baléà y que pòren créà confusió. S'Acadèmi ha acudit a s'etimología y a sas grafías rebudas de sas gramàticas y diccionaris anteriós. Per assò, còma nórma general se dictamina:

a) Es femenins plurals acaban en **-as**, perque elza trobam dins s'acusatiu plural de sas paraulas llatinas originaris.

S'Institut d'Estudis Catalans, probabblement per influènci francesa, fa aquest matex plural emb "-es". Però noltros consideram més fidèl a sa séua etimología llatina, mantení s'enomenada desinènci "-as". No hey ha que olvidà que sas vocals néutras "a, e" ténen igual pronunciació. Per assò mantení sa "-as" dona més fundament etimològic y cult a sas nostras formas femenina, coma varen fé es nostros gramàtic precedents.

b) Seguind sa norma d'autós precedens, omitim sas consonans finals que no se pronuncían, principalment sa "r": llaurà, caminà, jèure, cosí, co, tambó, amó, Mancò, Manacò, flo, po.
Però se mentén si aquéxa sa pronuncía: militar, per, motor, tir, etc.

S'Institut d'Estudis Catalans, pentura també per influènci d'es francês o de s'español, mantén sa " r " final.

S'Acadèmi de sa Llengo Baléà, respètta sas normas qu'aquest Institut ha fitsadas p'es català. Però també ês vera qu'aquestas normas de s'I.E.C., apresas dins sas aulas de català de Baléàs, han calad molt endins de sa pobblació. ***Però aquéxas normas no son vàlidas p'es baléà,*** *ja que com se vorà, aquest té sa séua pròpi històri y evolusió totalment diferenciada de s'històri y evolusió d'es català.*

Per axò, demanam qu'es matex respètte que noltros tenim per sas normas de s'I.E.C. p'es català, eu tenguin élls per sas normas seculàs d'aquesta Acadèmi p'es baléà.

c) Ês desitj de s'Acadèmi ês reflectà demunt es papé sa pronunciació vocàlica lo més fidèl possibble a sa réalidat. Per assò consideram que lo més acertad ês imità s'us d'ets acens que ja empleyaren es nostros predecessós. Y que son: agud o tencad (´), grave o ubèrt (`) y circunflecs o dobble (^). Es tencad per sas vocals tencadas, s'ubert per sas vocals ubèrtas, y es dobble per sas vocals ultratencadas en sílaba tònica, axí còma acent diacrític demunt sas matéxas vocals.

RESUM DE S'HISTÒRI DE SA LLENGO BALÉÀ

Considerand un idioma desd'es punt de vista humà, tota consideració colectiva d'es llenguatje, ja sigui d'un idioma molt estês, ja sigui d'un idioma de mínima estensió, té dret a n'es macsim respètte. **Respètte reconegud a sa Declaració Universal d'es Drets Llingüístics**. Y ês un atentad contra es Drets Llingüístics imposà a una comunidat, una llengo que no ês sa que per costum xèrra, ni ês sa de sa nació a hon s'hi tròba políticament incluida. Perque sas llengos las fan es pobbles emb so séu xerrà de cada día, no es llingüistas. Escèpte de que siguin llengos sintèticas, llengos de laboratòri.

Sas llengos se forman, no s'inventan, brollan y créxen a poc a poc entre pobbles unids per flocs d'una matéxa cultura social. O siga, per una matéxa històri. Ja que sa llengo nex emb sa persona; y segons aquéxa persona nesqui a un llog o a un altre, aprên a xerrà d'una forma particulà y diferenta de altras bandas. Una vegada sa persona ja ês gran, ordéna el món que l'enrevolta posand noms a sas còsas, a n'es llogs per hon passa, a sas costas, montañas, rius, etc. Desd'es moment qu'aquéxa persona ja sab xerrà, se junta emb altras de sa séua matéxa fórma d'espréssarsê, canvían conexemens, fan festas, jogs, etc. Tot assò, emb so passà d'es tems, va formand lo que serà sa cultura d'aquéxas personas que forman una comunidat emb una matéxa llengo y costums. Per axò s'hitòri de sa llengo baléà no comènsa emb sa conquista d'es réyne de Mallorca p'En Jaume I d'Aragó, Conte de Barcelona y Señó de Monpellé, si no que sa nostra llengo se comensà a formà ara fa uns 9000 añs, en ple Messolític. Axí eu mos ho confirma s'Arqueología.

¿D'hon venguéren es primés y sucessius habitans de Baléàs?, supostament, d'hon sempre han vengudas sas grans migracións, de Llevant. D'allà venguéren es constructós de sas edificacions de caracte cíclope, déxand sa séua cultura per tot allà hon passavan, Turquía, Grècia, Italia, Serdéña, Baléàs, mitjorn, ponent y tramuntana de sa costa de sa península Ibèrica, arriband fins a sas Cassitérides y Dinamarca. Sempre perseguind es sol. D'aquéxa forma, conoxedós d'aquesta ruta ubèrta tans de mils d'añs enréra, arribaren a Baléàs es fenicis emb sa séua cultura y llengo, substratte llingüístic d'es baléà. D'aquéxa forma baléàs se convertí emb so cap de pont que donà pèu a sa fundació de més colònias fenicis a sas costas ibèricas: Cartagéna, Màlaga, Adra, Cadiz, etc.. D'aquéxa època mos quéda es ball d'es Cossiés, y possibblement es de sas Àguilas, es pandéro, es fabiol, es tamborí y sa xeremía.

Y en matèri de llengo, mos quédan sas desinèncis –ITX, -UTX, -ITXOL. (**Fornalutx, Ferrutx, Andraitx, Felanitx, Favaritx, Costitx, Caymaritx,**

Portitxol, Andritxol, etc.). Més endevant y emb barcos fenicis arribaren ets israélitas de s'època d'En Moissés, mesclandsê emb sa pobblació nativa-fenici. Adoptand a poc a poc sa séua cultura y costums, qu'hêm conservadas fins a s'actualidat: sa forma de celebrà Pasco, sa forma de celebrà Nadal, es calendari d'en Salomó, es cocarròys, crespells y robiols, es brodats, etc., escèpte sas de caracte relligiós ja que tots, emb so passà d'es tems se cristianisaren. D'aquesta cultura, dins es substratte llingüístic tenim paraulas còma: **Magalluf, Galilèa, robiol, crespell, barriona, Bet, Pasco, matrac,** etc.

Més tard arribaren es Grègs, que també déxaren part d'es séu bagatje llingüistic emb paraulas còma: **Artà, Pantalèu, rovélla / rohélla, estàda, atapins, gelós, flayra,** etc.

Ja domés emb axò mos porêm donà una idèa de com xerraven es nostros antepassads, mols de sigles antes de que en Jàume I conquistàs es réyne de Mallorca. Però no acaba aquí sa formació de sa nostra llengo, ja que varis sigles después, a n'es 123 antes d'el Bon Jesús, arribaren es romans emb en "Quinto Cecilio Metelo" que dugué es llatí; y no domés axò, si no qu'emb so du moltas de familis íberas perque pobblàssen sa part de Lluch Majó y Campos, qu'estava molt despobblada, se mos afagíren paraulas íberas qu'avuy en día conté s'Euskéra, y que son: **Pitxé, jac, mendía, garau, garí, sèrra, hostal, galant, llogué, mondragó,** etc. (*pitxar, jake, mendia, garau, gari, zerra, ostatu, galant, aloger*).

S'asimilació d'es llatí p'es pobble baléà, tardaría més de 400 añs, perque sabêm per s'Encíclica d'es Bisbe Sevéro de Menorca, qu'es noms de sas dònas de Baléàs a n'es sigle V d.C. encara éran de prosedènci grèga. Y sa crissis d'es llatí an aquest matex sigle, no va efectà per rês a Baléàs precisament per essê illas. Emb tots aquets ingrediens, es baléàrics vàrem anà pastand sa nostra llengo emb una fonètica dolsa hereuada d'es grèg, y que no se devía diferencià molt de sa d'ara. Cuand quédàrem bax es podê de Bizanci, no tenguérem cap probbléma per entendrermós emb élls, ja que tembé xerravan un llatí molt elenisad. Assênd ja a n'es sigle vuyt, concrétament a n'el 799, (Cataluña encara no eczistía), mos arribaren occitans y provensals, (430 añs antes de sa conquista d'En Jàume I), degud a que noltros demanàrem aussili a n'En Carlo Magno, perque ets àrabés mos volíen invadí. Éll va correspondre, y es pobble baléà, d'agraiment eu va jurà còma réy y aquex créà es réyne de Baléàs. Y precisament d'aquí mos vé a n'es baléàrics lo molt d'occità-provensal que tenim dins sa nostra llengo: **aygo, gabi, elegant, aygordent, fusté, menud, menuda, menudería, sensê,** etc. (*aiguo, gabi, alegant, aigu'ardén, fustié, menudo, menuda, menudarié, senso,* etc.).

A n'el 814 y poc antes de morí, En Carlo Magno va enomenà réy de Baléàs a n'es séu nét Bernat, fíy d'En Pipino. Axí fins cincuanta sèt añs después (856) a hon sí mos conquistaren ets àrabés. Però lis durà poc perque es cab de tres añs, a n'el 859, conquistaren Baléàs es normandos, qu'estaren aquí fins sa definitiva conquista p'ets àrabés a n'es sigle dèu. Déxandmós paraulas còma: **guèrra, espasa, parra, sala, ròba,** etc.

D'ets àrabés no porêm di cèrt y segú quinas paraulas mos déxaren, perque no mos hêm de olvidà qu'es fenicis, mos enseñaren s'agricultura, s'art de sa navegació, sa construcció de barcos, es fé vidre, s'ofici de sa métalúrgia, fé sas sinis, etc. y emb ell tota sa nomenglatura d'es noms de sas eynas y péssas. (Per axò son mols es noms d'eynas d'es camp y altres oficis que son diferens a n'es de Cataluña, ja qu'es séu substratte cultural ês cristià-germanic). Per consiguient di que sini, per eczémple, ês una paraula de prosedènci àrabé, ês arrisquersê a pégà una patinada, perque no mos hêm d'olvidà qu'ets àrabes éran veynads d'es fenicis y d'ets israélitas, y paraulas tan bàssicas, podría sê benbé que fossen comunas a sas tres ètnias, que, ademés, llingüísticament pertenexen tots tres a sa famili llingüista "camito-semítica". Àra be, durant sa dominació mòra, que durà uns trecens añs, es gros d'es pobble va seguí xerrand es romans mallorquí, y degud an assò, En Jàume I cuand arribà a Mallorca no tengué cap probbléma idiomàtic a s'hòra de conversà emb so pobble natiu, però sí que va havê de mesté un jodío de Zaragossa versad en llengo àrabé, cada pic que va havê de xerrà emb so Walí de Palma. Sa pròva més irrefutabble de qu'aquí se xerràva romans mallorquí la tenim en lo escrit en es Llibre d'es Fets, escrit en priméra persona p'es pròpi Jàume I, que mos dona conte que no va tení que mesté cap intérprete d'àrabé emb en Alí de sa Paloméra, ni emb En Ben Abêt. Ni en tenguéren de mesté cap, es bal.les que, a instanci d'es pròpi pobble mallorquí va anomenà molt antes de conquistà Palma.

Emb en Jasume mos arribà es romans llemosí empleyad desd'es mitjorn de Fransa fins a Valènci, es romans aragonês y es romans castellà. Y com que no hey hagué cap repobblació de cap casta, es pobble baléà, va seguí xerrand com eu havía fet fins llevonses. Ademés que, fins a n'es sigle vint, es noranta per cent de sa pobblació éra analfabèta; lo que mos demostra que durant tots aquets sètcens añs passads desde sa conquista, éra d'el tot impossibble p'es total de sa pobblació aprende una llengo forastéra si no s'anava a escòla. Y no va essê fins a n'es sigle vint que s'obbligà a anarhí fins a s'edat de 14 añs. Per consiguient es Llemosí ha quédat escrit a n'es documens, però no éra ni ha estad may sa llengo d'es pobble.

Talment com avuy en día, a hon sa llengo oficial de Baléàs y per consiguient sa llengo escrita, per manament polític ês sa catalàna, y sa que xèrra y empleya es pobble còma llengo materna y de relació, y qu'ês sa que realment val perque se mantén viva, ês sa Baléà.

Es fet de que per sas costas de Girona (Ampurdà) y Rosselló se xèrri empleyand ets artículs baléàrics "sa y es", ademés de una vocalisació parescuda, ês degud a sa colonisació d'aquéllas costas per es baléàrics que fogiren de sas illas a n'el 856, degud a s'arribada y conquista d'ets àrabés. Tal fet històric eu mos ho confirme es fet, de que cuand el réy En Jaume I a 1228 va fé es reparto d'es réyne de Mallorca entre es séus, segons sas tròpas que cadascú duría a sa Conquista, éll se va reservà per sí es domini de tots es castells que se trobassen a Mallorca. Però En Nuño Sanz, conte de Rosselló, li va fé sabre qu'es castell de Montuèri éra de sa séua famili desde molt antic, y per consiguient no s'ho poría quédà. Y axí se déxà per escrit y firmad per totdós día 10 de Jané de 1228. Y axò domés té una

esplicació; que sa prosedènci de sa famili d'es Conte de Rosselló, éra descendent d'es mallorquins que fogíren de cap allà a n'el 856. Per axò no ês d'estrañà que per Girona y Rosselló se xèrri parescud a noltros.

A s'època d'En Jaume II de Mallorca, sa nostra llengo ja se va mostrà formada, estructurada, emb sos escrits d'en Ramón Llull, empleyand com ês natural, es pronoms, artículs y altras paraulas esclusivas de Baléàs, tals com: Nostro, vostro, llengo, hòmo, sa, orde, l'ey, servici, etc. Essend una falsedat històrica-llingüística presentà a n'en Llull còma autó de català. Perque lo cèrt ês que escrivía en Mallorquí. S'autorisàda veu de don Pèp Vidal y Ròca, Llissenciad en Teología per s'Universidat Gregoriana y en Filología Hispànica per s'Universidat de Barcelona, Llullista y Membre de sa "Maioricensis Schola Lulista", diu: "**Es catalanisme d'en Ramón Llull, ês comparabble a n'es castellanisme d'el Cid. O sía, son producte de s'historiografía romàntica.**" (Historia de Baleares. Diario de Mallorca. Tom III, p.971. Palma 1991).

Desde llevonses fins avuy en día, es pobble Baléà ha seguid xerrand poc més o manco com es sigles passads, efegind paraulas d'altras llengos, sobre tot de sa castellana, a n'es séu lècsic; tal y com correspòn a una llengo viva. Ja més modèrnament n'hi ha efegidas de s'Inglês, llengo de relació intenacional gracis a n'es nortamericans y japonesos y sa séua tecnología.

GRAMÀTICA BALÉÀ

GRAMÀTICA

Gramàtica ês sa Ciènci qu'estodía y regula una llengo.

Gramàtica, ês també s'eyna que mos enseña a pronuncià una llengo acadèmicament y, a escriurerlâ.

Sa gramàtica sa dividex en: **Ortografía, Prosòdi, Analogía y Sintacsis.**

S'Ortografía ês sa part de sa gramàtica que mos enseña a empleyà corrèctament sas lletras y es signes de puntuació.

Sa Prosòdi ês sa part de sa gramàtica que s'ocupa de s'acadèmica pronunciació y acentuació prosòdica de sas paraulas. Sa Prossòdi se subdividêx emb: sa Fonología, sa Morfología y sa Semàntica.

S'Analogía ês sa part de sa gramàtica que mos enseña sas classes de paraulas que fórman sas oracions gramaticals, emb totas sas séuas figuras y declinacions.

Sa Sintacsis ês sa part de sa gramàtica que mos enseña a construí oracions gramaticals.

ORTOGRAFÍA

Sa nostra llengo escrita ês es fidèl reflècte de sa llengo xerrada per sa majoría de sa pobblació baléà. Essênd s'Ortografía sa part de sa Gramàtica que s'encarrega d'enseñà sas réglas necessaris per representà emb lletras y paraulas es sòns que confórman sa nostra llengo.

Y com que una llengo té sòns, indefectibblament té acens.

S'ACENT BALÉÀ

Acent ês sa forsa de veu que carregam demunt una sílaba determinada cuand pronunsiam sas paraulas. An aquest acent se li diu **acent prosòdic**. Y segons sigui sa posició de s'acent prosòdic, sas paraulas reben es noms de:

Paraula aguda o ocsítona.

Paraula plana o parocsítona.

Paraula esdrújula o proparocsítona.

Paraula **aguda o ocsítona**, ês sa que té s'acent prosòdic demunt sa derréra sílaba. Duguend acent ortogràfic si acaban en vocal, **n** o **s**.

Eczemples: *segón, passetjà, ademés, comú.*

Paraula **plana o parocsítona,** ês sa que té s'acent prosòdic demunt sa segona sílaba de derréra. Duguend acent ortogràfic si sa paraula acaba en consonant que no sigui **n** o **s**.

Eczemples: *Corema, bàmbol, rèmol, trébol, càñom, ortogàfic.*

Paraula **esdrújula o proparocsítona**, ês sa que té s'acent prossòdic demunt sa tercéra sílaba de derréra. Aquestas sempre duan acent ortogràfic acabi com acabi sa paraula.

Eczemples: esdrújula, ocsítona, fonèticas, Bàrbara.

CLASSES D'ACENS

Es Baléà té tres tipos d'acens: **acent vocàlic, acent ortogràfic y acent diacrític.**

ACENT VOCÀLIC

Ês es que mos indica sas diferentas pronunciacions de sas vocals a, e, o, que son sas únicas vocals emb fonètica variabble, independentement de sa séua posició dins sa paraula. Es baléà ha donad a sas vocals ademés d'es séu való absolut, es séu való respècte de s'etimología.

Aquest acent vocàlic té tres formas gràficas: **tencad** (´), **ubèrt** (`) y **circunflecs** (^)

Cuand dins una matéxa paraula coincidexen dos o més acens, sa forsa de sa veu se donarà sempre demunt sa derréra sílaba acentuada.

Eczemples: pés**à**, espér**àu**, bal**éà**, àm**én**, baléàric, quédar**àn**, àvi**ón**.

Escèpte a n'es noms de sas lletras, a hon sa forsa de sa veu se carrega demunt es primé acent.

Eczemples: éssé, élé, émé, éñé, éllé, etc.

Cuand se tratti d'una paraula composta, cada paraula se pronunciarà emb so séu acent. Sobretot sas que duan es sufitse "-ment" o es prefitse "sémi":

Ecz.: académicament /økødɛ'mikøment/; nortamèricà /nŏ'rtømeriká/,

sémidobblegad /sémidobbløgád/, sémimusical /sémimuzikál/.

Se esceptuan d'aquesta norma sas paraulas que, de prosedènci gereralment españòla o llatina, a hon hey prevelêx s'acent prosòdic d'aquest altre idioma.

Tapété, termómétro, ajjédrés, gravé (d'es Llatí gravis), sainété, hectómétro, hecsàmétro.

S'ACENT UBÈRT

S'acent ubèrt s'empleya demunt sas vocals ubèrtas à, è, ò /a/, /ɛ/, /ŏ/. Seguind sas siguiens normas.

1ª norma de sa vocal a.

Cuand sa "a" emb pronunciació ubèrta /a/, formi part de sílaba tònica tant si du consonant enclítica com no, o sigui un monosílabo, **no durà acent vocàlic** perque se pronuncía ubèrta de forma natural.
Eczemples:

Ha /a/, **ma** /má/, **pa** /pá/, **ja** /žá/, par**dal** /pørdál/, **Nadal** /nødál/, ca**vall** /køvál/, **aviad** /øviád/, **ciutad** /siutád/, **veriedat** /vøriødát/, **determinant** /døtørminánt/, **catalans** /køtøláns/, **naturalment** /nøturálmént/, **igualment** /iguálmént/, **paraula** /pøráulø/, **natural** /nøturál/.

S'esceptuan d'aquesta norma perque sempre ténen es sò néutre:

1) Ets artículs: **sa, na, la, sas, las.**
2) Es pronoms: **la, las.**
3) Sas preposicions: **a, an.**

2ª norma de sa vocal a.

No ne duràn aquéllas paraulas agudas que finalisin emb –**ns** perque sa segona consonant invalida s'acent ortogràfic.

Ezcemples:

Catalans, capellans, elefans, mans, etc.

3ª norma de sa vocal a.

Cuand formi part de sílaba àtona, no se posarà s'acent vocàlic maldement vagi seguida de consonant enclítica, perque mantén es séu sò fosc /ø/ natural, sempre.

Ezcemples:

Altruiste /øltruístø/, **pa**né /pøné/, **an**nerot /ønnørŏ´t/, **a**centuà /øsøntuá/, **a**cent /øsént/, **a**nimal /ønimál/, **animalada** /ønimøládø/, pa**ssa** /pásø/, p**ara**u**la** /pøráulø/, etc.

Única norma de sa vocal e

Sa vocal "e" emb sò ubèrt /ɛ/ **anirà sempre acentuada** sigui sa que sigui sa séua posició dins sa paraula, y dugui o no consonant enclítica.
Eczemples:

dèu, sèu, pèu, juèu, colissèu, musèu, jèure, ubèrta, fonètica, etc

---

1ª norma de sa vocal o.

Cuand sa "o" emb sò ubèrt /ŏ/ formi part de monosílabo, tant si du consonant enclítica com si no, y cuand formi part de sílaba tònica emb consonant enclítica, no durà acent vocàlic: ***com, po, sol, mol.lo, coll, moll, o, bosc, nostro, vostro, col, co, sons, etc.***

Se esceptuan d'aquesta norma :

Ets advèrbos: **no, molt, mols, tot, tots, hon, hont, von, vont.**
Ets adjettius: **dols, fosc, sord, dos.**
Es pronoms: **mos, vos, lo.**
Sas formas verbals: **som, son, fos.**
S'artícul: **so.**
Totas sas paraulas agudas acabadas emb: **-ons.** (cansons, calsons, etc.)

Perque se séua pronunciació ês sempre tencada de forma natural /o/, y per consiguient no han de menesté d'acent vocàlic.

2ª norma de sa vocal o.

Si forma part de **sílaba àtona sensa consonant enclítica**, no durà acent vocàlic perque en aquest cas prevelêx es séu sò tencad natural /o/.

Ecz.: **mo**lló /moʎó/, **mo**les*t* /moléstl/, **co**pià /kopiá/, **mo**ment */mománt/,* **co**lóm */kolóm/,* **colo**mí */kolomí/, etc.*

3ª norma de sa vocal o.

Durà acent vocàlic ubèrt si forma part de síIaba tònica y no té cap consonant enclítica.

Ecz.: *còssi, pròpi, colflòri, fònic,* etc.

ACENT TENCAD

S'acent vocàlic tencad s'empleya únicament demunt sas vocals tencadas **é, o.**

Única norma de sa vocal o.

Se posará acent tencad demunt sa lletra "o" cuand hagui de tení es sò tencad essend sílaba tònica dugend consonant enclítica. Ja que si no li posassim es séu sò sería indefectibblement ubèrt, emb aplicació de sa 1ª norma de sa ò.

Eczemples:

Co**lóm, plóm, dób**ble, mo**lló, mól**ta, etc.

Se esceptuan d'aquesta norma sas acabadas emb **–ns**: camions, cansons, etc. perque sa segona consonant invalida s'acent de paraula aguda.

1ª norma de sa vocal é.

Se posarà aquest acent demunt sa lletra "e" cuand formand part de sílaba tònica o àtona, no dugui cap consonant enclítica. Eczemples:

Quédaràn /kedørán/, **pé**ssa /pésø/, **Déu** /Déu/, a**quéis** /økéis/, de**rré**ra /døŗérø/, do**més** /domés/, ma**té**xa /møtéʃø/, **é**ra /érø/, **é**rem /érøm/, **fé** /fé/, **mé**tje /méž'ø/ (mé-tge), **dé**xaren /deʃárøn/, **mé**tro /métro/, **dé**xà /deʃá/.

Se esceptuan d'aquesta norma perque sempre ténen es sò fosc /ø/:

1) Es pronoms personals: **me, em, te, et, le, elz, elza, euz, euza, en, ne, hey, se, es, eu.**
2) Es pronom relatiu y conjunció : **que.**
3) S'adjettiu y advèrbo numeral: **tres.**
4) Ets artículs: **es, el, en, se, ne, sen, els, ets.**
5) S'advèrbo de cantidat: **res.**
6) Sas preposicions: **en, per, emb, emba, sensa, entre, des, desde.**

2ª norma de sa vocal é.

No durà acent vocàlic cuand, formand part de sílaba tònica a paraula aguda, vagi seguida de una o duas consonans enclíticas, perque mantén es sò tencad /e/ sempre.
Eczemples:

C**o**m**ent** /koméntl/, a**quest** /økést/, Van**rell** /vønŗéļ/, prece**dens** /prøsødéns/, docu**ment** /dokumént/, a**quest**a /økéstə/, a**quest** /økést/.

3ª norma de sa vocal é.

Tampoc durà acent vocàlic cuand, anand seguida de consonant enclítica formi part de sílaba àtona; **perque aquesta situació fa que es séu sò natural fosc se mantengui /ə/.**

Eczemples:

Determi**nen**, /døtørmínøn/, co**men**tari /komøntári/, **men**jà /mønžá/, a**cen**tuad /øsøntuád/, té**nen** /ténøn/, etc.

ACENT CIRCUNFLECS

S'acent circunflecs s'empleya demunt sas vocals "a, e", per indicà es séu sò fosc, bàsicament en paraulas ocsítonas.

Ecz.: **¡quê!** /kø'/, agafa**lâ** /øgøfølø'/, menja**têl** /mønžøtø'l/.

ACENT ORTOGRÀFIC

Acent ortogràfic ês es que mos diu si sa paraula en cuestió ês aguda, plana o esdrújula.

Té tres formas gràficas: **ubèrt** (`), **tencad** (´) y **circunfecs** (^).

Moltas son sas vegadas en que s'acent ortogràfic coinsidêx emb s'acent vocàlic:

Ax**ò** (paraula aguda acabada emb vocal de pronunciació ubèrta / ŏ / y que per consiguient també ha de du acent vocàlic ubèrt.)

Des**fé** (paraula aguda acabada emb vocal de pronunciació tencada / e / y que per consiguient també ha de du acent vocàlic tencad.)

For**né** (paraula aguda acabada emb vocal de pronunciació tencada / e / y que per consiguient també ha de du acent vocàlic tencad.)

Quéda**ràn** (paraula aguda acabada emb "n" y vocal ubèrta / a / y per consiguient també ha du acent vocàlic ubèrt.)

Caminà (paraula aguda acabada en vocal ubèrta /a/ y per consiguient també ha de du acent vocàlic ubèrt.)

ACENT ORTOGRÀFIC UBÈRT

S'acent ubèrt, s'empleya esclusivament demunt sas vocals ubèrtas à, è, ò, cuand aquéxas son tònicas formand part de paraulas agudas acabadas en vocal o en sas consonans **n** o **s**, a paraulas esdrújulas, y a paraulas planas (escèpte sa à).
Ecz.:
ciuta**dà,** cami**nàs,** mis**sè,** Man**cò,** **cò**ssi, **tò**nica, **à**nima, Mana**cò,** **na**vel.

No s'acentuan però, si acaban emb duas consonans. Perque sa segona consonant invalida s'acent ortogràfic. : signifi**cads**, cami**nans**, etc.

ACENT ORTOGRÀFIC TENCAD

S'acent tencad, s'empleya demunt sas vocals i, o, u, é, cuand aquéxas son tònicas y forman part de sílabas agudas, esdrújulas o planas acabadas en consonant que no sigui " **n** o **s** "
Ecz.:
ca**rré,** ca**mí,** mol**ló,** co**mú,** **mú**sica, fe**rré,** pexe**té,** ade**més,** for**nés,** do**més** .

No se acentuan si acaban emb duas consonans. Idem anterió: ca**mions**, **tens**, etc.

ACENT ORTOGRÀFIC CIRCUNFLECS O DOBBLE

S'acent dobble o circunflecs, s'empleya esclusivament demunt sas vocals a, e, cuand aquéxas forman part de sílabas agudas acabadas emb vocal, **n** o **s**, cuand son esdrújulas y demunt es pronom "que" cuand ês interrogatiu o escalamatiu.

Ecz.: alê, replê, menjatelâ, colgarsê, trèurernê, agafêu, ¿quê?, ¡quê!.

Sí s'acentuan sas acabadas emb duas consonans: plêns, plêgs, pêns, etc.

ACENT DIACRÍTIC

Acent diacrític, ês es que mos diferencía es sentid de duas paraulas igualas. També té tres formas graficas: s'acent tencad (´), s'ubèrt (`) y es circunflecs o dobble (^).

Axí tenim **qu'es circunflecs** s'empleya demunt sa tercéra persona d'es singulà d'es present de Indicatiu d'es vèrbo Essê: **éll ês**, per diferensiarlâ de s'artícul masculí singulà "es".

Eczemples:

ês es cavall; ês es méu; ês axí.

Demunt es pronom "res" per diferensiarló de s'advèrbo de cantidat "res".

Eczemples: **no vuy sabre rês. Rês més. No hey ha res.**

Y perque sa lletra **e** /ø/ no se pronuncíi **é** /e/ formand part de sílaba tònica a paraula aguda emb consonant enclítica: **agafarêm, essênd**, **hêm**.

S'acent tencad (´) s'empleya també còma diacrític: demunt sa lletra "o" emb sò tencad /o/, cuand formand part de sílaba tònica duguend una consonant enclítica, evità que se pronuncíi uberta /ŏ/: Co**lóm** /kolóm/, **mósca** /móskœ/, **plóm**, **tórt**, etc.

S'acent ubert (`) s'empleya còma diacrític:

1- Demunt sa lletra "o" per diferencià sa paràula **ò** / ŏ / (métal preciós), de sa conjunció "**o**" que té sa matéxa pronunciació / ŏ /.

2- Demunt sa paraula "**sòl**" /sŏl/ (advèrbo de mòdo), per diferenciarlâ de sa paraula "**sol**" /sŏl/ (estrella d'es sistéma solà).

3- Demunt sa paraula "**mòlt**" /mŏlt/ d'es vèrbo moldre, per diferenciarlâ de sa paràula "**molt**" /molt/ advèrbo de cantidat.

4- Demunt es monosílabo "**sò**" (manera de fé sonà càda lletra) per diferenciarló d'es monosílabo "**so**" (articul masculí singulà).

5- Demunt es monosílabo "**sòn**" (gànas de dormí) per diferenciarló de sa 3ª p.sing. d'es Present de Indicatiu d'es vèrbo essê "**son**".

Altres cassos de s'us de s'acent diacrític:

Sí (sustantiu personal) > **si** (advèrbo condicional).

més (advèrbo de cantidat) > **mes** (sustantiu, periòdo de tems que dura entre 28, 29, 30 o 31 días).

Sòl (advèrbo de mòdo) > **sol** (estrella d'es sistéma solà).

Sò (1- renòu de sas diferentas nòtas musicals. 2- Moment en que una persona o animal dormen) > **so** (artícul masculí singulà de pronunciació tencada /o/).

Té (tercéra persona d'es singulà d'es Present de Indicatiu d'es vèrbo Tení) > **te** (sustantiu personal de segona persona emb pronunciació fosca /ø/).

Mè (euveyeta o xotêt joves) > **me** (pronom pers. de 1ª persona /ø/).

Éll (sustantiu personal de tercéra persona) > **ell** (adjettiu indefinid).

Fé (Infinitiu y segona persona de s'Impératiu d'es vèrbo Fé) > **fe** /fø/ (creure emb algo).

Nêt (que no té brutó) > **net** (es fíy d'es séu fíy).

Cèns (llistad de personas que víuen a un llog) > **cens** (varis vegadas cent).

Tórt (aussell) > **tort** (còsa qu'està torta).

Sa (artícul) > **sà** (persona o animal emb bòna salud)

SAS VOCALS

En baléà tenim nòu sons vocàlics y dèu grafías qu'elza representan.

a, à, e, é, è, i, o, ò, u, y.
/ø/, /a/, /ø/, /e/, /ɛ/, /i/, /o/, /ŏ/, /u/, /j/

Eczemples de " **a** ": **agud** /øgud/, **aguda** /øgudø/, **camía** /kømíø/.

Eczemples de " **à** ": **ànima** /ánimø/, **casa** /kásø/, **comandà** /komøndá/.

Eczemples de " **e** ": **deu** /døu/, **esperit** /øspørit/, **per** /pør/, **que** /quø/.

Eczemples de " **é** ": **Déu** /déu/, **també** /tømbé/, **Pére** /pérø/, **més** /mes/, **néula** /néulø/.

Eczemples de " **è** ": **dèu** /dέu/, **sèure** /sέurø/, **sèt** /sέt/, **fonètic** /fonέtik/.

Eczemples de " **i** " : **camí** /kømí/, **fina** /fínø/, **cosina** /kosínø/, **cosí** /kosí/.

Eczemples de "**o** " : **colóm** /kolóm/, **pou** /póu/, **mollà** /mollá/.

Eczemples de " **ò** ": **ò** /ŏ/, **òrdi** /ŏrdi/, **cò** /kŏ/, **còssi** /kŏsi/, **òli** /ŏli/, **Manacò** /mønøkŏ/.

Eczemples de " **u** ": **comú** /komú/, **muñèco** /muɲɛko/, **multiplicà** /multipli-ká/, **munta** /múntø/.

Eczemples de " **y** ": **remêy** /ɽømø'j/, **fuy** /fúj/, **cayguend** /kajgénd/, **avuy** /øvúj/, **vermêy** /vørmø'j/, **guya** /gújø/.

US DE SAS VOCALS FOSCAS **a, e.**

Com quisvuya qu'aquestas duas lletras ténen es matex sò, y per consiguient mos pòren produí confusió a s'hòra de sabre quina d'éllas hêm d'escriure, seguirêm sas siguiens normas:

En primé llog mos fitsarêm emb s'etimología de sa paraula.

Escriurêm "**a**ctitut" emb " a " , perque en Llatí ês : **a**ctio.

Escriurêm "**e**vidènci" emb " e " , perque en Llatí ês : **e**videntia.

Escriurêm "gramàtic**a**" emb " a ", perque en Llatí ês : gramatica -æ

En segón llog segons sigui es derivad de sa paraula.

Escriurêm "gramàtic**a**" emb " a " final, perque es séu derivad ês: gramati**cal**.

Escriurêm "casa" emb "a" final, perque es séu derivad ês: ca**sal**

En tercé llog tendrêm en conte si s'artícul que la determina ês masculí o femení.

Escriurêm "**sògre**" emb " e " final, si s'artícul que la pod acompañà ês masculí: **es sògre**.

Escriurêm "**sògra**" emb " a " final, si s'artícul que la pod acompañà ês femení: **sa sògra.**

Escriurêm "**acte**" emb " e " final, si s'artícul que la pod acompañà ês masculí: **s'acte** (se acte) **ha acabad**.

Escriurêm "**acta**" emb " a " final, si s'artícul que la pod acompañà ês femení: **s'acta** (sa acta) **està féta**.

<u>En cuart llog</u> si a una paraula que ha de finalisà emb vocal néutra, no li porêm aplicà cap de sas tres normas anteriós, l'esciurem sempre emb "e" final.

ACLARACIÓ:

En Llatí, sa priméra declinació ês: **-a** p'es singulà **–as** p'es plural.

Idiomas com s'español, es gallèg, s'italià y es baléà seguim a n'es llatí, per axó es plural de totas sas paraulas que en singulà acaban emb **–a**, fan **–as**.
Eczemples:

Sa negra > sas negras; **sa caña** > sas cañas.

Es Francês encanvi, generalment, es séu femení ês: **-e** p'es singulà y **–es** p'es plural.
Eczemples:

La porte > les portes; **la femme** > les femmes.

Es Català fa una mescladissa entre sa desinènci llatina y sa d'es francês, fend es femení singulà **–a,** y es plural **–es**.
Eczemples:

La negra > les negres; **la canya** > les canyes.

Contravenguend axí a s'Etimología. Emb s'unic motiu de diferencià sa séua estructura llingüística de s'Español, essend totas duas provinens d'es llatí, y pertenesquend a un matex sistema llingüístic.

DUPLICIDAT DE VOCALS

Dins es baléà mos trobam en que de vegadas sas vocals se duplican dins una matéxa paraula. Unas vegadas per s'origen de sa matéxa paraula essênd un nom: **Baal, Aarón.**

Altras vegadas per composició de vocabbles:

reemplassà, neerlandês, reelegí, reelecció, reedificà, reeditá, reeducà, reembossà, reenganxà, reestructurà, coordinà, cooficialidat, coopéració, coopositó, nuu, y tots es séus derivads.

Y altras per eggigèncis desinencials d'es vèrbos:

jo somii, jo fii, jo trii, jo confii, jo destrii, jo refuu, tú duu, etc.

SAS CONSONANS

US DE SA LLETRA B

S'escriuràn sempre emb " b " totas sas paraulas que duguin sa combinació consonàntica:

br-, bl-, ab-, ob-, sub-, bi-, ban-, abo-.

Eczemples:

bramà, **br**as, **bl**avinós, **ab**sort, **ab**dicà, **ob**sessió, **ob**turació, **sub**marinisme, **bi**squèrra, **ban**do, contre**ban**do, **abo**minabble, etc.

US DE SA C

Sa lletra " **c** " emb sò de /k/ s'escriu devant de sas vocals "a, à, o, ò, u", y derréra consonant.

Eczemples: **redactà, còssi, co, cassa, camía, cussa, diccionari.**

Sa matéxa lletra " **c** " emb sò de " s " líquida /s/, s'escriu devant sa vocal " i " cuand per etimología d'es llatí axí li correspongui.

Eczemples: **cinch, cinta, ciènci, científic, principi, principal.**

Y entre sas combinacions vocàlicas " ai, ei, ii " emb so matex sò de /s/.

Eczemples: di**cci**onàri, afirma**ci**ó, aboli**ci**ó, electre**ci**ste, espé**ci**aliste.

També s'escriu " **c** " devant sa vocal " e " emb sò de /s/ líquida, cuand per etimología d'es Llatí axí li correspongui.

Eczemples: **centum** > cent, **censura** > censura, **census** > cèns, **certus** > cèrt.

US DE SAS d / t A FINAL DE PARAULA

Per sabre cuand hêm d'escriure "d" o "t" a final de paraula, mos bastarà tení en conta es derivad de sa paraula o es séu femení.

Eczemples:

Escriurêm **axut** emb "t" final, perque es séu femení ês: **axuta.**

Escriurêm **agud** emb "d" final, perque es séu femení ês: **aguda.**

Escriurêm **ciutad** emb "d" final, perque es séu derivad ês: **ciutadà.**

Escriurêm **mercad** emb "d" final, perque es séu derivad ês: **mercadé.**

Escriurêm **menjad** emb "d" final, perque es séu femení ês: **menjada.**

Cuand sa paraula en cuestió no tengui derivad o femení, s'escriurà sempre emb "t" final, perque aquest ês es séu sò natural.

Eczemples: **Soledat, comunidat, Universidat.**

US DE SA h

Sa lletra **h** s'empleya de cuatra formas:

1- Seguind s'etimología llatina: **horribble** perque vé d'es llatí *horribilis*; **hòmo** perque vé d'es llatí *homo*; **hòra** perque vé d'es llatí *hora.*

2- Seguind s'etimología grèga d'es prefitses: hecto- ; hemi- ; hepta- ; hecsa- ; helio- ; hema-; hemo-.

Eczemples:

Hectómétro, **hectó**litro, **hemi**sfèri, **hemi**cicle, **hepta**édro, **hepta**cordo, **hecsà**gono, **helió**grafo, **helió**tropo, **hemo**rragi, **héma**frodita.

3- Còma element diferenciadó: **hi** > pronom - **i** tercéra vocal.
ho > " - **o** cuarta vocal.
hey > " - ¡**ey**! interjecció.

4- En sustitució de lletra: beya > **beha.**
vermeya > **vermeha.**
uyéras > **uhéras.**
véya > **véha**

US DE SA CH /k/

Sa lletra **ch** té es matex sò que sa K, y s'empleya únicament a n'es noms y llinatjes qu'emb aquéxa lletra s'han escrit desde sempre, per preservà se séua prosedènci:

Lluch, Lluch Alcari, Lluch Alssadèns, Lluch Majó, March, etc.

US DE SA J /ž/

Sa lletra **j** té un sò paladellengual dols sémi oclusiu, devant colsevol vocal:

jugada, jonoy, Jesús, jèure, jo, jardí, Jané, jay, jayot, Juan, judicial, jove, joveneta, jovent, jugà, jugueta, Japó, japonês.

US DE SA G emb sò de /ž/

S'escriurà **g** emb sò de /ž/ devant de sas vocals **e, i,** essênd es séu sò paladellengual dols.

Ecz.:

Gènit, gent, ginebró, gínjol, giñòla, girà.

US DE SA G emb sò de /g/

Aquesta **g** /g/ té un sò gutural igual a sa **g** de s'español devant de sas vocals " **a, o, u** "

Ecz.:

Guant, goñà, gana, Gònia, Gatell, gatillo, goñà.

Y emb sa combinació **gu-** formand un sòl fonéma /g/, cuand va seguida de sas vocals e, i : **Guitèrra, guèrra, guerrilla, guía, guillotina, guió, guix.**

US DE SA DOBBLE jj /x/

S'escriurà sa dobble **jj** a totas aquéllas paraulas a hon se fàssi mesté es sò de " j " /x/ españòla.

Eczemples.: **Jo rojj, tú ròjjas, éll ròjja, ajjédrés, jjéfé, etc.**

Com qu'aquestas duas lletras forman un sòl fonéma, son ortogràficament **inseparabbles** a fi de rengló.

US D'ES GRUPOS CONSONANTICS CS, CZ /c+s/ , /c+z/

Es grupo **CS** ês s'imatje eczacte d'es sò de sa "xi" grèga y de sa "ix" llatina intervocalica, per axò escriurêm **cs** en es llog a hon es llatí empleya "ix" intervocalica. Ja qu'es graféma " x " en baléà té es séu pròpi sò: /ʃ/.

Ecz.:

Màcsim, màcsima, ecsarca, ecsamen, ecsaminadó, ecsòtic.

Es grupo **CZ** s'escriu intervocàlic, generalment entre sas vocals e, i, o. Y es séu sò ês oclusiu sibilant.
Ecz.:

Eczèrcit, eczercici, eczemple, eczemplà, eczistí, eczorbitant, eczhibició, eczorcisme.

US DE SA L.L /l+l/

Sa " **l.l** " s'empleya a totas sas paraulas pròpis d'es baléà qu'axí se fagi mesté. Té un sò paladallengual. Se colòca un punt entre sas duas éles, perque se pronuncían cada una per separad y axí no se confonguin emb sa "**ll**".
Ecz.:

Al.lot, al.lòta, mol.lo, mêl.la, amel.lé, bal.le, gual.lera.

US DE SA LL /ʎ/

Sa " ll " s'empleya a totas sas paraulas pròpis d'es baléà y sa séua pronunciació ês llenguidental: **llenegà, lladoné, llépol, llimac, ballà, ball, llengo, llis, llimac,** etc.

Y a sas paraulas que son sinònimas d'es Llatí y s'Español qu'emb aquéis idiomas comènsen per "l".
Ecz.:

Llatí: de *leo* > **lleó**; de *liber* > **llibre;** de *lucus* > **lluch;** de *lex* > **lley.**

Español: de *Lorenzo* > **Llorèns;** *de linaza* > **lli;** de *lobo* > **llob.**

US DE SA M /m/

Sa lletra "m" s'empleya ademés d'a sas paraulas qu'axí lis correspongui du, devant sas lletras " b, p, n ". Sa séua pronunciació ês morral.
Ecz.:

Co**mb**at, ta**mb**é, i**mp**ressora, a**mp**le, hi**mn**e, gi**mn**assi.

US DE SA QU /k/

Sa " qu " s'empleya per influènsi llatina, en llog de sa " k " devant sas vocals " e, é, i, ê " emb so sò de /ke/, /ki/. Perdend sa "u" es séu sò natural.
Ecz.:

Que, perque, qui, quin, quina, quiméra, quédà.

Aquestas duas lletras "QU" forman un sol fonéma, per lo que son inseparabbles a final de rengló.

US DE SA K /k/

S'empleya a sas paraulas pròpis baleàricas qu'emb aquéxa lletra comènsan : **kèrn, kêrmes, kirieléison.**

O sas de prosedènci esterengéra: **kilo, kilat, kilatà, kina, kinas.**

També s'empleya sa K <u>entrevocàlica</u>, a n'es noms qu'antigament s'escrivían emb CH, però domés a n'es noms que sa vocal de derréra ês una "e". Ja que si posassim sa C (que li correspòn), es séu sò sería /s/ y no /k/:

Llatí :	**Michael**	Baléà antig:	**Michèl**	Baléà actual:	**Mikèl**
"	**Michaela**	"	**Michèla**	"	**Mikèla**
Prov.:	**Roucha**	"	**Ròcha**	"	**Ròca**
				Suèc :	**Mikael**

<u>LLETRAS CONSONANS QUE SE DUPLICAN</u>

Es baléà duplica una sèri de consonans, per s'única rahó de que totas y cada una d'éllas se pronuncían. TOTAS ÉLLAS SON SEPARABBLES A FINAL DE RENGLÓ.

<u>Sa lletra "**b**"</u> se duplica a totas sas paraulas que duguin sa combinació:

BLA- , BLE- , BLI- , BLO-.

Ecz.: pobblà, nobble, pobble, ennobblí, fibbló, dobbé, etc. ***(Se esceptua d'aquesta norma es vèrbo ablaní.)***

Descomposició silàbica: pob-blà; nob-ble; pob-ble; en-nob-blí; dob-bé; etc.

Sa lletra "c" de duplica a totas aquéllas paraulas pròpis d'es baléà y a totas aquéllas que per etimología axí li correspongui.

Eczemples:

diccionari, direcció, ficció, bèccoll, bèccollada, etc.

Descomposició silabica: dic-cio-na-ri; di-rec-ció; fic-ció; bèc-coll; etc.

Sa lletra "**m**" se duplica a sas paraulas baléàs qu'axí siguin mesté.

Ecz.:

Semmana	y tots es séus derivads.
Emmagrí	y totas sas séuas formas verbals y derivads.
Commemorà	y totas sas séuas formas verbals y derivads.
Commensurà	y totas sas séuas formas verbals y derivads.
Comminà	y totas sas séuas formas verbals y derivads.
Commocionà	y totas sas séuas formas verbals y derivads.
Commutà	y totas sas seúas formas verbals y derivads.
Commòure	y totas sas séuas formas verbals y derivads.
Etc.etc.	

Sa lletra "**n**" se duplica a sas paraulas:

Annera	y es séus derivads.
Ennegrí	y totas sas séuas formas verbals y derivads.
Ennigulà	y totas sas séuas formas verbals y derivads.
Ennobblí	y totas sas séuas formas verbals y derivads.
Conna	y es séus derivads.
Connatural	y es séus derivads.
Connecessidat	y es séus derivads.
Connivènci	y es séus derivads.
Connotà	y totas sas séuas formas verbals.
Connotació	y tots es séus derivads.

Sa lletra "g" sa duplica a:

Lleggí / lliggí	y totas sas séuas formas verbals y derivads.
Eggigí	y totas sas séuas formas verbals y derivads.

Sa lletra "t" se duplica a:

Adjettiu	y tots es séus derivads.
Objettiu	y tots es séus derivads.
Objètte	y tots es séus derivads.
Trattà	y totas sas séuas formas verbals y es séus derivads.
Sutjettà	y totas sas séuas formas verbals y es séus derivads.
Respettà	y totas sas séuas formas verbals y es séus derivads.
Respètte	y es séus derivads.
Dissatte	

US DE SAS LLETRAS MAYÚSCULAS

Sa lletra mayúscula denòta distinció a n'es nom que la du, y s'escriurà seguind sas siguiens normas:

a) S'escriurà emb mayúscula sa priméra lletra d'es noms de personas, llinatjes, idiomas en funcions de pronom, topònims, entidats, empresas y clubs deportius.

b) S'escriurà emb mayúscula sa 1ª lletra de sa paraula llengo en funcions de pronom, cuand se referêsqui a s'idioma de una nació.

c) S'escriurà emb mayúscula sa priméra lletra de sa priméra paraula en que comènsi un escrit.

d) S'escriurà en mayúscula sa priméra lletra de sa priméra paraula después de punt y seguid o de punt y a part.

e) S'escriurà en mayúscula sa priméra lletra d'ets adjettius de trattament: En, Na, maldement vagin en mitj d'un escrit, ja que son s'equivalent a D. Dª.

f) S'escriurà en mayúscula sa priméra lletra d'ets adjettius de trattament, Don, Dòña, si van a principi d'un escrit o después de punt.

SIGNES DE PUNTUACIÓ

Es signes de puntuació son: **sa coma, es punt, es dos puns, es punt y coma, s'apòstrofo, es puns suspensius, es signes d'admiració, es signes d'interrogació, es parèntessis, sas cometas, es guió** y **sa diéressis.**

SA COMA

Sa coma s'empleya **per separà oracions o per donà una esplicació**:

Palma, ciutad petita, té massa tràfic.
Don Bernat, es metge d'es pobble, ha tornad molt véy.

Per separà termes independens que confórman una proposició composta de s'oració gramatical:

Uns jugaven, altres nadaven, però tots se divertían.

Per separà noms que correspònen a una sèria y no van unids per conjuncions:

Vatj cassà conís, perdius, tórs y un porc singlà.

Per separà frasses adversativas:

Aquí no som rics, però no passam talent.

Per separà sas proposicions esplicativas:

Axò, jovenet, no ês axí.
Despusahí, después de dinà, vatj anà a n'es cine.
Sas panadas, que sa pedrina encara fa per Pasco, son molt bònas.

ES PUNT

Es punt se dividêx en tres classes: **punt y coma, punt y seguid, punt y a part, y punt final.**

Es punt y coma s'empleya per separà oracions coordinadas, cuand aquéxas son llèrgas o esperimentan colca canvi de sentid.

Ecz.: *"Estig donand voltas per aquí emb aquesta falda de fa més de mitj hòra, y ningú hey havía reparad*; *y ara qu'estam a punt de sortí, tot son defèctes."*

Es punt y seguid s'empleya dins un matex pàrrafo per fé una paussa gròssa, pero que, a continuació se seguêx emb so desarrollo de sa matéxa idèa.
Eczemple:
Com porem veure, es nom de Cataluña no aparêx per en llog. Llevò, s'hipotètic estad català no eczistía a 1229.

Es punt y a part s'empleya a final de pàrrafo, cuand ja hêm acabad d'esplicà es sentid de lo que dêyem, pero continuam dins es matex contèste aportant més idèas o argumens.

Es punt final ês es derré signe que posam a un escrit, y s'empleya cuand ja hêm acabad d'esposà lo que volíem dí.

ES DOS PUNS

Es dos puns s'emplêyan per amplià un concèpte, per donà una esplicació, per di eczemples o per reproduí un tèst lliteral.

Eczemples:

- *Venguéren tots: sa mara, es germans, es concos, y es pedrins.*
- *Son animals de pel, per eczemple: es cavall, es ca y es móx.*
- *El Bon Jesús va dí: "estimauvós uns emb sos altres com jo vos som estimad".*

S'APÒSTROFO

S'apòstrofo ês una cometa que sa pòsa a sa part alta de sa paraula, en sustitució de sa lletra vocal qu'hey havía. Aquéxa se pèrd cuand sa paraula que la seguêx també comensa emb vocal.

Per norma general, si sa priméra paraula se tratte d'ets artículs: **ne, se, sa, na, la, le, lo**. De sa preposició **de**. De sa conunció y pronom **que**. De sa 1ª, 2ª y 3ª persona singulà, y de sa 3ª d'es plural d'es vèrbos pronominals. Y d'es pronom **lo** cuand aquex precedêx a n'es pronom hey.

Se suprimirà SEMPRE sa vocal de sa priméra paraula.

També se suprimiràn sas lletras "-er" de sa paraula "per", cuand vagi seguida d'ets artículs "es, ets": **p'es** cotxo; **p'ets** animals.

Eczemples de s'us de s'apòstrofo:

s'animal *(se animal)* ;
a **n'es** camp *(a ne es camp)*;
sa madòna **s'en** va *(sa madòna se en va)*;
l'amo ha sortid *(lo amo ha sortid)*;
tireu a **l'ayre** *(tireu a lo ayre)*;
d'assò y d'allò *(de assò y de allò)*;
l'hey diu *(lo hey diu)*;
s'ho arramba *(se ho arramba)*;
s'ase *(se ase)*;
ca'n Siòn *(ca en Siòn)* .

S'esceptua suprimí sa derréra volcal, a s'advèrbo de negació "no" y a s'advèrbo de tems "ja", cuand aquéis coincidexen emb so pronom "eu". A hon qui pèrd sa vocal, ês es pronom.

Ecz.:

No'u sé *(no eu sé)* ; **no'u faré** *(no eu faré)* ; **ja'u faré** *(ja eu faré)* .

ES PUNS SUSPENSIUS

Es puns suspensius son tres puns seguids y s'empleyan cuand es qui escriu se calla algo, o que lo que se calla ja se té per sabud, y, cuand volêm donà a entendre que se dubte d'algo o de colcú.

Ecz.:

Sab més un ase y un missè...; ¡No'u sé jo!...

ES SIGNES ADMIRATIUS

Es signes admiratius també enomenads esclamatius, se colòcan a principi y final de sas frasses que lis volêm donà una entonació més forta.

Ecz.:

¡Vina aquí! ; ¡quin sol que fà! ; ¡ja està bé! ; ¡quê bo!.

ES SIGNES INTERROGATIUS

Es signes interrogatius s'empleyan a principi y final de sas frasses que demanen algo, que fan preguntas.

Ecz.:

¿Quê vols?; ¿vens emb noltros?; ¿nam a n'es cine?.

ES PARÈNTESSIS

Es parèntessis s'empleyan a principi y final d'un afagid complementari a s'oració, sensa qu'aquéxa pèrdi es sentid original.
Ecz.:

Demà (plògui o no plògui) has de vení.

SAS COMETAS

Sas cometas s'empleyan a principi y final de sas fitas o de noms pròpis, y de òbras lliteraris escritas emb altres idiomas.
Ecz.:

En Juan mos va di: "axò que feys no ês lo corrècte".

En "Miguel de Cervantes" escrigué es "Quixote".

"Donde las dan las toman", díuen emb español.

ES GUIÓ

Es guió mos indica que sa paraula separada per éll, no acaba a fi de retxa (rengló), si no que seguêx a n'es principi de sa retxa siguient. També s'empleya a n'es principi d'es diàlegs de comèdis o de novèlas. Y después d'un punt precedit de número. Eczemple:

L'añ 1230, es condats catalans no esteyan massa pobblads , -per repobblà Palma no havéssen bastads tots ets habitans de Barcelona-, per lo cual ês una gran invenció axò de qu'es catalans varen repobblà Mallorca.

Na Pérona: - ¡ No fàssis contes qu'eu dugui !.

1.- Dins una graxonéra posà una cuarada d'òli...

SA DIÉRESSIS

Sa diéressis (¨) s'empleya únicament demunt sa lletra " u " cuand seguida de sa " i ", y precedida de sa " g " aquéxa s'ha de pronuncià. Talment com emb español.

Ecz.:

Pingüino, llingüístic.

PROSÒDI

Prosòdi ês sa part de sa Gramàtica qu'estodía sa pronunciació de sa Llengo. Sa prosòdi comprên: **sa Fonología, sa Morfología y sa Semàntica.**

Però emb sa pronunciació hey entren una sèria de factós que sensa élls sa pronunciació se convertiría emb un simple eczercici gimnàstic de sa gargamélla. Aquets factós son: **sa comunicació, s'idioma y es signes empleyads**.

SA COMUNICACIÓ

Sa comunicació ês es procés p'es que se trasmetêx una informació d'un punt a un altre (programas de radio, televisió, o una cridada telònica), o d'una persona a s'altra (conversació), o d'una persona a moltas (conferènci, òbra de teatro, etc.).

Sa persona, o siga, s'espèci humana, generalment empleya sa paraula per comunicarsê emb altres, ja siga xerrand o escriguend. Però també se pod comunicà d'altras formas no llingüísticas, com per eczemple, emb señals visuals:

bandéras
fotografías
dibuxos
planos
colós...

També per médiació de señals acústicas:

siréнas
tocs de trompeta
tocs de tambós
mambelletas...

O per mèdis olorifics: *perfums y colònis.*

Procés de sa comunicació.

Tots aquets tipos de comunicació, duen un procés a hon hey prenen part varis factós, que son: **s'emisó, es receptó, es mensatje, es canal, es còdig y es contèste.**

S'emisó, ês es qui trasmetêx una idèa.

Es receptó, ês es qui rêb aquexa idèa.

Es mensatje, ês es contengud informatiu de s'idèa.

Es canal, ês es mèdi p'es que s'envía es mensatje. Que pod essê: es sò de sa veu de qui xèrra si ês una persona; es fil d'es teléfono fitso; sas onas electromacnèticas de sa radio y televisió; una pancarta; s'oló determinada d'un perfum, etc., etc.

Es còdig, ês es sistéma de signes emb so qu'està contenguda s'informació d'es mensatje. Per eczemple: es còdig internacional de señals per bandéras; es còdig "Morse"; es còdigs llingüístics (gramàticas).

Per axò porêm dí que cada llengo, en sí, es un còdig de signes que permêt que duas o més personas se puguin comunicà, si totas éllas conexen es matex còdig. O siga, si totas conexen es matex idioma.
Es còdig llingüístic està formad per:

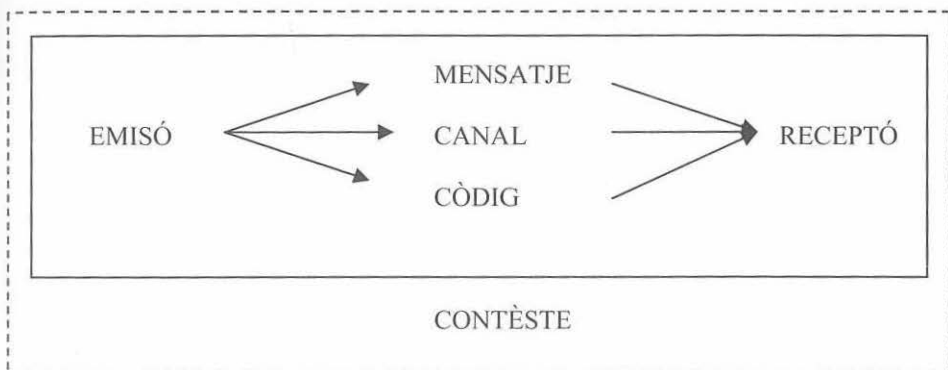
fonémas, monémas, paraulas y réglas morfosintàcticas.

Es contèste, ês sa circunstanci en que se tròban s'emisó y es receptó. Per eczemple, si colcú diu: ¡es dobbés!. Segons es contèste, mos pod donà a entendre que:

1.- s'ha olvidat es dobbés.

2.- acaba de trobà es dobbés qu'estava sercand.

CUADRO DE SA COMUNICACIÓ

LLENGO, IDIOMA, DIALÈCTE, (definició).

Denominam llengo, a sa forma d'esprésarsê **de sa majoría** de personas d'una comunidat, pobble o nació. Ja que dins una nació, una matéxa paraula pot essê pronunciada de diferenta forma, segons sigui es séu grau d'aíllament emb so gros de sa pobblació.

D'aquéxa forma a Baléàs tenim que, a Menorca, part d'Ibissa y a Solle, a sa "o" àtona la pronuncían "u", diguend per eczemple: "pubblació" per pobblació; "cumú" per comú; "bònu" per bòno; "rubad" per robad; etc.

Denominam idioma, a s'estructuració gramatical de sa forma d'espresió **de sa majoría** de personas d'una comunidat territorial.

O siga que, idioma ês tota aquélla llengo que té una gramàtica pròpi que la diferencía de sas demés.

Ets idiomas també reben es nom de **llengo lliterari**.

Denominam dialècte, a sa forma d'espresió que ténen ets habitans d'una regió, pobble, barri, o inclús a nivell individual, d'un matex idioma.

Es dialèctes tembé reben es nom de **llengo corrent**.

Son dialèctes: s'andalús, s'argentí, es mejicà, es sineué, es felenitxé, es barceloní, es tarragoní, es catalinéro, es madrilenc, etc. etc. etc.

LLENGUATJE Y IDIOMA

Llenguatje, ês sa capacidat de comunicació que ténen totas sas personas y tots ets animals.

Es llenguatje de sas personas ês es més complet perque no tansols se pot comunicà emb sòns (fonemas) que convertêx emb paraulas, si no, qu'elza pot representà emb signes escrits.

Mentras qu'ets animals domés se pòren comunicà emb sòns.

Eczistexen moltas classes de llenguatjes:

llenguatje científic, llenguatje arravalé, llenguatje pagês, llenguatje mariné, llenguatje manacorí, llenguatje pollensí, llenguatje periodístic, llenguatje lliterari, llenguatje deportiu, etc.

Idioma, en canvi, ês un sistéma de signes y réglas pròpis d'una comunidat territorial humana.

Son idiomas: es Baléà, s'Inglês, s'Español, s'Italià, es Valencià, es Català, es Francês, es Vasc, es Gallèg, es Português, etc. etc.

ES SIGNES Y SAS SÉUAS CLASSES

Dins el mon que mos enrevolta, veym qu'està ple de signes que mos díuen còsas. Aquets signes se classifican en: **Indicis, señals, icònos, símbols y signes llingüístics.**

Indicis, son aquellas señals que sensa està fétas aposta, mos donan a enténdre quê pot està passand a un moment determinad.

Per eczemple: es plos d'un infant mos dona indicis de quê li pot està passand.

Una columna de fum dins una garriga, mos pot donà indicis de si se tratta d'un incèndi o no.

Sa calentó corporal de una persona, mos pot donà indicis de si té fébre o no.

Señals, son totas aquéllas marcas escritas o fétas aposta per sas personas, o p'ets animals que mos donen a entendre algo.

Per eczemple: sas señals de tràfic mos donen a entendre qu'ês lo qu'hêm de fé cuand conduim un vehícul.

Sa seña que li feym a un taxi o a una camiona cuand hey volêm pujà, a n'es conductó li donam a entendre que s'ha d'aturà.

Es síulo emb so que cridam a un animal (ca, bisti, etc), ês sa señal que li dona a entendre a s'animal que volêm que vengui a hon estam noltros.

Es moiment de sa coa d'un ca, mos dona a entendre si està dispost a mossegarmós o no.

Icòno, ês es signe que guarda una relació estèrna emb lo que significa.

Per eczemple: una romana de dobble plat significa Justici; un círcul vermey emb una retxa horissontal blanca en mitj, significa sentid de direcció prohibida.

Axí tenim que, sa romana y es círcul, son icònos.

Símbol, ês tot aquell signe que representa idèas o creèncis.

Per eczémple: sas bandéras de sas nacions, ets emblémas de sas associacions, etc.

En relligió, s'àguila representa a San Juan.

En química, es símbols de sas sustancis son lletras totassòlas o una combinació d'éllas.

Es signes llingüístics, son sa representació escrita d'una idèa.

Per eczemple: cuand escrivim es signes a, b, r, e, tots juns, estam representand s'idèa que tenim dins es cap, per médiació de sa paraula "abre".

Axí que, <u>es signes llingüístics forman es sistémas y subsistémas fonològics y morfològics d'un idioma.</u>

FONOLOGÍA

No hêm de confondre Fonología emb Fonètica, perque sa **Fonètica** ês una branca aplicada de sa Fonología, qu'estodía es sons d'una llengo tal y com elza pronunsían tots y cada un d'es que la xèrran.

Mentras que **sa Fonología, estodía es fonémas d'un idioma.**

Fonéma, ês sa representació d'es sò tal y com figura dins es llenguatje escrit.

Sò, ês lo que realment pronunciam, emb s'acento y tonalidat particulà de cadascú de noltros.

SISTÉMA FONOLÒGIC

Es sistéma Fonològic baléà, consta de 35 fonémas, d'es cuals 8 son vocalics, 1 sémivocalic y 26 consonàntics. Que son representads per 45 grafémas. Essend es siguiens:

Subsistéma vocàlic

à /a/, **a - e** /ø/, **é** /e/, **è** /ɛ/, **i** /i/,

o /o/, **ò** /ŏ/, **u** /u/.

Subsistéma sémivocàlic

y /j/

Subsistéma consonàntic

b /b/, **c - s - ss - z** /s/, **c - ch - k - qu** /k/, **d** /d/,

f /f/, **g** /g/, **g - j** /ž/ , **jj** /x/, **l** / l /, **ll /** ļ /,

m /m/, **n** /n/, **ñ** /ņ/, **p** /p/, **r** /r/, **r - rr** /ŗ/,

s - z /z/, **t** /t/, **tg - tj** /ž'/, **ts** /ś/, **tx** /ĉ/,

tz /z'/, **v** /v/, **w** /u/, **x** /ʃ/.

Totas y cada una d'ellas tenen un sòl fonéma, per axò sas **ss, ch, qu, jj, ll, rr, tg, tj, ts, tx, tz,** <u>son inseperabbles</u> a fí de rengló:

mé-**tge**; ca-**tsa**; co-**txo**; pa-**sse**-**tjà**; do-**tze**; ca-**rro**; ca-**ssa**;

pa-**lli**-**ssa**; ro-**jja**-ré; re-llo-**tgé**; **Lluch**; **March**.

ALFABÈT BALÉÀ

S'alfabèt baléà consta de 37 lletras. De sas cuals 5 son vocals, 19 son consonans simples, 5 consonans dobbles, 7 consonans compostas y 1 sémivocal.

A	B	C	CH	D	E	F	G	H	I	J	jj
a	bé	sé	txé	dé	e	éfé	gé	àtxe	i	jota	jjota

K	L	LL	M	N	Ñ	O	P	QU	R	RR
cà	élé	éllé	émé	éné	éñé	o	pé	ku	éré	érré

S	SS	T	TG	TJ	TS	TX	TZ	U	V
éssé	dobble éssé	té	dgé	djê	dsê	txê	dzê	u	vé

W	Y	X	Z
dobble vé	i grèga	èquis	séta.

VOCALS

a e i o u

SÉMIVOCAL

y

CONSONANS SIMPLES

b c d f g h j k l m

n ñ p r s t v x z

CONSONANS DOBBLES

jj ll rr ss w

CONSONANS COMPOSTAS

qu ch tg tj ts tx tz

GRUPOS CONSONÀNTICS

Dins es subsistéma consonàntic, ecsistêx un grupo de consonans a hon cada lletra conserva es séu való fonètic, y que per consiguient, a final de rengló **se pòren separà**. Son:

CS (C + S) y **CZ** (C + Z)

Eczemples: màcsim, màcsima, ecsarca, tacsidermiste, eczamen, eczèrcit, eczemplà, eczersità.

Silàbicament: màc-sim; màc-si-ma; ec-sar-ca; tac-si-der-mis-te; ec-za-men; ec-zèr-cit; ec-zem-plà.

FONÈTICA

Cuand pronunsiam cada una d'aquéxas lletras, entonam o fonetisam una sèri de sons que se dividexen en sons simples y sons compots. Prenguend còma fundament fonètic, **sa pronunciació de sa majoría** de sa pobblació de Baléàs.

Sa fonètica baléà se dividêx emb sons simples y sons compots.

Sons simples.

Se díuen sons simples an aquells sons que se pòren pronuncià emb un sòl impuls de s'alê.

Son sons simples: **à, a, e, é, è, i, o, ò, u.**

Aquéxos sons, **segons sigui s'ubertura de sa boca** cuand elza pronunsiam se classifican en:

Posició de sa boca		**classificació**	**signe**
De mínima ubertura	a e	.... ultratencada	ø
De mitja mínima ubertura	i u	.... tencada	i , u
De mitja ubertura	é o	.... sémitencada	e , o
De mitja màcsima ubertura	è ò	.... sémiubèrta	ε , ŏ
De màcsima ubertura	à	.... ubèrta	a

Y segons sigui sa part de sa boca a hon elza fonetisam se classifican en:

Palatals	**centrals**	**velàs**
		a,e
i		u
e		o
è		ò
	a	

totas ellas tònicas

Palatals	**centrals**	**velàs**
		a,e
i		u
e		o
-		-
	-	

totas ellas àtonas

Quédand es **triángul fonètic** d'es baléà com seguêx:

Tònicas					**Àtonas**			
i				u	i			u
	e	ø	o			e	o	
		ɛ	ŏ			-	-	
		a					-	

a, Sa séua pronunciació se diu qu'ês ultratencada, perque pràcticament no s'òbri sa boca cuand la deym. Es séu sò ês velà sonòric /ø/. No té acent vocàlic y es séu tò ês tant aton com tònic.

Eczemples àtons:

H**a**gud, c**a**mí**a**, **a**gud**a**.

Eczemples tònics:

Agafal**â**, **a**yme, dul**â**m.

à, Sa séua pronunciació se diu qu'ês ubèrta, perque per dirlâ obrim molt sa boca. Es séu sò ês central sonòric /a/. Ês idèntic a n'es sò de sa vocal española " a ". Du acent vocàlic ubèrt y es séu tò sempre ês tònic.

Eczemples: **a**m, **à**nima, **a**cte, c**a**ssa, comand**à**, raf**a**l.

e, Sa séua pronunciació se diu qu'ês ultratencada, talment cam sa priméra lletra, y es séu sò també ês velà sonòric /ø/. No té acent vocàlic y es séu tò ês tant tònic com aton.

Eczemples: d**e**u, **e**sp**e**rit, p**e**ss**e**ta, p**e**r, **e**scarrinx, agaf**ê**l, **e**yna.

é, Sa séua pronunciació se diu qu'ês sémitencada, perque obrim un poquêt sa boca per dirlâ, y es séu sò ês palatal sonòric /e/. Té es matex sò que sa vocal española " e ". Du acent vocàlic tencad y es séu tò ês tònic y aton.

Eczemples: D**é**u, n**é**u, aqu**é**is, carr**é**, fust**é**, s**é**va, s**é**ua, qu**é**dà, p**é**sà.

è, Sa séua pronunciació se diu qu'ês sémiubèrta, perque obrim sa boca per dirlâ, però no tant com per pronuncià sa " à ", y es séu sò ês palatal sonòric /ɛ/. Du acent vocàlic ubèrt y es séu tò sempre ês tònic.

Eczemples: d**è**u, p**è**u, s**è**ura, fon**è**tic, j**è**ura, id**è**ntic.

i, Sa pronunciació de sas **i**, **y**, se diu qu'ês tencada, perque domés obrim un poquêt sa boca per dirlâs, y es sò ês palatal sonòric: i /i/. No du acent vocàlic y es séu tò ês tant aton com tònic.

Eczemples: ll**i**s, obr**í**, pr**i**m, f**i**tsà, ll**i**m, **i**dènt**i**ch, cr**i**men.

o, Sa séua pronunciació tembé se diu qu'ês sémitencada, perque obrim un poquêt sa boca per dirlâ, y es séu sò ês velà sonòric /o/. No du acent vocàlic y ês séu tò ês tant aton com tònic.

Eczemples: c**o**sí, c**o**ssi**o**l, c**o**l**o**ma, m**o**x.

ò, Sa séua pronunciació se diu qu'ês sémiubèrta, perque obrim bastant sa boca per dirlâ, y es séu sò ês velà sonòric /ŏ/. Du acent vocàlic ubèrt y es séu sò ês sempre tònic.

Eczemples: **ò**, **ò**li, **ò**liva, s**ò**mit, Manac**ò**, Manc**ò**, m**ò**pi.

u, Se séua pronunciació se diu qu'ês tencada, perque domés obrim un poquet sa boca per pronunciarlâ, y es séu sò ês velà sonòric /u/. No du acent vocàlic y ês séu tò ês tant aton com tònic.

Eczémples: p**u**, com**ú**, **u**ntà, **u**y, av**u**y, **u**yastre, **ú**nic.

Sons compots.

Son sons compots, aquells que necessitan de sas vocals per porerlós dí. **Totas sas consonans son sons compots.** Y segons sigui sa part de sa boca qu'entre en funció cuand las fonetisam, se dividexen en:

morrals
morrodentals
llenguidentals
paladallenguals
guturals.

Morrals, son totas aquéllas lletras a hon a s'hòra de fonetisarlâs domés entren en funsió es morros. Y son: **b, m, p.**

Sas " **b, p** " ténen un sò oclusiu oral, o siga, s'ayre surt per sa boca cuand las pronunsiam; s'escríuen a totas aquéllas paraulas a hon se fàssi mesté es séu sò, jà sigui a principi, final o en mitj de paraula.

Ecz.: **b**o, **p**er, sos**p**ês, em**b**iexà, sa**b**ud, sor**p**resa.

Sa " **m** " té un sò oclusiu nassal, o siga, s'ayre surt p'es nas cuand la pronunsiam. Ademés de sas paraulas pròpis que han de menesté d'aquesta lletra, s'escriurà "m" devant de sas consonans " b, p ".

Ecz.: i**m**portant, e**m**beleíd, e**m**pipad, **m**assa, ca**m**ía, e**m**biexad.

Morrodentals, son sas que cuand elza fonetisam entran en funsió es morros y sas dens. Y son sas: **f, v.**

Sa lletra " **f** " té un sò fricatiu sord, o siga que s'ayre surt per una petita ubertura entre es morro d'abax y sas dens de dedalt.

Ecz.: **f**é, des**f**é, **f**i, **f**inalizà, **f**etxoría, **f**utur, **f**iya, **f**oto.

Es lletra "**v**" té un sò fricatiu oclusiu. S'ayre surt emb forsa después de separà sas dens de dedalt d'es morro d'abax.

Ecz.: **v**i, con**v**iure, **v**i**v**e, **v**òmit, **v**ot, **v**oluntad, **v**ulnerabble.

Llenguidentals, son sas que cuand s'elza fonetisa entran en jog sa llengo y sas dens. Y son: **d, g, j, s, t, ts, tz, tg, tj, z.**

Sa "**g**" domés té es sò llenguidental dols sonòric /ž/, devant sas vocals "e,i ".

Ecz.: **g**ènit, **g**ent, **g**inebró, **g**ínjol, **g**iñòla, **g**irà.

Sa lletra composta "**tg**" té un sò llenguidental dols sonòric oclusíu /ž'/ devant colsevol vocal. Son inseperabbles.

Ecz.: mé**tg**e, mé**tg**esa, rello**tg**é, rello**tg**ería.

Sa lletra " **j** " té un sò llenguidental sonòric sémi oclusíu /ž/, devant colsevol vocal.

Ecz.: **j**ugada, **j**onoy, **J**esús, **j**èure, **j**o, **j**ardí, **J**ané, **j**ac, **j**ay, **j**ayot, **J**uan, **j**udicial, **j**ove, **j**oventa, **j**ovent, **j**ugà, **j**ugueta, **J**apó, **j**aponês.

Sa lletra composta " **tj** " té un sò llenguidental sonòric oclusíu /ž'/, devant colsevol vocal. Son inseperabbles.

Ezc.: missa**tj**e, mensa**tj**e, ami**tj**é, mi**tj**, mi**tj**a, via**tj**e, via**tj**à.

Sa lletra "**s**" té es sò llenguidental sibilant /z/ cuand va intervocàlica.

Ecz.: ca**s**a, poe**s**ía, tre**s**ò, co**s**í, pé**s**a, pe**s**ada, pé**s**à.

Sa lletra composta " **ts** " té un sò llenguidental líquid oclusiu /ś/, y com que també forman un sòl sò son inseperabbles.

Ecz.: ca**ts**a, ca**ts**òta, ca**ts**é, **ts**e**ts**à.

Sa lletra composta " **tz** " té un sò llenguidental sibilant oclusiu, y talment com s'anterió forman un sòl sò y també son inseparabbles.

Ecz.: do**tz**e, be**tz**é, be**tz**ol.

Sa " **z** " té es sò llenguidental sibilant /z/, cuand seguêx a una consonant.

Eczemples: onze, quinze, elz, elza, eczemple.

Paladallenguals, son aquéllas lletras que cuand elza fonetisam entran en funsió es paladà y sa llengo.
Y son: **c, l, ll, n, ñ, r, rr, s, ss, tx, tx, z.**

Sas lletras " **l, ll, n, ñ, r, rr** " ténen es séu való particulà y s'empleyan a totas aquéllas paraulas que han de menesté aquéis sons.

Ecz.: con**s**o**l**, **ll**í, **n**o**n**as, a**ñ**o**r**à, **r**iu**r**e, co**rr**eguda, ca**rr**é**r**a.

D'aquéxas, sa consonant dobble "**rr**" té un sò sonòric vibrant /ɽ/, s'escriu a final de paraula de sa 1ª, 2ª, 3ª persona d'es singulà d'es present d'Indicatiu d'es vèrbo corre, y intervocàlica. Ortogràficament son inseperabbles.

Ecz.: jo co**rr**, tú co**rr**s, éll co**rr**; ca**rr**o, ca**rr**ocería.

Sa " **c** " té es sò paladallengual idèntic a sa "**s**" líquida /s/ , a principi de paraula devant sa vocal " i ".
Cuand va entre sas combinacions vocàlicas : a-i, e-i, i-i, o-i, u-i .

Y devant de sa vocal "e" cuand per etimología d'es llatí axí li correspongui.

Eczemples: **c**in**c**, **c**ine, ofi**c**ina, a**cc**ident, **c**èrt, **c**ent, **c**ensura.

Sa " **s** " té es sò paladallengual líquid /s/ cuand va a principi o a final de paraula y derréra consonant.

Ecz.: con**s**um, can**s**ó, **s**eguí, **s**íntoma, **s**ort, **s**uma, mé**s**.

Sa consonant dobble " **ss** " té es matex so que s'anterió /s/ , però sempre entrevocàlica. Ortogràficament son inseperabbles.

Ecz.: ca**ss**a, cò**ss**i, ma**ss**a, trò**ss**os, esbo**ss**inà.

Sa consonant composta " **tx** " té es matex sò que sa "ch" de s'español /ĉ/, y poc més o manco s'empleya emb sas matéxas paraulas y també son inseperabbles.

Ecz.: **tx**icolati, co**tx**o, co**tx**ería, bo**tx**, bo**tx**àrro, **tx**ulo.

Sa " **x** " té es sò paladellengual dols sord devant totas sas vocals y derréra consonant.
Ecz.: escarrin**x**, **X**im, **x**eremía, co**x**í, co**x**inéra, cu**x**a.

Se esceptuan d'aquéxa norma es noms de prosedènci esterengéra, y que, emb sò de " cs " han arrelad aquí, per haversê convertidas emb paraulas internacionals.

Ecz.: **Taxi** /tácsi/, **boxéo** /bocséo/.

Sa " **z** " té es sò paladallengual líquid /s/ igual a sa " ss ", a principi y final de paraula.

Ecz.: **Z**aragossa /sørøgosø/, Carro**z** /køŗŏ's/, **Z**a /sá/, **Z**arina /sørinø/.

__**Guturals**__, son sas que sònan modificand es sò emb sa glòtis (sa part alta sa gargamélla). Y son: **c, g, jj, k, qu, ch.**

Sa " **c** " té es sò gutural oclusiu /k/ devant de sas vocals "a, à, o, u, ò" y de sas consonans. Derréra de consonant però, es séu sò es dols.

Ecz.: **c**òssi, **c**oloma, **c**amía, **c**ama, **c**ussa, po**c**, **c**lotell, cin**c**.

Sa " **g** " té es sò gutural sonòric, cuand va devant sas vocals : a, o, u, ò .

Ecz.: **g**ònia, **g**oniometría, **g**uapo, **g**amba, **g**ambané.

Sa conconant dobble " **jj** " té es sò gutural fricatiu a totas sas formas verbals d'es vèrbo "rojjà ". Son ortogràficament inseparabbles. Es séu fonéma ês /x/.

Ecz.: jo ro**jj**, tú rò**jj**as, éll rò**jj**a, jo ro**jj**aría, tú ro**jj**aràs, noltros ro**jj**aríem, que tú rò**jj**is, voltros heuríeu ro**jj**ad, etc.

Y a sas paraulas que son de procedènci esterengéra o de s'Español.

Ecz.: a**jj**édrés, **jj**éfé, ala**jj**a, o**jj**alà.

Sa " **k** " s'escriu a sas paraulas pròpis o prosedens d'altres idiomas, qu'axí se fassi mesté. Es séu sò ês oclusiu sord devant totas sas vocals.

Ecz.: **k**èrn, **K**an, **k**ilo, **k**ilómétro, **k**ao.

Sa consonant composta " **qu** " té es matex sò que s'anterió /k/. No se pòren separà perque forman un sòl fonéma /k/, y domés s'empleya devant sas vocals " e, i ".

Ecz.: **que**, **qu**i, **qu**ins, **qu**ina, **qu**iméra, **qu**iniéla, per**que**, a**qué**is.

Sa consonant composta " **ch** " té es matex sò que sa " k " /k/, y domés sa mantén a n'es noms pròpis, noms topogràfics y llinatjes. Generalment sempre va colocada a fí de dicció.

Ecz.: Llu**ch**, Llu**ch** Alsadèns, Mar**ch**, Blan**ch**, Llu**ch** Alcari, etc.

Antigament se posàva també entrevocàlica: Mi**ch**èl, Mi**ch**èla, Rò**ch**a, etc.

ESTRUCTURA DE SAS PARAULAS

Vist lo qu'hêm dit més amunt, dirêm que, **fonémas son sas unidats llingüísticas més petitas en que se pot dividí una paraula**, no tenguend per éllas matéxas cap significad.

SIGNIFICANT Y SIGNIFICAD

Tots es fonémas son signes que colocads d'una forma determinada forman sas paraulas. Y aquéxas, conténen un significant y un significad.

Significant, ês tot lo que se pot veure, escoltà o tocà.

Significad, ês s'informació que volêm donà a conexe.

Per eczémple: si escrivim es signes: **a – b – r – e** , heurêm formad sa paraula " **abre** ", qu'ês es significant de sa representació mental d'un àbre, qu'ês es significad. O siga, hêm escrit lo que volíem donà a conexe y que teníem dins sa memòri.

DIPTONG Y TRIPTONG

Dins es Sistéma Fonològic, mos trobam emb s'unió de duas o tres vocals dins una matéxa síl·laba; an aquéxa unió l'enomenam diptong o triptong, segons siguin duas o tres sas vocals que se juntan.

Diptong ês s'impuls de veu formad p'es sò perfècte d'una de sas vocals y una tercéra part de s'altra vocal.

Se diu qu'hey ha tres classes de diptongs: **crexens, decrexens y néutres.**

Es crexens son es qu'estàn formads per una vocal tencada y una més ubèrta: **ià, io, iu, uo, ui.**

Ecz.: pronunc**ià**, condic**ió**, p**iu**, n**iu**, fluct**uó**s, Mont**uí**ri, ping**üi**no.

Es decrexens son es qu'estàn formads per una vocal ubèrta seguida de una més tencada: **au, eu, ou, òu, ai, éu, éi, ey, éy, iy, uy.**

Ecz.: agaf**au**, **ai**llà, **ai**slà, f**éu**, av**uy**, aqu**éi**s, agaf**êu**, verm**ey**, v**éy**, f**uy**, c**òu**, c**òu**re, par**au**la, **ai**llament, **ai**slament, p**ou**, f**iy**, etc.

Es néutres son es que tenen sas vocals emb so matex való: **uu, iu, ii.**

Ecz.: n**uu**, ref**uu**, s**iu**rons, s**iu**là, som**ii** .

Triptong ês s'impuls de veu formad p'es sò perfècte d'una de sas vocals y una tercéra part de sas altras duas. Es triptong està formad per duas vocals emb so matex való y una més tencada o més ubèrta.

Eczemple: tem**íeu**, cos**íeu**, val**íeu**.

O per tres vocals emb so matex való. Ecz.: ll**uíu**, cond**uíu.**

O per tres vocals emb diferent való. Ecz.: pl**òue**n, c**oíu.**

Cuand sa vocal " i " entre en yod emb sa vocal precedent, aquesta pèrd sa tercéra part d'es séu sò natural, y per assò en es séu llog escriurêm sa sémivocal " y ".

Eczemples: f**iy**, f**iya**, c**uy**na, c**uy**né, f**ey**na, **ay**re, av**uy**, g**uay**ta, b**eya**, **ay**go, **ay**gordent, verm**ey**, f**uya**, rov**ey**.

SÍLABAS

Sílaba ês es cop de veu en que se pot dividí una paraula.

Eczemples: ca-sa, tro-pi-tjà, co-txo, me-ri-ol-lo, ca-mi-se-ta.

Sas sílabas pòren essê **naturals** y **artificials**.

Sílaba natural ês sa que se pot dí emb un sòl cop de veu. Però axí com sas vocals pòren per sí matéxas formà sílabas y inclús paraulas, sas consonans per éllas matéxas no'u pòren fé si no van acompañadas per una o més vocals.

Per assò sa sílba natural se dividêx aximatex en **simple** y **composta**.

<u>Sílaba natural simple</u> ês sa qu'està formada únicament per sas vocals: **a, o, y**, cuand ténen sas funcions de preposició o conjunció.

<u>Sílaba natural composta</u> ês sa formada per una consonant y una o duas vocals, o també per duas vocals totassòlas.

Eczemples: **uy, pu, du, ay, eu, méu, téu, séu, pèu, vuy**, etc.

<u>Sílaba artificial</u> ês sa formada per una vocal y duas o més consonans, o per una consonant y tres vocals.

Eczemples: **prat, per, molt, poc, més, prim, lluíu, cansons**, etc.

CONSTITUCIÓ DE SAS PARAULAS

Sas paraulas son unas unidats llingüísticas constituídas de **significant** y **significad.**

<u>Es significant</u> de sas paraulas son es grafémas (representació gràfica d'es sons que compònen una paraula). Ecz.: a-b-r-e.

<u>Es significad</u> ês s'idèa o representació mental de lo qu'espressam emb sos grafémas.

Axò vol dí, que per eczemple sa representació mental d'un abre, que representam ortogràficament emb sos grafémas corresponens a cada sò, y que mos dona còma resultad sa paraula – abre - , y no se pod descompondre emb altras perque es séu significad ês complet.

Ara bé, aquéxa paraula (àbre) per eczemple, està composta per unas unidats emb un significad determinad, ja sigui gramatical ja sigui lècsic. Aquestas unidats emb significat reben es nom de **monémas.**

MONÉMAS

Monémas son sas unidats més petitas en que porêm dividí una paraula y que contenguin un significad. Es monémas aximatex, se subdividexen en: **lecsémas y morfémas.**

Sa paraula - pensà - , per eczemple, consta de dos monémas, **pens-** <u>qu'ês sa rèl de sa paraula</u> y per consiguient insubdivisibble. Y per **–à**, qu'ês es monéma que mos diu que sa paraula - pensà - ês un infinitiu d'un vèrbo.

<u>Sa rèl de sas paraulas rêb es nom de **lecséma**</u>.

<u>Y sa lletra o paraula simple que mos diu sa relació gramatical de sa rèl, rêb es nom de **morféma.**</u>

LECSÉMAS

Lecsémas son unidats que significan concèptes, o sigui, qu'es séu significad se pot trobà dins un diccionari.

Ecz.: sol, tèrra, txicolati, hombra, pelleringo, etc.

MORFÉMAS

Morfémas son sas unidats que relacionan es lecsémas entre sí, o modifican es séu significad, significand còsas còma: singulà, plural, femení, masculí, persona verbal, artícul, pronom, prefitses, sufitses.

Ecz.: cami-n-à; pasto-r-et; cas-et-as; camio-né; corr-e.

Cami >	rèl	**past** >	rèl
- n - >	consoant temàtica	**- o -** >	**morféma** masc. sing.
- à - >	**morféma** d'infinitiu de 1ª conjugació	**- r -** >	consonant temàtica
		- et - >	**morféma** sufitse

Tal y com acabam de, es monémas se devidexen en lecsémas y morfémas. **Es lecsémas** ja sabêm que son paraulas emb significad ple y que las porêm trobà dins es diccionaris.

Es morfémas per contre, no ténen un significad ple, o siga, no significan còsas o animals, si no que son signes gramaticals que mos servexen per formà oracions, y per distinguí es tipo de paraula de que se tratta, si singulà o plural, si femenina o masculina, etc.

CLASSES DE PARAULAS

Sas paraulas, segons sa séua constitució morfològica se dividexen en: **simples, compostas, derivadas, parasintèticas y acrònims.**

Paraula simple ês sa qu'està composta per un sòl monéma.

Si es monéma que forma sa paraula simple se tratte d'un lecséma, es séu significad ês lècsic.

Ténen significad lècsic: es noms, ets adjettius, es vèrbos y ets advèrbos.

Si es monéma resulta sê un morféma, es séu significad ês gramatical.

Ténen significad gramatical: ets artículs, sas preposicions y sas conjuncions.

Paraula composta ês sa constituída per dos o més lecsémas, per dos morfémas o per un morféma y un lecséma.

Eczemples: **aygordent** (aygo - ardent), **herbassana** (herba - sana), **radiofònic** (radio - fònic), **desencaminà** (des - encaminà), **perque** (per - que), **inútil** (in - útil).

Paraula derivada ês es resultad de combinà un lecséma y un o varis morfémas.

Eczemples: **jardiné** (jardi-né), **inmortal** (in-mort-al), **floristé** (flo-rist-é), **fusté** (fust-é), **ciutadà** (ciutad-à), **mercadé** (mercad-é).

Paraula parasintètica ês sa constituída per dos lecsémas y un morféma o dos morfémas y un lecséma.

Eczemples: **radiotelegrafiste** (radio-telegraf-iste), **desfuyarsê** (des-fuya-r-sê), **desconsideració** (des-considera-ció).

Acrònim ês tota paraula formada per sas inicials d'altras paraulas.

Ezcemples: **ONU** (Organisació de Nacions Unidas), **PSOE** (Partit Socialista Obré Español), **UGT** (Unió General de Trabayadós), **OTAN** (Organisació d'es Trattad de s'Atlàntic Nord).

Però també, sas paraulas se pòren classificà segons siga sa cantidat de sílabas que las forman, y axí tenim que reben es noms de: **monossílaba, bissílaba, trissílaba, polissílaba.**

Paraula monossílaba ês sa qu'està formada per una sòla sílaba.

Ecz.: sol, fil, pis, pu, pa, sal, gotj, co, ò, fiy, fuy, etc.

Paraula bissílaba ês sa que la constituyexen duas sílabas.

Ecz.: ca-mí, ca-tsa, ma-lalt, do-tze, com- prà, ca-sa, co-txo, etc.

Paraula trissílaba ês sa qu'està composta per tres sílabas.

Ecz.: pa-sse-tjà; re-llò-tge; mé-tge-sa; men-sa-tje; mi-ssa- tge; etc.

Paraula polissílaba ês sa constituída per més de tres sílabas.

Ecz.: po-li-sí-la-ba; ca-rre-té-ra; es-per-de-ña; es-per-de-ña-rí-a; etc.

DIVISIÓ DE SAS PARAULAS

Segons sigui sa séua prosedènci, sas paraulas també se classifican en: **patrimonials, déxadas, tècnicas, cultas, correns, compostas y barbarismes.**

Y segons sigui es séu significad, se dividexen en: **sinònimas, homònimas, antònimas, complementaris y corresponens.**

Paraulas patrimonials o substratte llingüístic baléà son sas que, procedens d'es fenici, hebrèu, íbero, grèg y llatí, han anadas evolucionand seguind sas lleys fonèticas d'es Baléà, fins a sa séua forma actual.

Y axí tenim que son de prosedènci **fenici**: Felanitx, Tòfol, buc, escàlom, mascaró, sini, siqui, Ibissa, jèrra, sólc, eram, etc.

De prosedènci **hebrèa**: Paguéra, Magalluf, Toméu, Mikèl, Simó, Juan, caparrot, crespell, robiol, escòla, Toméu, Bartoméu, Barjuan, Siòn, metrac, etc.

De prosedènci **grèga**: atapins, bastaxos, Andraitx, Pantalèu, gelós, rohélla, estada, Artà, flayra, Tolo, Tolomé, Bartolo, Bartolomé, etc.

De prosedènci **íbera**: pitxé, jac, Mendía, Garau, Garí, hostal, llogué, txavòla, betúa, etc.

De prosedènci **llatina**: Jané, Bril, Gost, gall / guèll, artícul, fanatic, centro, nostro, vostro, corda, rota, cel.la, teatro, fava, habitació, adulà, fèrro, ferré, hòra, corona, convocà, adversari, imità, y un llarg etcetera.

Paraulas déxadas o estratte llingüístic, son sas que provinens d'altres idiomas, han estadas aceptadas y adaptadas dins sa nostra llengo, per s'us cotidià que n'ha fet es Pobble durant mols d'añs. Eczemples:

D'es **Provensal**: cuolca, menud, baratà, batalla, frare, floc, bastó, baró, semblà, confessà, aderènci, arroganci, assistènci, audiènci, bèsti, cadènci, competènci, conciènci, consecuènci, continènci, contumaci, deferènci, demènci,

dependènci, graci, diligènci, discordi, distanci, eminènci, incidènci, influènci, esperiènci, etc. etc.

D'es **Béarnês / Gascó**: abundanci, absènci, ansi, apariènci, astuci, audaci, ausènci, clemènci, consistènci, decènci, diferènci, desgraci, dolènci, eficaci, elocuènci, indigènci, essènci, estanci, etc. etc.

De s'**Occità**: antorxa, mensatje, bacallà, monjo, monja, clavell, borra, clemènci, decadènci, eleganci, elocuènci, evidènci, escelènci, etc.

D'es **Germànic**: buñol, bramà, brót, estàca, espàret / espàrit, guèrra, espasa, parra, sala, ròba, ric, gana, sâbre, potassi, falda, fang, grapa, guardia, gordià, truc, etc.

D'es **Galo / Francês**: brusa, organdí, billêt, txaqué, txal, franèl.la, escalop, bufanda, funcionari, brigada, patinatje, garax, dansa, maleta, convòy, jòya, botélla, hotel, vixicleta, cremelléra, croquéta, galleta, buró, txalet, sofà, merengué, revanxa, giqueta, amater, entrenà, dutxa, cronometratje, kilometratje, turista, txandal, cabina, marcatje, esquí, avió, aterrisatje, rodatje, pilotatje, bagatje, garatje, descapotabble, pélotó, film, filmà, dobblatje, debut, debutà, claqué, reprís, ruleta, cotilló, gató, etc.

De s'**Àrabé**: alféres, talco, alaca, arròs, arrux, aufabi, Far, auforja, Marratxí, sindri, catxòfa, alcova, sucre, jeneta, alquería, aufàus, aubergini, moradux, safrà, aübarcoc, cifra, alquimia, céro, àlgebra, garròva, aujub, aufabi, aumadrà, mudayna, tafona, alajja, etc., etc.

De s'**Español**: ajjédrés, televisió, àtona, tònica, bassura, semàforo, péató, coàgul, flebitis, reinicià, radio, electreciste, jjéfé, trajjé, etc.

De s'**Inglês**: bistèc, txéqué, taxi, club, túnel, txampú, vagó, mitin, comité, ron, sur, est, oest, nort, dandy, transistó, trintxéra, gabardina, clip, bloc, teléfono,

rifle, revólver, fonógrafo, dogo, buldog, séter, cóker, póinter, fostérriér, gólf, gól, futbol, txut, córne, cros, esprint, jjàndicap, pony, jjókéy, tènis, boxéo, ring, raly, as, basket, rècord, bòya, clíper, yate, guardacostas, destructó, monitó, portavions, pénicilina, antihistamina, auromicina, estreptomicina, electroxoc, xoc, (es prefitses: macsi-, mini-,) intervíu, màrketin, etc.

De s'**Italià**: escopeta, mostatxo, pilot, centinèla, fragata, piano, diana, brigada, terrassa, sotana, analfabetisme, novèla, sonêt, bando, contrabando, caporal, Coronel, batalló, madrigal, tercêt, capritxo, diseñà, modélo, cartó, medalla, carròssa, pista, hostelería, valijja, diva, mélodrama, partitura, solista, vocalisà, etc.

D'**Amèrica**: patata, huracà, canoa, condor, cacao, tabac, txicolati / txocolati, tomatiga / domatiga, etc. y tots es noms de fruytas y d'animals d'allà.

D'es **Català**: berrêt, adéu.

D'es **Valencià**: paélla, fideuà, paélléra.

Paraulas tècnicas son aquéllas que son pròpis de cada professió, sas cuals ténen una terminología pròpi per enomenà sas eynas y feynas pròpis de s'ofici. Sa majó part d'es tecnicismes domés s'empleyan dins s'ofici corresponent, no dins una conversació corrent. Axí tenim que:

Txapeta, cavec, gavilans, esclots, cavà, son paraulas de s'hortolà.

Gaveta, bec, uxol, catalana, tàu, referí, son paraulas d'es picapedré.

Puntacorrent, xorrac, bièx, jassa, frontisa, son paraulas d'es fusté.

Caragol, encruya, fornal, may, ermòllas, son paraulas d'es ferré.

Embastà, encorsetà, perfelà, pròva, son paraulas de sa modista.

Flebitis, transfusió, anginas, hipertensió, son paraulas d'es métges.

Cursó, formetetjà, menú, directòri, son paraulas d'ets informàtics.

Negreta, verseleta, sangrad, rèsma, son paraulas d'ets impressós.

Sintagma, monéma, fonéma, sílaba, son paraulas de sa llingüística.

Xèrxa, timó, entalladura, calà, saupà, bogà, son paraulas d'es pescadós.

Paraulas cultas son aquéllas que provinens d'es Llatí o d'es Grèg conservan una forma molt parescuda a sa rèl. Aquexas paraulas varen essê adoptadas p'es Pobble, segons s'havían de mesté per enomenà concèptes que mancavan de veus patrimonials. Essend generalment paraulas referidas a n'es tecnicismes científics.

Ecz.: inquirí, pédagología, filología, concili, consort, dirimí, pèrfid.

Paraulas correns, son aquéllas que provinens d'ets habitans d'ets arravals, s'empleyan intensionadament a cèrs nivells lècsics.

Ecz.: **inflorènci** en vés de: influènci; **quiê** en vés de: quê.

Paraulas compostas, son aquéllas qu'estàn formadas per duas o més paraulas independens juntas.

Ezc.: radiotelegrafista, tansols, radiofònic, fotogènic.

Barbarismes, son totas aquellas paraulas que s'agafan d'altres idiomas, tenguend sas nostras propis denominacions.

Es barbarismes d'es baléà son, entre moltas altras:

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
abarrotat	replê
abdomen	panxa
abjurar	renegà
abocar	bocà / tirà
abonament	abòno
abonir	millorà
abonyegar	fe bóñs
abonançar	espayarsê / aclarirsê
abraçada	aferrada
abraçadora	abrassadéra
abrandament	inflamació / ardó
abrandà	inflamà
abrasador	escaldadó
abrasar / abrusar	escaldà / rascà
abrasió	rescada / escaldada
abreujadament	abreviadament
abreujar	abrevià
abrigall	abrig
abrigar	tapà
Abril	Bril
abrillantar	trèura lluentó
absorber	xuclà
absorbir	xupà
absorció	xuclada
absort	bedòca
abstinencia	abstinènci
abstret	distrèt
abufetejar	galtetjà
acalorament	eufagó / enfado
acaparador	copadó
acaparar	copà
acariciar	fé carissis
acatarrarse	costiparsê
accelerador	aceleradó
accelerar	acelerà

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
accentuació	acentuació
accentuar	acentuà
accerar	acerà
accionar	posà en marxa
accionista	accioniste/a
acer	cé
acèrrim	caparrud/a
acetona	cetona
aclamar	cridà
acoquinar	fé pò / acoyonà
acordonar	encordonà
acorralar	enrevoltà
acracia	acraci
acre	agre
acritud	agrós
acrobacia	títera
acróbata	titereté
activar	activà / posà en marxa
acudir	anà
acular	reculà
acumular	copà
acusar	acusà / cuà
adaptar	ajustà
adeu	diós / au diós
adhesiu	ferretina
adobar	arreglà
adornar	enremellà
adossar	acostà / atracà / juntà
adular	llisà es pêl
adulterar	trastocà
afable	afectuós
afeminat	marieta
afiançar	assegurà
aflorar	surtí / sortí
afortunat	sortad
afrontar	tirà endevant
agarrada	aferrada
agarrat	roñós
agitar	remòure / remenà
aglutinar	copà
agost	Gost

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
agraciar	tocà
agraciat	tocad
agredir	pégà
agregació	afegitó
agregar	afegí
agregat	afegid
agricultor	pagês
agrupar	juntà
agulla	guya
aigua	aygo / aygu
aiguada	aygada
aiguafort	aygofort
aiguarràs	aygorràs
al	a n'es
al revés	a sen revés
al.luvió	arruxada
al.ludir	fé mensió
alba	auba
albarca	aubarca
alberg	posada
albergar	contení
alcaldia	la Sala
alçaprem	parpal
alcohol	esperit
alcoholic	gat perdud
alcoholitzar	engatà
alfàbia	aufabi
alfals	aufàus
alforja	serrió / béassa
alioli	ayòli
all	ay
alterar	modificà
amainar	minvà / comensà a fé bò
amarar	remuyà
amb dos costats	a n'es dos costads
amb dos costats	a sas duas bandas
amè	distrèt
ametlla	mel.la
ametlló	amel.ló
amígdala	engina
amigdalitis	enginas

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
amonestar	advertí
ampliar	afegí / axamplà
ancià	véy / jay
ancianitat	véhura / véyura
anhelar	desitjà
anhelós	desitjós
annex	a n'es costad / junt a
annexar	juntà / adjuntà
annexionar	juntà / adjuntà
antagonista	antagoniste/a
antídot	contraverí
Antoni	Tòni
anus	forad d'es cul
anvers	cara bòna
apaïsat	embiexad
aparador	paradora
aparença	semblansa
aparent	parescud
aparentar	volê sê / bufa
apart	separad
apartar	separà
apercibiment	avís
apetència	ganas
apetit	telent
apiadar-se	tení llèstima
apilar	acaramullà
apinyar	estibà
aplanar	posà llís / aplanà
aplaudir	fé mambelletas
apocat	betzol
apotecaria	potequería / farmaci
apotecari	potequèri / farmacèutic
aportar	afegí / dú
aprovisionar	suministrà
aproximació	atrecament
aproximadament	devés / aprop de
aproximar	atrecà
aquietar	posà tranquil
arbitrar (un pertit)	pità
àrbitre	àrbit
ardor	calentó / agrura

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
ardorós	fogós
argúcia	pillería / estratègi
argumentar	rahonà
aristocracia	aristocraci
arpó	fitora d'una punta
arponar	fitorà
arracada	recada
arrasar	rasà / nivellà / enrasà
arreglar	dobà
arremetre	escometre
arrencar	rebassà
arrendador	llogadó
arrendar	llogà
arrendatari	llogaté
arriar	baxà
arrimar	acostà / atrecà
arruga	mestêg / rúa
arrugar	mestegà / arruà
artista	artiste/a
ascendent	majó
ascendir	pujà
ascensió	pujada
asentir	donà conformidat
asfalt	vèrnis
asfíxia	eufegó
asfixiant	eufegant
asfixiar	eufegà
assegurança	seguro
assestar	esvergà
assistenta	jornaléra
assistir	ajudà / aydà
astúcia	pillería
atemorir	fé tení pò
atenuar	rebaxà / baxà
aterrar	fé agafà pò
atònit	enbadocad
atordir	estormià / esturmià
atorgar	vení a bé
atribuir	culpà
auge	puja
augmentar	fé més gros / pujà

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
averia	pana
averiar	espeñà / rómpre
aversió	asco
avesar	donà vici
avicultor	grangé de beyas / beyé
avivar	reviscolà
bàlsam	pomada
banasta	còvo
bancal	tenassa
bandidatge	bandolatje
baranda	arrambadó
bebé / nadissó	nin d'uè
bebible	bevedó
bicicleta	vixicleta
biciclista	vixicliste / a
bifurcar-se	entreforcarsê
bilabiat	dobbles morros
bilis	fèl
bol	escudélla fonda
bola	bolla
bombatxo	bufa / bufas
bonic	hermós / guapo
borratxera	gatéra
borratxo	gat
botonador	embotonadó
botonar	embotonà
branquial	gueñal
brànquies	guèñas
brasa	caliu
bravata	txulada
brisa	oratje
bufetada	galtàda
burla	enfotersê
burlador	enfotadó
burlar-se	enfotersên / enganà / esquivà
cadáver	mort / ossada
cadavèric	parexa un mort
caimàn	drach
calabós	cel.la
calçada	trispol de sa carretéra
caldejar	escaufà

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
càlid	calentêt
camisa	camía
campanejar	betayà
candau / cadenat	pañ de maleta
candela	espèuma
cap de setmana	fi de semmana
carantoines	moxonías
cartilla bancària	plegueta bancari
castració	senada
castrar	senà
catarro	costipad
caverna	còva
cerilla	misto
cicatritzar	tencà
cicatriu	nafra
ciclisme	vixiclisme
ciclista	vixicliste/a
cigala	caramel.là
cigala(insecte)	xigala
cigar	xigarro
cigarrera	xigarréra
cilíndric	redó
circuir	enrevoltà
clara	blanc d'òu / rovey d'òu
claraboia	llumenéra
clítoris	guellet
cobrir	tapà
còdol	mac
col.legi	col.lègit
col-i-flor	colflòri
colorar	coloretjà
colorar	donà coló
condimentar	salà / posà espicis
congeniar	avenirsê
congestionar	enbromà
congestionat	engrumad
conserge	mayol
corder	xot
cornamusa	xeremía / xirimía
corregir	corretjí
corroborar	ratificà / correborà

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
corrompre	podrí / pudrí / fé malbé
corrosió	desgastad / rovey / podridura
cotxe	cotxo
cretí	bossot
crin	cabayéra de bisti
crispar	posarsê fòra corda
cristall	vidre
cristalleria	vidrería
crucifix	sancristo
cruel	dolentarro
crueltat	dolentía
cruent	sanguinari
crugia	crojía
cubeta	gaveta
culminar	acabà / finalisà / arribà
Damasc (ciudat)	Domàs
Damasc (tela)	domàs
damisel.la	señoreta
dèbil	flux
debilitat	fluxedat
defecar	fé de cos
deferència	consideració
deferir	considerà
degradació	màlbé
degradar	rebaxà
del revés	de sen revés
del revés	de sen revés
del	d'es / d'el / d'en / d'u
delatar	cuà
delator	cueta
delimitació	fita
delimitar	fità
demència	locura
demencial	de lòcos
dement	lòco
democràcia	democraci
demolir	tirà per avall
demora	retràs
demorar	retrassà
dens	espês
dentista	dentiste/a

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
deplorable	llestimós
deplorar	donà llèstima
derruir	tirà per avall
desabrigar	destapà / llévarsê s'abrig
desagregació	desfegició / separació
desagregar	desfegí / separà
descorrer	obrí sa cortina
descragàcia	desgraci
desestimar	no tení en conta
desistir	déxà nà
deslavar	desrentà
desmembrar	escorterà
desobstruir	desenbossà
després	después
despropòsit	desbarat
destrenar	desentruñellà
detestable	odiós
detestar	odià
devastar	arrasà
diarrea	quigarèl.la
diluvi	arruxada
diluviar	arruxà fort
diminut	petitèu / petitiu / petitíssim
diner	dobbés
disciplent	desconsiderad/a
disgregació	separació
disgregar	separà
disminució	minvada
disminuir	minvà
dispers / a	escampad/a
dispersar	escampà
dispersió	escampada
displicència	desconsideració
disputa	competició / brega / discusió
disputar	competí / berayarsê
disseminar	escampà
dissentir	discrepà
dissipar	fé desaparexe
dissolt	fus
divagar	xerrà per xerrà
divulgació	escampadissa

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
divulgar	escampà
donar crèdit	creurers'hó
dormitar	bécà
dormitori	cuarto
ebullició	bollida
economitzar	estovià / estuvià / estalvià
edicte	bandol
edulcorar	endolsà / suavisà
efímer	curt / bréu
el	es, en, el, so, lo, u.
elaborar	fé / fabricà
electricista	electriciste/a
elegància	eleganci
eludir	evità / esquivà / sortetjà
emanar	brollà / surtí / sortí
emular	escarní
engalanar	endiumenjà / enremellà
engegad	en marxa
enlossar	enllovà
enterament	sensê / ben sensê
entretenir	distrèura
entretenir	enredà
equilibrista	equilibriste/a
erecció	enrevenada
erecte	enrevenad
eremita	frare postís
erosionar	desgastà / roveyà
eructar	fé róts
és per a mi	ês per jo
escarmentar	escalivà
escisió	rompuda / tay / separació
escorreplats	degotadó
escrutador	trescadó / investigadó
escrutar	trescà / investigà
escuma / espuma	sabonéra
escumós / espumós	sabonerós
esfumar	fé desaparexe
espantar	arruxà
espècia	espici
espècie	espèci
especier	espicié

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
espelma	espèuma
esport	deport
esquelet	ossada
esquilador	tondredó
esquilar	tóndre
està absort	està bedocand
estomatòleg	estomatologiste/a
estupefacte	estorad
estúpid	bossot
estupidesa	bossòtada / botxada
esxaltat	eczaltad
Eulalia	Eulàri
exageració	eggigeració
exagerar	eggigerà
exagerat	eggigerad
exaltar	eczaltà
examen	eczamen
examinador	eczaminadó
examninar	eczaminà
exasperar	posà fòra corda
excarcerar	escarcelà
excavar	cavà / fé clots
excedència	escedènci
excepcional	escepsional
excitable	escitabble
excitar	escità
exculpar	esculpà
excusable	escusabble
excusar	escusà
exercici	eczercici
exigencia	eggigènci
exigible	eggigibble
eximir	eczimí
existencia	eczistènci
existir	eczistí
expenedor / a	venedó / ra
exprimir	etsucà
fal.lacia	mentida / engàn
fanfarró	brevetjadó
fanfarronada	brevetjada
fanfarronejar	brevetjà

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
far (d'un vehícul)	farol / llum
far (de sa costa)	fanal
faringitis	esqueñament
farmacia	farmaci
fatiga	cansament
fatigar	cansà / avorrí
fatu	pompós
faust	ditjós
febrer	Febré
fèretre	bubul
feroç	rabiós
fervor	entusiasme
festí	tibèri
fètid	pudent
filòleg	filologiste
finar	morí / acabà
fissura	enclétxa / cruy
flanc	costad / banda
fofo	moll
fogata	fogatéra
fornicar	berrinà
fornit	capóll
fortuït	sensa volê
fòsfor	misto
fracció	bossí
fraccionament	esbossinament
fraccionar	esbossinà
fragcionari	fàcil d'esbossinà
fràgil	delicad
fragment	tros
fragmentar	fé a tròssos
fragmentari	fàcil de rompre
furtar	rapillà
Gabriel	Bièl
gaiter	gayté / xeremié
galanteria	finesa
galeria	galenía
gall d'indi	endiot
ganas de treballar	llecó
gandulejar	pardaletjà
ganduleria	pardaletjéra

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
garrotar	engalavernà
gasolina	venzina
gasolinera	venzinéra
gat	mox
gaudir	disfrutà
genital	coyó
genitals	coyóns
germen	llevó / bactèri
Gertrudis	Lletrudis
glorieta	plasseta
gràcil	sutil
gracilitat	sutilesa
granis	calabrux
granit	granêt
grat	agradabble
gratis	de balde
Gregori	Gòri
gropa	anca
gruta	còva
guarda	vigilant
guardacantó	pédra cantonéra
guardar	gordà
guardià	gordià
guarnicioner	selleté
Guillem	Guiem
guisar	cuynà
guisat	cuynad
hèlice	sas palas
hematoma	cop blau
hemorroide	morenas
idiota	botx /a
ignorancia	ignoranci
igualar	enrasà
imbècil	bàmbol
imbecilitat	bambolada
imitable	bo d'escarní
imitació	còpia
imitar	escarní / copià
impartir	donà (donà llissóns)
imperdible	guya tencadora
ímpetu	empênta / brío

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
impetuós	briós
impulsar	espitjà / donà forsa
impune	franc / sensa castig
inapetència	no tení talent
inclinar	vinclà
incomodar	molestà / posà nirviós
incòmode	molest
indagar	trescà / investigà
indigencia	mesquinènci
indigent	mesquí
indiot	endiot
infestar	escampà
ingerir	enviarsê algo / menjà
ingrat	desagraíd
inguinal	d'es regal o relatiu a n'es regal
inhalar	respirà baf o fum
inhòspit	mal llog
inhumar	enterrà
inici	comensament / principi
inicial	comènsa
iniciar	comensà
iniciativa	empênta
injuria	agravi
injuriar	agravià
inodor	tassa d'es llog comú / retrété
inòpia	bedocà
inquirir	demanà
insà	dolant / mal sà
insaciable	mal de contentà
insalubre	mal sà
insensat	lòco / brusqué
insepult	de cos present / sens'enterrà
insídia	enboscada
insidiós	trampós emb engiñy
instigar	fuà / afuà
íntegre	sensê / honrrad
interior	dedins
interval	espay
intrèpidament	agoseradament
intrèpit	agoserad
involucrar	implicà

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
irremissible	inperdonabble
gener	Jané
joliol	Joriol
juny	Juñ
la, l'	sa, la, na
labial	morral
làbio-dental	morrodental
laborable	día fené
laboriós	fené
lactant	nin d'uè
lànguid	apagad / molt mort
lax	flux
lent	aturad / sens'esperit
letal	mortal
letargia	endormissament
libar	tastà / beure
limitar	fità / tencà
limítrof	veynad
lingot	barra
lis	lliri
litigar	pleytetjà
litigi	plet
llar	domicili
llarg	llèrg / llerguèri
llavi	morro
lleganya	peguèña
llegua	llégo
llengua	llengo
llentilla	llentía
llevar	xécà / pujà
llibreta	plagueta
llibretista	llibreté
lliga	trobiguéra
lloar	alabà
llosa	llòva
longitud	llerguèri
macerar	posà en remuy
maig	Matx
maionesa	mahonesa
malèfic	dolent
malla	xèrxa / uy de xèrxa

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
mantega	saím / mantequilla
mantegós	ensaimós
mar	ma
Marc	March
marc	vasa
març	Mars
marejada (forta ~)	temporal gros
marejada	temporal
margarida (flo)	margalida
Margarida	Margalida
marxamo	marca / séllo de control
massapà	pasta reyal
matrona	comara
maxil-lar inferior	barra
maxil-lar superior	barram
maxil-lar	barramenta
meditar	pensà
medusa	grumé
meitat	mitad
mejillons	musclos
menester	mesté / menesté
mentir	dí mentidas
messa	taula
mesura	conexement
mi / mon	jo / mun, mu
míser	canalla / mesquí
miserable	miserabble
mixt	mesclad / misto
mixtura	mêscla
molest	empipad
molestar	empipà / fé nòsa
morella	moreya
morós	mal pagadó
motocicleta	mota (sa ~)
muralla	murada
narrador	contadó /conferenciant
narrar	contà
nàusea	òy
nauseabund	oyós
nauta	navegant
nèctar	aygomèl / suc dols

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
negligencia	badada / descuyd
negligent	descuydad
nero	enfós
nevera	geléra
novel.la	novèla
nuca	clotell
obes	gras
oblic	bièx
oblic	embiexad (està ~)
obliquar	embiexà
obstinació	caparrudesa
obstinar-se	encaparrotarsê
obstruir	embossà
obturar	taponà / tapà / embossà
obvi	evident
obviar	ignorà
oíble	fàcil de sentí
oprimir	estreñe / préme
orar	resà / fé un discurs
oratòria	facilidat de paraula
ordenança	mayol
orfanat	l'Inclusa
orfandat	bordesa / fíy bord
orfebre	argenté
orfebrería	argentería
orifici	forad
ornar	adornà / enremellà
ós	onso
òscul / petó	bês / besada
ovació	fortas màmbelletas
ovacionar	fé fortas màmbelletas
ovella	euveya
òxid	rovey
oxidar	roveyà
oxigen	oggígeno
oxigenar	oggigenà
paciència	paciènci
pacient	tranquilot
pacificar	posà pau
palangana	ribélla
palanganer	ribellé

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
palma	pauma
palmar	paumé / palmé
palpable	paupabble / bò de tocà
palpació	paupada / tocada
palpar	paupà / tocà
panacea	sant remey
pàncreas	mèlsa
pantà	embassament / fangal
pantaló / calça	calsóns
pantanós	molt fangós
parcel.la	tros
parcel.lar	trossetjà
parir	tení un infant
partida	fe (de batêtj, de nexement, etc.)
partida	sortida / surtida
partir	xapà
Pasqua	Pasco
pasqual	de Pasco
pasteca	botó
patíbul	cadafal
paviment	trispol
pavimentar	posà es trispol
penombra	foscós
penultim	segón d'es derrés
perenne	per sempre
pernil	cuxot
pernoctar	romandre
perpetrar	du a terme
persuadir	convènsa bònament
perxa	crosseta
pestanya	pipélla
pestilència	pudoròta
pestilent	pudent
petard	coêt
petardejar	amollà coêts
petrimetre	bossot
petulant	cregud/a
picardia	pillada
plomada	tau
poema	glòsa / glosad
postergar	déxà ana

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
posterior	derréra
precipitar	tirà per avall / fé massa vía
preferir	estimersê més
prematur	massa prest
prenatal	antes d'es nexement
preservar-se	gordarsên
préstec	manlléu
principiar	comensà
proliferar	havernhí o sortirnê a belkenas
prolongació	allergament
prolongar	allergà
promontori	peña / putxet
promptitud	férhó aviadet
propinar	esvergà
pudor	honestidat / empegaiment
pudorós	empegaidó
pulmó	pit
pulmonar	d'es pits
puntal	estaló
pusilánime	betzol
putrefacció	prodidura / podridura
putrefacte	prodid / podrid
quadra	estabble / paíssa
quaresma	corema
quincalla	ferremalla
rada	cala
Rafael	Rafèl
ràfega	buf
ramificar-se	esbrancarsê
rapar	afaytà (es cap, sa barba, etc.)
ràpid	aviad / rapid
raspar	rascà / donà papé de vidre
rasurar	afaytà
reabsorbir	rexupà
recelar	desconfià
recelós	desconfiàd
reclinar	recolsà / tombà un poquêt
recobrir	tapà / canvià teulas
recreació	distracció
recrear	distrèure
recreatiu	distrèt

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
recriminar	reñà
refulgir	brillà
regal	regalo
reiterar	insistí / repicà
remar	bogà
remembrança	fé memòri
rememorar	enrecordà
remordir	remossegà / tornà a mossegà
remuneració	pago / sòu
remunerar	pagà
renyir	reñe
reparació	arréglo
reparador	arregladó
reparar	arreglà
reprimenda	reñada
reprimir	reñà
reprimir-se	agontersê
repugnància	oyós
repugnant	oyós
repugnar	fé òy
retard	retràs
retornar	tornà / tornarhí
revers	creu (d'una moneda)
ria	riéra / rivetó
rígid	estirad
robust/a	fort/a
rodejar	enrevoltà
rondalla	rondaya
rubor	empegaiment
ruboritzarse	empegairsê
rúbrica	firma
rubricar	firmà
rugós	ruós
rugositat	rúa
rumor	remug
rústic	pagês
saber	sabre
sabor	gust
saltar	botà
saltejador	bandetjad
salubre	saludabble

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
salvaguarda	permís / passaport
salvaguarda	custòdi
salvaguardar	custodià / gordà
sanable	curabble
sanar	curà
secundar	estelonà / apoyà
seguretat	seguridat
selva	seuva
sepeli	entèrro
setmana	semmana
sexagenari	xixentí
signar	firmà
signatura	firma / señal / marca
simi	monèa
socarrar	socorrà
sol	totsol
somni	sòmit
somnolència	endormissament
sorgir	surtí / brollà
sostenir	agontà
sotmés	somês
sumergir	esfonzà
superflu	innecessari
suplir	sustituí / rellevà
supremacía	superioridat
supurar	fé pus / fé suc
suputar	calculà
suspicàcia	suspicaci
tàcit	reservad
taciturn	molt reservad
tamís	coladó de tela
tangible	cèrt / paupabble
tapia	marge / parêd
telèfon	teléfono
témer	teme / tení pò
tendal	vela
testarrada	caparrotada
tíbia	os de sa cama
tipus	tipo
tortilla	truyta
tos	tossina / tussina

BARBARISME	PARAULA CORRÈCTE
transpirar	suà
trena	truñélla
tribulació	patiment
tromba	arruxada
utensili	ormêtj
vacances	vacacións
vaguejar	ganduletjà
vaivé	engronsament
vas	tassó / got
veí	veynad / vesí
veloç	rapid
veraç	verídic / de vê / de veres
vetllada	vel.lada
vibratori	tremoladó
vilipendiar	maltrattà
visca	vive
víscera	frexura
vòmit	rojjada
vomitar	rojjà
xenofòbia	tsenofòbi
xerocòpia	tserocòpi
xilografia	tsilografía
zinc	giñ

Paraulas sinònimas, son aquéllas qu'emb diferenta ortografía ténen es matex significad. Ecz.:

endevinaya	=	endevineta	**txítxeros**	=	pêsols
engronsà	=	engronxà	**gallina**	=	galina
argréllas	=	esgrillas	**gall**	=	guèll
grexonéra	=	tià	**vermey d'òu**	=	rovey d'òu
jugueta	=	jugueròy	**veynad**	=	vesí
pobre	=	mesquí	**xerrà**	=	rallà
illas	=	islas	**disfrutà**	=	xalà
arreglà	=	arranjà			

Paraulas homònimas, son sas que domés coincidexen emb so significant.

Ecz.: tanca - 3ª pers. d'es sing. d'es present d'Indicatiu d'es vèrbo tancà.

tanca - tros de camp tancad de paret.

cosí - acció de uní duas péssas de ròba emb una guya y fil.

cosí - fiy d'un germà o germana de son pare o de sa mara.

Paraulas antònimas, son sas que espréssan idèas contraris.

Ecz.:	menjà	>	dijunà
	innossent	>	culpabble
	botx	>	viu
	beneyt	>	llest.

Paraulas corresponens, son sas que s'implican mutuament. O siga, que may porêm dí "som venud papé" si ningú mos ha comprad papé. Axí tenim que s'acció de vendre, se correspòn emb sa de comprà.

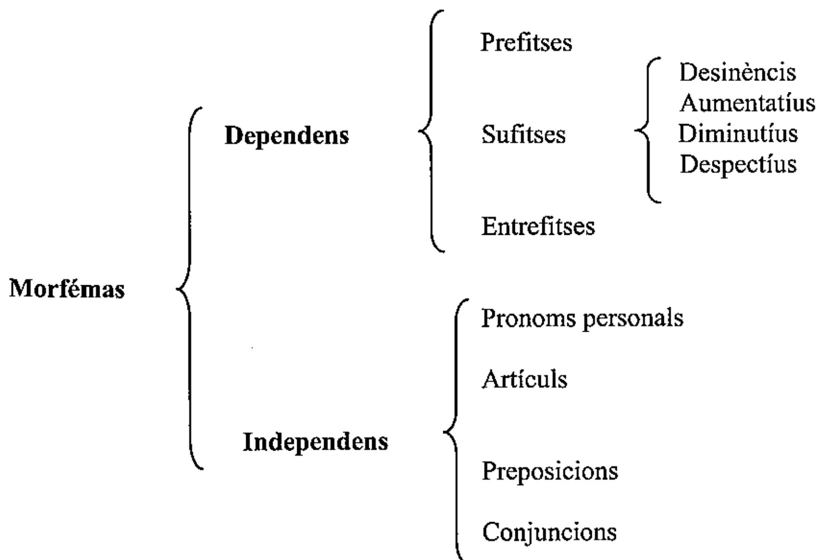
Ecz.: Vêndre > comprà; donà > rebre; menjà > digestió.

MORFOLOGÍA

Sa Morfología estodía sas pars més petitas en que se pòren dividí sas paraulas, y que conténen un significad.

SISTÉMA MORFOLÒGIC

Es morfémas son tans, que sa dividexen en varis grupos segons sigui sa séua relació emb sa paraula que determinan:

MORFEMAS DEPENDENS

Es morfémas dependens son es que necessariment van relacionads emb so lecséma, a n'es que modifican.

Segons es llog que ocupen dins sa paraula, reben es noms de: **prefitses, sufitses y entrefitses.**

Es prefitses son partículas llingüísticas que se juntan a n'es nom per sa part de devant y que significan: négació, duplicidat, triplicidat, descalificació. Es més usuals son:

in- , im- , bi- , bis- , tri- , rebes- , rede- , revey- , des- , super- .

Ecz.: **in**útil, **im**perfècte, **bi**mensual, **bis**avia, **rebes**avi, **rede**padrí, **revey**padrí, **des**fé, **des**compondre, **tri**cicle, **tri**logía, **super**mercad.

(a sas paraulas compostas emb aquets prefitses, se mantén s'acent prosòdic original).

Es sufitses son sas partículas que se juntan a n'es nom per sa part de derréra, modificandló emb significads còma: téms verbal, dimensió y desprèci. Se divídexen en: **desinèncis, aumentatius, diminutius y despectius.**

Desinèncis son sas partículas llingüísticas en qu'acaban es noms y que mos díuen còsas coma: femení, masculí, singulà, plural y persona verbal.

Eczemples:

Camin**avan**, sa desinènci **–avan** mos dona a entendre que se tratte de sa tercéra persona d'es plural d'es passad imperfècte d'es vèrbo caminà.

Cotx**os**, sa desinènci **-os** mos dona a entendre que se tratte d'una paraula masculina plural.

Padri**na**, sa desinènci **–na** mos dona a entendre que sa tratte d'una paraula femenina singulà.

Aumentatius son es sufitses que aumentan es significad d'es nom, y son entre altres qu'hey pugui havê: **-íssim; -íssima; -al; -arro; -arra; -assa;** y es séus plurals.

Ecz: mon**íssim**; molt**íssima**; coloss**al**; al.lot**arro**; don**arra**; botx**arros**; don**assa**.

Diminutius son es que disminuyexen es significad d'es nom o espréssan cariño, y son entre altres: **-êt , -eta; -nêt; -neta; -èl.lo; -ingo; -inga;** y es séus plurals.

Ecz.: nin**êt**; nin**eta**; can**êt**; furgo**neta**; al.lot**èl.lo**; mox**ingo**; mox**inga**.

Despectius son es sufitses que donen un caracte despreciatiu a n'es nom. Aquets son: **-not; -utxo; -utxa; -ot; -òta;** y es séus plurals.

Ecz.: homo**not**; cas**utxo**; cami**utxa**, mul**ot**; don**òta**; gent**òta**; cats**òta**;

Ets entrefitses no ténen un espécial significad, ja que normalment son fonémas que van sempre entre sa rèl y es sufitses o prefitses.

Ecz.: **panet**êt; cami**n**al; homo**n**àrro; fune**r**al.

A sa paraula "panetêt", es morféma -**net**- a pésà de fé funcions d'entrefitse, resulta qu'ês un sufitse diminutiu d'es lecséma "pa": **pa** > **panêt**. Maldement en aquest cas no hagui de du acent vocalic.

En ets altres eczemples ets entrefitses son sa lletra -**n**-, que va colocada entre es lecséma y es sufitse.

MORFÉMAS INDEPENDENS

Es morfémas independens pòren constituí paraulas per élls matéxos, sensa modificà sa rèl o lecséma de sa paraula que determinan.

Es morfémas independens son: es **pronoms personals, ets artículs, sas preposicions y sas conjuncions.**

Ecz.: Vengué **a** corrensos; **sa** casa blanca; **elza** som comprad barato; axò **y** assò; molt **de** ví; **elz ho** diré.

Es pronoms personals son paraulas àtonas que precedexen a n'es vèrbo, y que sustituyexen a n'es sustantius personals: jò, tú, éll, élla, noltros, noltras, voltros, voltras, élls, éllas; dins s'oració.

Es pronoms personals generalment fan referènci a sas personas, però també pòren fé referènci a n'es noms adjettius, y son: **me, te, et, el, eu, em, la, las, li, lis, lo, los, en, ne, hi, ho, hey, mos, vos, elz, elza, euz, euza, se, es, si, sa.**

(A n'es capítol de s'Analogía vorêm s'us específic de cada un d'élls).

Ecz.: No **me** contis rês. **Se** n'anirà a las tres. **Mos** n'anam. Menjatel**ós**. Agaf**êu**. **Et** galtatjaré. Dul**êm**. Etc.

- O també sustituyexen paraulas que dins es contèste d'una conversació, ja han estadas enomenadas.

Ecz.: ¿heu vist es diccionari?, ¡sí, **eu** som vist!.

- O qu'encara no ha estad enomenad.

Ecz.: ¿**eu** heu vist?.

Ets artículs determinan sa classe y es número d'es nom que determinan. Y son:

P'es masculí singulà: **es, en, ne, u, el, lo, se, sen, so.**

P'es masculí plural: **es, ets, els, sos.**

P'es femení singulà: **sa, na, la.**

P'es femení plural: **sas, las.**

(A n'es capítol de s'Analogía vorêm s'us de cada un d'élls).

<u>Sas preposicions</u> son partículas que subordinan unas paraulas emb altras.

Y son: **a, an, en, per, emb, emba, sense, contra, de, devés, entre, sobre, segons, fins, des, desde, antes, devant, derréra, bax, dedalt, devall, demunt, dins, dedins.**

(A n'es capítol de s'Analogía vorêm s'us de cada una d'éllas).

<u>Sas conjuncions</u> son partículas d'unió entre paraulas, sintagmas o proposicions gramaticals.

Y segons sigui sa séua funció se dividexen en: **adversativas, aumentativas, casuals, comparativas, concessivas, conclusivas, condicionals, consecutivas, continuativas, copulativas, distributivas, disyuntivas, esplicativas, finals y tamporals.**

Adversativas: **però, emperò, encara que, maldement, no obstant, si no, que.**

Aumentativas: **encara, també.**

Casuals: **perque.**

Comparativas: **com, axí, axí com, tal que, tal com, tan, tan com, més que, ménos que, talment com.**

Concessivas: **si, si bé, maldement, encara que, ni si, ni que, per més que, ênque.**

Conclusivas: **idò, tàmatex, llevò, llevonses, després.**

Condicionals: **si, si no, en no, embtal que, contal que, en no sê que, suposad que, mentres que, en cas de que, domes que, ênque.**

Consecutivas: **axí que, de manéra que, de forma que.**

Continuativas: **mentras, axí que, suposad que, tansols, amés amés, aximatex.**

Copulativas: **y, ni, que.**

Distributivas: **ara... ara, de vegadas... de vegadas, ni... ni, o... o, no domés... si no, sigui... sigui, que... que, entre... y, ja... ja, mitj... mitj, una... s'altra.**

Disyuntivas: **o, o bé...o bé.**

Explicativas: **com, per eczemple, vèrbigraci.**

Finals: **perque, a fi de que.**

Temporals: **cuand, fins que, mentras que, després que, llevò que, totduna que, densà que, cada pic que, cada vegada que.**

GÈNERO Y NÚMERO DE SAS PARAULAS

A n'es capítol d'es Morfémas hêm vist com sas desinèncis mos díuen si una paraula ês femenina o masculina, plural o singulà. An aquest capítol vorêm quinas son sas lletras que correspònen a n'es masculí, femení, singulà y plural, de sas paraulas.

Paraula masculina, per norma general, ês tota aquélla que acaba en consonant o emb sas vocals: e, é, è, i, u, o, ò.

Eczemples: **distrèt, vidre, dobberé, ferré, vici, viu, lòco, ò, electriciste.**

Però eczistexen paraulas contadas, que, acaband emb "a" resulta que son masculinas.

Ecz.: **campanà** (es campanà), **badòca** (en bedòca).

Paraula femenina, per norma general, ês tota aquélla paraula que acaba en sa vocal "a".

Eczemples: **distrèta, dobberéra, viva, morta, lòca, ferréra, corretja, corda, electrecista.**

Eczistexen també paraulas contadas que no acaband emb "a" resultan essê femeninas.

Ecz.: **flò** (sa flò), **colflòri** (sa colflòri), **classe** (sa classe).

Degud an axò, y per no havê d'anà a trescà dins un diccionari, sa forma més ràpida per sabre si una paraula ês masculina o femenina, ês, anteposandlí un artícul a sa paraula en cuestió.

Eczemple:

Si a sa paraula "vidre" li anteposam s'artícul femení "sa", vorêm com no concorde sa sonoridat ni sa comprensió de s'oració "sa vidre". Lo que mos diu que sa paraula vidre ês masculina, **es vidre**.

Si a sa paraula "flo" li anteposam s'artícul masculí "es", mos passarà lo matex qu'es cas anterió. Lo que mos diu que sa paraula flo, maldement no acabi en sa vocal "a" ês paraula femenina, "sa flo".

Y si sa paraula en cuestió no admêt artícul, ês que se tratta d'una forma verbal, un advèrbo, un sustantiu personal o una paraula néutra.

Però axí y tot, tenim una sèri de normas concrétas per formà es femení, que son:

a) Es noms acabads emb "-eu, -àu, -iu, -òu", fan es femení de duas formas. Una, **segóns sa norma general**.

Ecz.: hereu > hereu**a**; méu > méu**a**; actiu > actíu**a**; blau > blau**a**.

Un'altra, canviand sa "–u" per sa sílaba "–va." Qu'ês **sa forma corrent.**

Ecz.: hereu >here**va**; méu > mé**va**; actiu > acti**va**; blau > bla**va**.

b) Sas paraulas acabadas emb sas vocals "-i, -a, -e, -o" tònicas, forman es femení afagindlís sa sílaba "-na".

Eczemples: butxí > butxi**na**; calataví > calatravi**na**; capità > capita**na**; ple > ple**na**; comú > comu**na**; polissó > polisso**na**.

Se esceptuan d'aquesta norma sas paraulas acabadas emb "-dó " que fa es femení afagindlí sa sílaba "-ra".

Ecz.: viñadó > viñado**ra**; conradó > conrado**ra**.

c) Sas paraulas acabadas emb "é " fan es femení afagindlís sa sílaba "-ra".

Ecz.: ferré > ferre**ra**; forné > forne**ra**; foné > fone**ra**; ballesté > balleste**ra**; muntané > muntane**ra**; moliné > moline**ra**; solé > sole**ra**; vaqué > vaque**ra**; sabaté > sabate**ra**.

Hey ha paraulas que acaband en vocal, mudan aquéxa per una “a” cuand fan es femení.

Eczemple: monjo > monj**a**; sògre > sògr**a**; negre > negr**a**.

Y d’altras que mudan tot es lecséma, perque es femení te nom pròpi.

Eczemple: cavall > **égo**; àse > **soméra**.

Però també tenim dins sa branca de sas carréras universitaris, que totas sas espécialidats hon sa séua desinènci ês “**-logía**”, fan es masculí y es femení respectivament, emb sas desinèncis “**-iste**” y “**-ista**”.

Eczemples:

De Filología: es filolog**iste** / sa filolog**ista**.

De Reumatología: es reumatolog**iste** / sa reumatolog**ista**.

De Traumatología: es tramatologiste / sa traumatologista.

Actualment, per influènci de s’absurda imposició d’es català a Baléàs, s’està diguend: filòleg, filòloga, reumatòleg, reumatòloga.

Essend aquéxas formas catalanas totalment sintèticas respècte de s’evolusió natural de sas paraulas acabadas en –logía.

Paraula rèl	**desinèncis naturals**		**desinèncis sintèticas**	
	Masc.	Fem.	Masc.	Fem.
Filo-logía	> **-iste**	> **-ista**	> -leg	> -loga
Odonto-logía	> **-iste**	> **-ista**	> -leg	> -loga
Neuro-logía	> **-iste**	> **-ista**	> -leg	> -loga

Filolog**iste**, odontolog**iste**, neurolog**iste**, (masculí)
Filolog**ista**, odontolog**ista**, neurolog**ista**, (femení)

Com porêm veure a sa construcció natural, sa paraula rèl domés muda sa desinènci. **Però a sa sintètica, sa mutila sa paraula rèl “logía” per complet.**

FORMACIÓ D'ES PLURAL

Es baléà, per norma general, construyêx es plural **afagind una "s" a n'es singulà**. Fend sa desinènci "**–as**" es femení plural, per rahons llògicas y d'etimología. Que talment com s'Español, es Valencià, es Francês, s'Italià, y es Português, es baléà ês un idioma emb substratte llingüístic llatí, y d'ell prenim llum.

Y axí tenim que totas sas paraulas procedens de sa priméra declinació llatina, manténen sa séua matéxa construcció.

Contrucció llatina: dóminam / dóminas; **en baléà**: dòna / dònas.

Construcció llatina: nigram / nigras; **en baléà**: negra / negras.

A sas paraulas masculinas procedens de sa segona declinació llatina, mentras qu'emb Español s'ha mantengud sa "-os" d'es plural, y ha canviad sa desinènci llatina "-um" d'es singulà per "-o". En baléà s'ha canviad es singulà de sa matéxa desinènci llatina "-um" per "-e", y es plural "-os" per "-es".

Construcció llatina: nigrum / nigros.

Construcció españòla: negro / negros.

Construcció baléà: negre / negres.

Moltas de paraulas procedens de sa tercéra declinació llatina, en sas que domina sa vocal desinent "-e-" tant p'es masculí com p'es femení, en baléà mantenim sa matéxa construcció:

patrem / patres	>	pare / pares
clasem / clases	>	classe / classes
sócerem / sóceres	>	sògre / sògres

Eczemples:

Femení: sa negra > sas negras; s'altra > sas altras; sa caña > sas cañas; sa classe femenina > sas classes femeninas.

Masculí: es negre > es negres; es gènre > es gènres; es pòbre > es pòbres; es dissatte > es dissattes; s'altre > ets altres.

Però talment com moltas altras llengos, sa Baléà també té cassos singulàs, cuand sa paraula acaba emb unas determinadas consonans, tenim que:

a) Totas sas paraulas acabadas emb so grupo consonàntic "**-st**" cuand se pluralisan permutan sa posició de sa "s".

Ecz.: trist > tri**ts**; aquest > aque**ts**.

b) Totas sas paraulas acabadas emb sos grupos consonàntics "**-rt, -nt, -lt**", pèrden sa "t" cuand sa pluralisan.

Ecz.: abundant > abunda**ns**; mort > mo**rs**; molt > mo**ls**.

c) A sas paraulas acabadas emb "**-s, -x, -j**" per pluralisarlâs, se lis afajêx es morféma "**–os**".

Ecz.: fus > fus**os**; llis > llis**os**; fex > féx**os**; matex > matéx**os**; lletj > llétj**os**; dilluns > dillunsos; dimars > dimarsos; dijòus > dijòusos. (es noms d'es días de sa semmana dimécres y divènres no fan es plural, perque éllas per sí matéxas son paraulas plurals.)

d) Sas paraulas que, acabadas emb "s", han de mesté es sò de éssé líquida, se lis afajêx es morféma "**–sos.**"

Ecz.: cos > còs**sos**; cas > càs**sos**; compàs > compàs**sos**.

c) Sas paraulas acabadas emb sas vocals tònicas "**-à, -ó, -í, -ú**" fan es plural afagindlís es grupo consonàntic "**-ns**".

Ecz.: camió > camio**ns**; furgó > furgo**ns**; camí > cami**ns**; comú > comu**ns**; menorquí > menorqui**ns**; valencià > valencia**ns**.

SEMÀNTICA

Com tots sabêm que, perque eczistêsqui una **comunicació** entre duas personas o més, aquéxas han de conexe es matex còdig o idioma per porersê comunicà, ja que de lo contrari sa comunicació per médiació de sa paraula sería impossibble.

Un'altra còsa diferenta ês s'**enteniment**, o siga, que un baléàric y un esterangé pòren arribà a entendrersê sensa que cap d'es dos sàbiga s'idioma de s'altre, empleyand paraulas claus y gestos d'acompañament.

També se pòren arribà a entendre duas o més personas, emb altras tantas de idiomas d'una matéxa rèl llingüística, a hon sas diferèncis (fonèticas) de pronunciació son pòcas. Tal com ês: un português y un gallèg; un español y un italià; un baléà y un valencià; un baléà y un català; un baléà y un português; un baléà y un provensal.

Cas curiós ês es referid a un baléà y un català, per cuant casi sempre y per norma general, ês es català que demana a n'es baléà, conversà totsdós emb Español per comunicarsê milló.

Però encanvi, no passa may axí entre un baléà y un valencià.

Y just aquí, a sas comunicacions de sas personas, ês hon entre en jog sa **Semàntica, qu'ês sa part de sa gramàtica qu'estodía es significads de sas paraulas.**

Tal y com ja sabêm, tota paraula consta de significant y de significad. Essênd es significant sa paraula en sí tal y com l'escrivim, y es significad lo que mos comunica.

Y axí tenim, que normalment cada paraula o significant té un significad. Però també mos trobam emb mols de significans que ténen varis significads. S'agrupació d'aquéis significads forman es camp semàntic.

CAMP SEMÀNTIC

Camp semàntic ês un conjunt de paraulas que s'opòsen entre éllas, mantenguend un contengud comú.

Cada una d'aquéxas paraulas o significads reben es nom de SÉMA.

Per eczemple, es camp semàntic de sa paraula "salud" està formad p'ets adjettius: bé, tocad, malalt, ferid, mort, ben malalt, fébrós, etc.

Hêm de tení en conte però, que sas paraulas que confórman un camp semàntic, o siga s'organisació intèrna d'es camps semàntics, no son pemanens, ja que pòren canvià déxand d'usà una o varis definicions, o afagindn'hí d'altres. Per assò cada idioma se diferencía d'ets altres, per sa séua forma particulà d'organisació d'es camps semàntics, maldement aquéxa matéxa paraula també la tenguin altres idiomas.

Eczemples: camp semàntic de sa paraula baléà "regal".

Regal > part de s'anatomía de sa dòna, punt a hon se juntan sas cuxas. (Un sòl significad > un séma).

Camp semàntic de sa paraula catalana "regal".

Regal > regalo, obsèqui, present. (tres sémas).

Camp semàntic de sa paraula baléà "gat".

Gat > hòmo begud, jove begud, al-lot begud, nin begud, ca begud, mox begud, lleó begud, cavall begud, porc begud, etc. etc. etc. (infinidat de sémas).

Camp semàntic de sa paraula catalana "gat".

Gat > animal mascle de pêl de sa famili d'es felins (un séma).

Camp semàntic de sa paraula baléà "semmana".

Semmana
- cap de semmana = dilluns
- mitjàn semmana = dijòus
- fi de semmana = dissatte y diumenje

Camp semàntic de sa paraula catalana "setmana".

Setmana
- cap de setmana = dissatte y diumenje
- mitja setmana = dimecres
- fi de setmana = divènres

(Diferenta distribució semàntica).

Acabam de veure sa diferènci semàntica entre dos idiomas, però també hêm vist que unas paraulas tenían varis significads o sémas, mentras que altras domés en tenían un. Per assò, segons sigui sa cantidat de significads o sémas que tengui un significant o paraula, reben es noms de: **monossémas** si ténen un sòl significad, y **polissémas** si en ténen més.

Eczemples de **monossémas**:

Ecuació > fórmula matemàtica.
Enginas > malaltía de sa gargamélla.
Teléfono > aparato conectad a un fil elèctric que servêx per conversà a distanci.
Regal > punt hon se juntan sas cuxas de sas dònas.

Eczemples de **polissémas**:

Uy
- de persona
- d'es pañ
- de bòu
- d'una guya
- d'un pont, etc.

ma
- de persona
- d'ajuda (donà una ma)
- de pintura

Gat
- personas joves
- personas granadas
- personas véhas
- animals de pel > sauvatjes y domèstics
- animals de ploma > sauvatjes y domèstics
- nins d'uè
- etc.etc.etc.

Sémas de sas pars d'es día:

Dematinada	> de las 3 a las 6.
Dematí......	> de las 6 a las 12.
Mitjdía......	> de las 12 a las 15.
Hòrabaxa..	> de las 15 a las 18.
Decapvespre	> de las 18 a las 21.
Vespre......	> de las 21 a las 24.
Nit...........	> de las 00 a las 3.

Però es significads plêns o significads objettius de sas paraulas, pòren tení connotacions o significads subjettius.

Per eczemple si deym: **la ma, el cel, sa serp**. Tenim qu'es significad d'aquéxas paraulas ês objettiu, sênsa matisos.

Però si deym: **vermey, vêrd, blanc**. Ademés d'es séu való objettiu còma nom d'un coló, ténen un való subjettiu que domés surt dins es contèste en que se díuen. Ja qu'es való subjettiu d'es coló vermey ês: amó, estimació.

D'es coló verd: espéransa.

D'es coló blanc: puresa, sinceridat, llum, claredat.

Y axí altras lecxémas com: Xotet > innossènci, bòna persona.
Endiot > presumid, estufad, botx.
Serp > mala persona.

Dins tot aquest conglomerad de significads objettius y subjettius, hey trobam sas **paraulas "tabú" y ets eufemismes.**

Sas paraulas "tabú" son aquéllas que per rahons relligiosas, políticas o d'eleganci, no està ben vist es dirlâs. Per eczemple, dins una dictadura son paraulas tabú: llibertad, corrupció, igualdat, imposició, etc.

Dins un contèste relligiós son paraulas tabú, totas sas blasfèmis y sas secsuals.

Dins es contèste de s'eleganci son paraulas tabú, es batuas, ets insuls dirèctes y sas paraulas malsonans còma: quigà, pixà, etc.

Dins es contèste nacional-catalaniste son frasses tabú: idioma baléà; no repobblació catalana de baléàs; estad baléà; y totas aquellas espresions que fassin referènci a sa mentida catalanista.

Ets eufemismes, son aquéllas paraulas per sas que porêm donà a entendre lo que volêm, sênsa enomenà dirèctament s'objètte.

Ecz.:

Es servici; es baño; es lavabo = es llog comú.

Indigent; necessitad = pòbre, mesquí.

Modificació de prèus; réajustà es prèus = pujà es prèus.

ANALOGÍA

Di paraula, vocabble o dicció, ês di lo matex, y com ja hêm dit a n'es capítol anterió, definêx sa representació sonòrica o escrita de una idèa. Idèa que representa una còsa, y aquéxa còsa té un nom, y aquest nom està definid per un artícul y acompañad d'una acció de sas personas o de sas còsas, y que totas juntas forman una oració gramatical. **Axò ês s'Analogía, sa part de sa gramàtica que mos enseña ets elemens que forman sas oracions gramaticals, emb totas sas séuas figuras y declinacions.**

Aquets elemens son nòu:

es **nom**,
es **pronom**,
ets **artículs**,
es **participi**,
es **vèrbo**,
s'**advèrbo**,
sas **preposicions**,
sas **conjuncions**
sas **interjeccions**.

D'aquestas nòu pars, es nom, es pronom, s'artícul, es vèrbo y es participi, **son declinabbles**. O siga, son paraulas que ténen número (singulà o plural), gènero (femení o masculí) o persona verbal.

Per contra, sa preposició, sa conjunció, s'interjecció y s'advèrbo, **son indeclinabbles**, perque es séu significad ês complet, o siga, no té variacions de número ni de gènero.

ES NOM

Es nom ês sa paraula que servêx per definí sas personas, sas còsas y sas idèas

Es nom se dividêx en: **nom pròpi y nom comú**.

Nom pròpi.

Es nom pròpi ês es que, enomena individualment a s'objètte qu'ês únic y diferent de colsevol altre de sa séua classe.

Eczemple:

Euròpa, Bièl, Garí, Pére Binimèlis, Paguéra, Palma, Bini Salèm, Jané, Gost, Joriol, Mars, Bril, Tòfol, Gòri, Mikèl, Mikèla, Margalida, etc.

Nom comú.

Es nom comú ês es que, enomena objèttes segons siguin sas séuas cualidats o connotacions semànticas comunas a tots es componens d'una matéxa classe.

Eczemple: Hòmo, animal, vila, ciutad, faròla, fanal, cadira.

Es nom comú se subdividêx emb:

Concrets, abstrattes, contabbles, no contabbles, individuals, colectius, compots y verbals.

Nom concret.

Es noms concrets se referexen a objèttes materials com: rellòtge, faròla, fanal, finestra.

Nom abstratte.

Es noms abstrattes se referexen a sas idèas inmaterials com: salud, amó, béllesa, verdó.

Nom contabble.

Es noms contabbles designan tot lo que se pod contà: llibres, cadiras, canteràlos, bombillas, etc.

Nom no contabble.

Es noms no contabbles son aquélls qu'espréssan idèas o matèris impossibbles de contà: sa bondat, s'arena, s'ayre.

Nom individual.

Es noms individuals designan un sòl objètte contabble: llibre, cadira, canteràno, bombilla.

Nom colectiu.

Es noms colectius son es que demostran pluralidat d'una matéxa classe: guarda (d'auveyas), equipo, corté (de soldads).

Nom compost.

Es noms compots son es qu'estàn formads per s'unió d'un o més noms comuns: terramòto, radiotelégrafo, radiofònic.

Nom verbal.

Es noms verbals son aquells que sa séua rèl ês un vèrbo.

Eczemples:	compradó	> d'es vèrbo comprà.
	venedó	> d'es vèrbo vêndre.
	dòrmisò	> d'es vèrbo dormí.

SA FUNCIÓ D'ES NOMS

Es nom, aximatex, y segons sigui sa séua funció dins s'oració rêb es noms de: **sustantiu, sustantiu personal y adjettiu.**

SUSTANTIU

Es sustantiu ês sa part de s'oració qu'enomena sas personas, sas còsas y sas idèas. Està formad per un lecséma, més un morféma de gènero y un morféma de número. Escèpte es noms pròpis de persona, que son néutres.

Es sutantiu admêt artícul y preposició, axí com prefitses, sufitses y entrefitses, que ja hêm vist quins son dins es capítol de sa Morfología.

Entre sas desinèncis nominals d'es sustantiu, hêm de fé notà que sa desinènci llatina **–um**, normalment evolusiona en Baléà cap a **–o**.
Eczemples:

nostrum	>	**nostro**	ferrum	>	**fèrro**
vestrum	>	**vostro**	verbum	>	**vèrbo**
theatrum	>	**teàtro**			

Sas desinèncis llatinas **–antia**, **-entia**, evolusionan cap a **–anci**, **-ènci**, talment com ets idiomas: Béarnês, Provensal y Occità.
Eczemples:

abundantia	>	**abundanci**	innocentia	>	**innocènci**
arrogantia	>	**arroganci**	clementia	>	**clemènci**
competentia	>	**competènci**	prudentia	>	**prudènci**

SUSTANTIU PERSONAL

Es sustantius personals constituyexen una subclasse de sustantius, ja que coinsidexen emb aquéxos en sa séua funció y ténen uns matéxos morfémas de número y gènero. O siga, que emb élls hey s'hi combinan un contengud lècsic y uns significads gramaticals, talment com es sustantius en general.

Però sa diferènci y especifidat de "personals" consistex en, qu'es significat lècsic ês sempre fitso y constant, definind sa priméra, segona y tercéra persona dins es contèste de qui xèrra o d'es colòqui.

En es càssos de sa priméra y segona persona, s'alusió a n'es qui xèrra, no importa realment, ja que qui xèrra pod essê en Juan, en Siòn, etc., y qui escolta pot essê na María, en Pèp etc. Axò vol dí qu'es sustantius personals de priméra y segona persona: **jo, tú, noltros, noltras, voltros, voltras,** y sas séuas formas

preposicionals: **emb jo, per jo, a tú,** etc., domés admeten essê aplicads a una sòla situació per cada un d'élls.

Mentres qu'es sustantius personals de tercéra persona: **éll, élla, élls, éllas** y sas séuas formas preposicionals: **per sí, emb sí, emb élla,** etc., dins una matéxa situació, se pòren referí a multitud d'objèttes, personas, animals o idèas.

Es sustantius personals son:

Jo, tú, éll, élla, noltros, noltras, voltros, voltras, élls, éllas, sí.

D'élls, es sustantiu personal " éll " té dos significads; per una part significa tercéra persona singulà. Y per un'altra, significa sustantiu néutre.

Eczemple: donalí a **éll.** **Éll** axò no ês axí.

Sas formas preposicionals d'es sustantius personals se forman emb sas preposicions: **a, emb, de, per, sensa.**

Ecz.: **emb jo** en sortireu. Ês **per tú.** Eu ferêm **sensa voltras**.

ADJETTIU

Adjettiu ês tota paraula qu'acompaña a n'es sustantiu, espressand una cualidat séua o determinand es séu significad.

S'adjettiu, ademés d'agafà es matéxos morfémas de gènero y número d'es sustantiu qu'acompaña, (axò vol di que si es sustantiu ês femení singulà, per eczemple, s'adjettiu també eu ha d'essê) té una sèri de morfémas esclusius, a través d'es que pot espressà per sí matex una variació d'intensidat d'es significad.

S'adjettiu se dividex en: **calificatiu y determinatiu.**

Adjettius calificatius

Ets adjettius calificatius son es qu'espréssan sas cualidats d'es sustantius qu'acompañan. Aquestas cualidats reben es nom de graus.

Graus de s'adjettiu calificatiu

Es graus morfològics de s'adjettiu calificatiu son tres: **positiu, comparatiu y superlatiu.**

Grau positiu.

Es grau positiu indica colca cualidat d'es sustantiu: negre, simpàtic, véy, flux, cansad, milló, pitjó, etc.

Ecz.:

Porc **negre**, al.lòta **simpàtica**, barco **véy**.

Grau comparatiu.

Es grau comparatiu, ja eu diu sa paraula, compara sa cualidat d'es sustantiu emb sa d'altres. Sa forma emb s'ajuda de varis morfémas independens d'es lecséma, y se dividex emb: **comparatiu de superioridat, de igualdat y de inferioridat.**

Es comparatiu de superioridat se forma emb sas conjuncions comparativas "**més ... que**".

Ecz.:

Aquest cotxo ês **més** nòu **qu**'es méu.

Es comparatiu de igualdat se forma emb sas conjuncions comparativas "**tan ... com**".

Ecz.:

Aquest cotxo ês **tan** nòu **com** es méu.

Es comparatiu de inferioridat se forma emb sas conjuncions comparativas "**ménos ... que**".

Ecz.:

Aquest cotxo ês **ménos** nòu **qu**'es méu.

Grau superlatiu.

Es grau superlatiu definêx sa cualidat d'es sustantiu a n'es grau superió. Per formà es grau superlatiu, s'adjettiu recurrêx a formas morfològicas, <u>empleyand morfémas independens</u> com son: un advèrbo més una preposició, o un advèrbo totsol.

Ezc.:

Es día **més** llèrg **de** s'añ. Aquesta llissó ês **molt** difícil.

<u>Empleyand prefitses</u>: **bi-, bis-, tri-, rebes-, rede-, revey-, des-, super-, requete-.**

Ecz.:

Aquest gató ês **requete**bò. Ês es **rede**padrí..

<u>Empleyand sufitses</u>: **-íssim, -íssima, -al, -arro, -ot, -òta, -not, -nòta, -utxo, -utxa.**

Ecz.:

Ês una persona important**íssima**. Aquell nin està fet un al.lot**arro**.

<u>Adjettius determinatius</u>

Ets adjettius determinatius son es que situan a n'es sustantiu emb relació a sa persona, s'espay y es tems.

Ets adjettius determinatius se dividexen en: **possessius, demostratius, indefinids, numerals, interrogatius y esclamatius.**

<u>Adjettius possessius</u>

Ets adjettius possessius indican pertenènci o possessió d'es sustantiu. Se dividexen en <u>possessius d'un sòl posseedó</u> (tenedó) y en <u>possessius de varis posseedós</u> (tenedós).

Ets adjettius possessius **d'un sòl tenedó** son:

Singulà : **méu, méua, téu, téua, séu, séua.**

Plural : **méus, méuas, téus, téuas, séus, séuas.**

Ecz.: sa méua soméra (ês méua en propiedat) .
Ca téua (ês sa téua casa en propiedat) .

Ets adjettius possessius de **varis tenedós** son:

Singulà: **méu, méva, téu, téva, nostro, nostra, vostro, vostra, séu, séva.**

Plural: **méus, mévas, téus, tévas, nostros, nostras, vostros, vostras, séus, sévas.**

Ecz.: sa méva soméra (ês sa soméra de sa méua famili) .
Ca téva (ês sa casa d'es téus pares a hon tú hey vius).

Adjettius demostratius

Ets adjettius demostratius situan a n'es sustantius en relació a s'espay y es tems, indicand distanci entre es que xèrra y s'objètte.

Se dividexen en: **de ben aprop, d'aprop, d'enfòra.**

De ben aprop: **aquet, aquest, aquesta, aquets, aquestas, aquest altre, aquets altres, aquesta altra, aquestas altras.**

D'aprop: **aquex, aquéxa, aquéis, aquéxas, aquéxos, aquex altre, aquexa altra, aquéxas altras, aquéis altres, aquéxos altres.**

D'enfòra: **aquell, aquélla, aquells, aquéllas, aquell altre, aquella altra, aquells altres, aquéllas altras.**

Adjettius indefinids

Ets adjettius indefinids domés déxan entreveure sa relació d'es sustantiu emb lo que se xèrra.

Ets indefinids son: **varis, bastant, abastament, colcú, colcún, cap, colcuns, colcunas, ningú, ninguns.**

Ecz.:

¿ hey ha **colcú**?; ¡no hey ha **ningú**!; ja en teng **abastament**;

d'en Juan no en duguis **cap**; tenim **varis** pomas tocadas.

Adjettius numerals

Ets adjettius numerals son es que determinan es sustantiu espressand cantidat, número o orde.

Es numerals se dividexen en: **cardinals, ordinals** y **fraccionaris.**

Numerals cardinals

Ets adjettius cardinals mos díuen sa cantidat eczacte d'algo:

Un, una, dos, duas, tres, cuatre cuatra, cinc, sis, sèt, vuyt, nòu, dèu, onze, dotze, trétze, catorze, quinze, sètze, déssèt, dévuyt, dénòu, vint, vintiún, vintidós, vintitrês, vinticuatre/a, vinticinc, vintissis, vintissèt, vintivuyt, vintinòu, trênta, trênta un, trênta una, trênta dos, trênta duas, trênta tres, trênta cuatre, trênta cuatra, trênta cinc, trênta sis, trênta sèt, trênta vuyt, trênta nòu, coranta, coranta un, coranta una, coranta dos, coranta duas, coranta tres, coranta cuatre, coranta cuatra, coranta cinc, coranta sis, coranta sèt, coranta vuyt, coranta nòu, cincuanta, cincuanta un, cincuanta dos, cincuanta duas, cincuanta tres, cincuanta cuatre, cincuanta cuatra, cincuanta cinc, cincuanta sis, cincuanta sèt, cincuanta vuyt, cincuanta nòu, xixanta, xixanta un, xixanta una, xixanta dos, xixanta duas, xixanta tres, xixanta cuatre, xixanta cuatra, xixanta cinc, xixanta sis, xixanta sèt, xixanta vuyt, xixanta nòu, setanta, setanta un, setanta dos, setanta duas, setanta tres, setanta cuatre, setanta cuatra, setanta cinc, setanta sis, setanta sèt, setanta vuyt, setanta nòu, vuytanta, vuytanta un, vuytanta dos, vuytanta duas, vuytanta tres, vuytanta cuatre, vuytanta cuatra, vuytanta cinc, vuytanta sis, vuytanta sèt, vuytanta vuyt, vuytanta nòu, noranta, noranta un, noranta dos, noranta duas, noranta tres, noranta cuatre, noranta

cuatra, noranta cinc, noranta sis, noranta sèt, noranta vuyt, noranta nòu, cent, cent un, cent dos, cent duas, cent tres, cent cuatre, cent cuatra, cent cinc, cent sis, cent sèt, cent vuyt, cent nòu, cent dèu, etc. docens, docentas, trecens, trecentas, cuatrecens, cuatracentas, cuatracentas cuatra, cinccens, cinccens tres, cinccentas, sicens, sicentas, sètcens, sètcentas, vuycens, vuycentas, nòucens, nòucentas, mil, dos mil, duas mil, tres mil, cuatre mil, cinc mil, cent mil, cinc cens mil, cinc centas mil, mitj milló, un cuart de milló, un milló, dos millons, tres millons, cuatre/a millons, cinc millons, un billó, un trilló, un cuatrilló... etc.

Numerals ordinals

Ets adjettius ordinals determinan s'orde dins una sèria determinada, y tots ténen femení.

Son:

S'ú, primé/ra, segón/a, tercé/ra, cuart/a, quint/a, sèst/a, sèptim/a, octau/a, novê, novena, dècim, dècim primé, dècim segón, etc.; vigèssim, vigèssim primé, vigèssim segón, etc.; trigèssim, trigèssim primé, trigèssim segón, etc.; cuatregèssim, cuatregèssim primé, cuatregèssim segón, etc.; quinquèssim, quinquèssim primé, quinquèssim segón, etc.; sigèssim, sigèssim primé, sigèssim segón, etc.: sètgèssim, sètgèssim primé, sètgèssim segón, etc.; vuytgèssim; nòugèssim; centgèssim; docentgèssim; trecentgèssim; cuatracentgèssim; cincentgèssim; sicentgèssim; sètcentgèssim; vuytcentgèssim; nòucentgèssim; milgèssim; ...etc. etc.

Abreviaturas :

1é. 2ón. 3é. 4rt. 5nt. 6st. 7tm. 8au. 9ê. 10im. 20im. 30im. etc.

Numerals fraccionaris

Ets adjettius fraccionaris son es que mos díuen quina ês cada una de sas pars d'un tot.

Son:

Sensê, sensera, mitj, mitja, mitjanséra, mitjana, cuart, octau, unsa (33 grs.), mitjunsa (16,5 grs.), tres unsas (99 / 100 grs.), tèrsa (400 grs.), mitja tèrsa (200 grs.); priméra part, segona ~, tercéra ~, cuarta ~, quinta ~, sèsta ~, sèptima ~, octava ~, novena ~, dècima ~, onzava ~, dotzava ~, trétzava ~, catorzava ~, quinzava ~, sètzava ~, desètava ~, devuytava ~, denòuava ~, vintava ~, vintiunava

~, trenta tresava ~, corantava ~ , cincuantava ~, xixantava ~, setantava ~, vuytantava ~, norantava ~, centava ~, ... etc.

Dècim, dècima, onzau/a, dotzau/a, trétzau/a, vintau/a, vintiunau/a, vintidosau/a, trênta unau/a, trênta dosau/a, corantau/a, coranta unau/a, coranta dosau/a, cincuantau/a, cincuanta unau/a, cincuanta dosau/a, xixantau/a, xixanta unau/a, xixanta dosau/a, setantau, setanta unau/a, setanta dosau/a, vuytantau/a, vuytanta unau/a, vuytanta dosau/a, noranta unau/a, noranta dosau/a, centau/a, cent unau/a, es cent dosau/a, docensau/a, docens unau/a, docens dosau/a, trecensau/a, trecens unau/a, trecens dosau/a, trecens tresau/a, cuatrecens unau/a, cuatrecens dosau/a, cuatracens dosau/a, cinccensau/a, cinccens unau/a, cincens dosau/a, sicensau/a, sicens unau/a, sicens dosau/a, sètcensau/a, sètcens unau/a, sètcens dosau/a, sètcens tresau/a, vuycensau/a, vuycens unau/a, vuycens dosau/a, vuycens tresau/a, nòucensau/a, nòucens unau/a, nòucens dosau/a, nòucens cuatrau/a, milau/a, mil unau/a, dos milau/a, tres milau; milèssima, dosmilèssima, ...etc.

Dezena, onzena, dotzena, trétzena, catorzena, quinzena, sètzena, déssètena, dévuytena, dénòuena, vintena, trentena, corantena, cincuantena, xixantena, setantena, vuytantena, norantena, centena, centenà, docentena, dos centenàs, trecentena, tres centenàs, cuatre centenàs, cuatre centenàs, cinc centena, sicentena, sèt centena, vuyt centena, nòu centena, milenà, bi milenà, tri milenà, dos milenàs, tres milenàs, cincuanta milenàs, ... etc.

Adjettius interrogatius

Son es qu'acompàñan a n'es sustantius demanand algo d'éll.

Son: **Quín, quina, quins, quinas, cuant, cuans, cuanta, cuantas.**

Ecz.: ¿**cuans** d'amigs sou?. ¿**Quina** de voltras?.

Adjettius esclamatius

Ets adjettius esclamatius, morfològicament ténen sas matéxas formas qu'ets interrogatius.
Son:

Quin, quina, quins, quinas, cuànt, cuàns, cuànta, cuàntas.

Ecz.: ¡**quín** jèrro més guapo!.

ES PRONOM

Es pronom ês sa part de s'oració que sempre forma cos emb so vèrbo, sustituínd (per anàfora o per catàfora) a unidats llingüísticas ja enomenadas en es contèste, o que s'enomenaràn més endevant.

Se dividexen en: **personals, demostratius, possessius, relatius, indefinids, numerals, interrogatius y esclamatius.**

Pronoms personals

Sa funció d'es pronoms personals ês, indicà qu'es vèrbo té un objètte dirècte o indirècte de priméra, segona o tercéra persona.

Eczemples:

Ja no **mos** respèttan.
No **l'**importa gens.
Las som compradas negras.
Li vatj dí que fos amabble, però no'**u** va sê.

Però, cuand se fa mesté, acompañan a un sustantiu o a un sustantiu personal.

Ecz.:

Ets al.lots ja no **mos** respèttan.
A n'en **Juan** no l'importa gens.
Sas **sabatas las** som compradas negras.
A n'en **Simó li** vatj di que fos amabble, però no'**u** va sê.

Élls ja no **mos** respèttan.
A **éll** no l'importa gens.
Sas **vostras las** som compradas negras.
A **éll li** vatj di que fos amabble, però nò'**u** va sê.

Es pronoms personals se dividexen en:

De priméra persona: **me, em, emb jo, mos.**
De segona persona: **te, et, emb tú, vos, vostê, vostês.**

De tercéra persona: **la, li, lo, el, le, elz, elza, euz, euza, las, lis, los.**

De tercéra persona recíproca: **Se, es, si, emb sí matex, en, ne, hey.**

Néutres: **eu.**

Enclítics: **hi, ho, li, lo, en, ne, la, el, te, et, hey.**

Es pronoms personals de tercéra persona, "**elz / euz**", generalment van seguids d'es pronoms enclítics "hi, ho".

Ecz.: **elzhi** donaré. **Elzho** donaré.

A sa priméra composició, es grupo pronominal "elzhi..." mos dona a entendre que donarà algo a sas personas qu'havían anomenad.

A sa segona composició, es grupo pronominal "elzho..." mos dona a entendre que donarà es gènero a sas personas qu'eu venguin a sercà.

Pronoms demostratius

Es pronoms demostratius mos indican distanci espacial o temporal de lo que deym. Segons sigui sa distanci de s'objètte en cuestió, se dividexen en:

De ben aprop: **Aquet, aquest, aquesta, aquets, aquestas, aquest altre, aquesta altra, aquets altres, aquestas altras.**

D'aprop: **aquex, aquéxa, aquéis, aquéxos, aquéxas, aquex altre, aquexa altra, aquéis altres, aquéxos altres, aquéxas altras.**

D'enfòra: **aquell, aquélla, aquells, aquéllas, aquell altre, aquella altra, aquells altres, aquéllas altras.**

Néutre: **Matex, matéxa, matéis, matéxos, matéxas.**

Pronoms possessius

Es pronoms possessius son es que mos indican una idèa de possessió o pertenènci, de cada una de sas personas verbals.

Possessius de priméra persona:

Mun, mon, mu, ma, méu, méus, méua, méva, es méu, sa méua, sa méva, es méus, sas méuas, sas mévas, nostro, nostra, nostros, nostras, es nostros, sas nostras.

De segona persona:

Ton, ta, téu, téua, téva, téus, téuas, tévas, vostro, vostra, vostros, vostras, es téu, sa téua, sa téva, es téus, sas téuas, sas tévas, es vostro, sa vostra, es vostros, sas vostras.

De tercéra persona:

Son, sa, séu, séua, séva, séus, séuas, sévas, es séu, sa séua, sa séva, es séus, sas séuas, sas sévas.

Pronoms relatius

Es pronoms relatius son es que se referexen a una paraula ja espressada. Son:

Que, quí, quín, quina, quins, quinas, hey ha.

Ecz.: ¡**Quín** un!. No m'agràda **qu**'eu diguis. **N'hi hey ha** mols.

Pronoms indefinids

Es pronoms indefinids sustiuyexen a n'es nom, però referindsê a éll d'una forma inconcréta. Se dividexen en: **pronoms indefinids gradatius y pronoms indefinids eczistencials.**

Es pronoms indefinids gradatius, espréssan un grau de número, intensidat o cantidat d'ets elemens que sustituyexen.

Son:

Tot, tota, tots, totas, poc, pòca, pocs, pòcas, molt, molta, mols, moltas, massa, bastant, pròu, abastament, suficient, cuant, cuanta, cuans, cuantas.

Es pronoms indefinids eczistencials mos indican lo que se desconêx, lo que no eczistêx o lo que no se vol enomenà.

Son:

Ningú, cap, rês, altre, altra, altres, altras, cada, cadaú, cadascú, cadauna, cadascuna, còlcú, colca, còlcún, còlcuna, cuòlcú, cuolca, cuòlcún, cuòlcuna, còlcuns, còlcunas, cuolcas, cuòlcuns, cuòlcunas, quiscún, quiscuna, quiscuns, quiscunas, quisvuya, quisvuyan, còlsevol, còlsevòla, còlsevols, còlsevòlas, cuòlsevol, cuòlsevòla, cuòlsevols, cuòlsevòlas.

Pronoms numerals

Es pronoms numerals sustiuyexen a n'es nom espressand cantidat o órde. Se dividexen en pronoms numerals cardinals y pronoms numerals ordinals.

Es pronoms numerals cardinals indican emb eczactitud es número d'objèttes.

Son:

Un, dos, tres, cuatre, dèu, dotze, vint, corantaún, cuatre mil cinccens trênta, etc.

Es pronoms numerals ordinals indican es llog a hon estan situads.

Son:

primé, segón, segona, tercé, tercéra, cuart, cuarta, quint/a, sèst/a, sèptim/a, octau/a, novê, novena, dècim/a, onzau/a, dotzau/a, vintau/a, vintiunau/a, vintitresau/a, vintivuytau/a, corantau/a, coranta unau/a, vuytanta dosau/a, etc.

Pronoms interrogatius

Es pronoms interrogatius son es que demanan algo o trêscan.
Son:
Quê, an a quê, quí, an a quí, quín, quins, quina, quinas, cuans, cuantas.

Ecz.: ¿**quê** dius?. ¿**An a quí** sercas?. ¿**Quinas** vols?.

Pronoms esclamatius

Es pronoms esclamatius son es que servexen per espressà sorpresa.
Son:
Quê, an a quê, quí, an a quí, quín, quins, quina, quinas, cuans, cuantas.

Ecz.: ¡**Quê** malament!. ¡**Quín** una!. ¡**Cuans**!. ¡**Quinas** puras!.

ETS ARTÍCULS

Ets artículs son sas pars de s'oració que ajudan a demostrà es gènero y es número d'es nom a n'es que determinan.

Ets artículs baléàs son:

P'es masculí singulà: **Es, el, u, en, se, ne, sen, so, lo.**

P'es masculí plural: **Es, u, els, ets, sos.**

P'es femení singulà: **Sa, na, la.**

P'es femení plural: **Sas, las.**

US D'ETS ARTÍCULS

Ets artículs u, el, s'empleyan cuand volêm magnificà es nom que determinan, o cuand xerram emb ironía, y a devant de sa paraula "tío".

Ecz.: **u** Réy; **el** Real Mallorca; **el** tío Tòni; **u** señó Bal.le; ¡**el** gran hòmo!.

S'artícul u, (antigament **eu**) ês pròpi de sa zona de Pollènsa – Mallorca, y també servêx tant p'es singulà com p'es plural.

Ecz.: **u** moll, **u** cotxos, **u** gall.

S'artícul es, es s'artícul baléà per escelènci, servêx tant p'es singulà com p'es plural, y s'empleya devant es noms que comènsan en consonant.

Ecz.:

es cavall; **es** teléfono; **es** mòvil; **es** dit; **es** jonoy.
es cavalls; **es** teléfonos; **es** mòvils; **es** dits; **es** jonoys.

S'artícul so, va sempre derréra de sa preposició "emb".

Ecz.:

Emb so cotxo; **emb so** trén; **emb s'**àvión.

S'artícul se, s'empleya únicament devant es noms masculins que comènsan emb vocal, perdend s'artícul sa séua.

Ecz.:

S'ase d'en Mux; **s'**Impèri Bizantí.

S'artícul ne, s'empleya demunt es noms y es malnoms masculins que comènsin en vocal, y cuand ecsistêx una relació de familiaridat emb so qui xèrra. Aquest, talment com s'anterió, pèrd sa séua vocal.

Ecz.:

N'Olivé; **n'**Àngel; **n'**oreyot, **n'**Estéva.

S'artícul en, també ês baléà per escelènci y s'empleya talment com s'anterió, però cuand es nom o malnom comènsi per consonant.

Ecz.:

Es llibre d'**en** Toméu.
En matarratas, ês es cosí d'**en** Tolo.

Aquest matex artícul en sa priméra lletra escrita en mayúscula ês sinónim de don.

Ecz.:

En Toméu; **En** Juan; **En** Tolo; **En** Tòfol.

S'artícul lo, s'empleya molt més per sa part de Pollènsa que per altras pars de Baléàs, y equival a n'ets artículs "se y es". Perdent aquex sa vocal cuand es nom que determina també hey comènsa.

Ecz.:

Lo sendemà; **l'**ayre (lo ayre).

S'artícul sen, s'empleya únicament derréra sas preposicions "a, de, per".

Ecz.:

A **sen** revés. A **sen** drêt.
De **sen** revés. De **sen** drêt. Per **sen** drêt.

S'artícul sa, ês s'artícul femení per escelènci de Baléàs, y s'empleya devant es noms que determina, tant si comènsan per vocal com per consonant.

Ecz.:

Sa soméra; **sa** ma; **s'**arquitectura.

S'artícul na, ês s'altre artícul baléà per escelènci, y s'empleya talment com es séu sinònim d'es masculí, demunt es noms y malnoms, havendt'hí familiaridat.

Ecz.:

na Tonina; **na** Bèl; **na** Bêt; **na** pellusca; **na** rossa; **n'**Àngela.

Aquest matex artícul en sa priméra lletra escrita en mayúscula ês sinónim de dòña.

Ecz.: **Na** Tonina; **Na** Bèl; **Na** Bêt; **N'**Àngela; **N'**Antònia.

S'artícul la, s'empleya cuand volêm magnificà es nom femení que determinam o si xerram emb ironía. També s'empleya devant se denominació de sa priméra hòra y sas séuas fraccions.

Ecz.:

la ma; **la** Vèrja; ¡miratelâ a **la** reyna!; **la** una; **la** una y dèu; **la** una ménos vint.

S'artícul els, s'empleya demunt es noms masculins en plural que volêm magnificà.

Ecz.:

els Bisbes; **els** Réys; **els** réys de Mallorca.

S'artícul ets, s'empleya esclusivament devant es noms masculins que comènsan en vocal.

Ecz.:

ets ases; **ets** animals; **ets** indús; **ets** òssos, **ets** inútils.

S'artícul sos, s'empleya únicament derréra de sa preposició emb, estand es noms masculins en plural.

Ecz.:

Emb **sos** cotxos; emb **sos** carros; emb **sos** coxos.

S'artícul sas, va devant es noms femenins plurals, ja comènsin emb vocal o emb consonant.

Ecz.:

sas calsas; **sas** olivas; **sas** amigas; **sas** tomàtigas, **sas** aygos.

S'artícul las, s'empleya demunt es noms femenins que volêm magnificà o si xerram emb ironía. Y devant se denominació de sas hòras (escèpte sa primera hòra) y sas séuas fraccions.

Ecz.:

¡miratelâs a **las** reynas!; **las** Vèrjas; **las** tres en punt; **las** duas ménos cuart; **las** vuyt y dèu.

ES VÈRBO

Es vèrbo ês sa part de s'oració que representa es nucli d'es predicad, y ês s'estad, s'acció o sa passió que fa referènci a n'es comportament d'es sutjètte.

MORFOLOGÍA VERBAL

Es vèrbo està compost per un lecséma o rèl verbal y per uns morfémas que mos díuen es **tems**, es **mòdo**, s'**aspècte**, es **número** y sa **persona verbal.**

Desglosêm per eczemple sa paraula "rellàvem".

Lecséma **morfémas**

Rell- → rèl

-à- → desinènci de Infinitiu, o vocal temàtica

-vem → tems : Imperfècte
mòdo : Indicatiu
aspècte : duratiu
número : plural
persona : priméra

Sas desinèncis de Infinitiu

Son sas vocals finals que mos díuen a quina conjugació pertenêx es vèrbo en cuestió. Sas desinèncis de Infinitiu d'es Baléà son:

De 1ª conjugació : **-à** (anà, caminà, xerrà, rellà, passà, agafà, etc.)

De 2ª conjugació : **-e**, **-ê** (havê, porê, dolê, plàñe, merexe, moldre, etc.)

De 3ª conjugació : **-í** (cosí, coí, sortí, moñí, fogí, etc.)

De 4ª conjugació : **-aure, -èure, -eure, -iure, -é, -u, -i** (caure, recaure, sèure, creure, preveure, riure, sonriure, fé, desfé, du, di, desdí, etc.)

Sa persona y número verbals.

Sa comunicació humana se fundamenta emb s'eczistènci d'un **jo** emisó y un **tú** receptó.

Sa persona està representada p'es sustantius personals: **jo, tú, éll, élla, noltros, noltras, voltros, voltras, élls, éllas.**

Sa persona **éll**, se li diu qu'ês sa no persona, perque fa sa referènci a sa persona que no està present dins sa comunicació de s'emisó y es receptó.

Es número opòsa sas formas singulàs a sas plurals.

Ecz.:

Noltros = jo + tú - élls.	**Voltros** = tú + élls
Éll = éll – jo – tú – élls.	**Élls** = éll + éll + éll + éll...
Jo = jo – tú – élls.	**Tú** = tú – jo – élls.

Es mòdo.

Es mòdo verbal ês a hon s'organisa es tems y s'aspècte verbal que dona llog a sas diferentas formas temporals. Se dividêx en: **Indicatiu, Subjuntiu y Impératiu.**

S'Indicatiu espréssa d'una forma absoluta s'eczistènci d'es sutjètte. Té tots es tems y totas sas personas, llevad de sa priméra persona d'es singulà d'es passad perfècte, que la sustituím emb so vèrbo anà y s'Infinitiu d'es vèrbo que se tratti:

Jo *vatj creure*, tú creguéres, éll cregué, noltros creguérem...

Es Subjuntiu espréssa s'eczistènci d'es sutjètte d'una forma subordinada. Té es matéxos tems y personas que s'Indicatiu, escèpte es tems de futur que si ês simple condicional, empleya es present de Indicatiu a sa séua conjugació:

- ***Si rómps*** es vidre eu pagaràs.

Si es tems de futur ês simple no condicional, empleya es present de Subjuntiu:

- En cuand ***sía*** mesté.

Si es tems de futur ês compost no condicional, fa us d'es passad perfècte de Subjuntiu:

- En cuand ***sía estad*** mesté.

Y si es tems de futur ês compost y condicional, fa us d'es passad perfècte de s'Indicatiu:

- ***Si has dinad*** cuand passaré, vendràs emb jo.

S'Impératiu espréssa mando, o siga sa voluntad de que algo se cumplêsqui, y no té priméra persona singulà, degud a que no mos porêm manà algo a noltros matéxos.

Domés té dos tems verbals, es present y es futur.

- ¡Tòni, **escriu**!. **Cavarêm** aquí. **Torna** demà.

S'espècte.

S'espècte verbal ês un punt essencial de sa morfología verbal, que va unid a cada catagoría de tems: **anà** + sa preposició **a** + **un infinitiu**, mos indica un aspècte progressiu o de futur.

O una perífrassis formada p'es vèrbo **està** + **un gerundi**, que mos dona s'aspècte de còsa durativa.

- ***Estam soldand*** aquésta estructura. (prífrassis).

- ***Anam a jugà*** emb sa baldufa. (aspècte de futur).

Es tems.

Sa caraterística fundamental d'es vèrbo ês sa séua possibilidat d'esplicà y implicà tems. O siga, que mos diu cuand passa lo que diu es sutjètte. Axí, es sutjètte o emisó, ordéna es fets en **tems present, passad o futur**.

Ecz.:

Jo menj	(qu'eu està fend ara matex).
Jo menjava	(qu'eu va fé a un passad lluñ).
Tú has menjad	(qu'eu va fé a un passad aprop).
Jo menjaré	(qu'eu ferà pròcsimament).
Jo hauré menjad	(qu'eu ferà molt endevant).

Tems de present

Es tems present, desde es punt de vista aspectual, ês una forma que indica una acció inacabada : **ara toc sa guitèrra.**

Es tems present se pod dividí emb: **Present actual, present habitual, present permanent, present històric y present emb való de futur.**

Present actual.

Es present actual espréssa s'acció en relació emb so moment de sa paraula:

Ara toc sa guitèrra.
Camín drêt.
Corr aviad.
Ned com un pex.

Present habitual.

Es present habitual indica un comportament usual y acostumad, encara que no s'estigui desarrolland s'acció ara matex:

Es dematins ***dóng*** una volteta p'es moll.

Present permanent.

Es present permanent s'empleya per espressà fets o veras, que sa séua validês està fòra de tota fita temporal:

Sa tèrra ***gira*** enrevoltand es sol.
Totas sas personas ***son*** mortals.

Present històric.

Es present històric o present emb való de tems passad, s'empleya per fé més viu lo que contam, atracandló a n'es moment actual:

En Colom ***descubrêx*** Amèrica a 1492.
Sa guèrra de s'Independènci ***comènsa*** a 1808.

Present emb való de futur.

Es present emb való de futur té un való imperfectiu de present, que permêt representà accions que se feràn después de s'àcte verbal. Eu empleyam cuand dins es contèste du un element adverbial que indica acció futura, o dins una oració interrogativa cuand solicitam permís per algo, o cuand mos feym una pregunta a noltros matéxos:

Demà mos ***n'anam*** de rúa.
D'aquí un mes ***acab*** sa feyna.
¿***Anam*** a ca sa tía Tonina?.
¿*Dóng* un caramèl.lo a sa nina?.

Però també, es present de futur cuand té való de ordenà algo, sustituyêx a s'Impératiu:

¡***Torna*** totduna qu'acabis!. ¡Voltros ***feys*** axò antes que rês!.

Aximatex fa referènci a una acció hipotètica y per consiguient que encara no s'ha féta, dins sas oracions condicionals:

Si ***dius*** ve, te creurêm.
Si ***passas*** p'es bórn, dum un gelat.
Si ***estodíes*** una carréra, t'anirà milló.
Si ***feym*** deport, goñarêm salud.

Tems passad

Es tems passad significa acció d'algo que ja s'ha fet. Té tres formas d'espresió: **passad imperfècte, passad indefinid, passad perfècte, passad anterió y passad molt perfècte.**

Passad imperfècte.

Es passad imperfècte, s'empleya per descriure s'escenari a hon sotseyêx s'acció principal:

Contentas ***estavan*** dins ca séva.
El cèl ***groñía*** mentras amollava llamps un derréra s'altre.

Passad indefinid.

Es passad indefinid ês sa priméra forma composta de s'Indicatiu, s'empleya principalment per contà fets puntuals, y se construyêx emb so passad perfècte d'es vèrbo aussilià anà y s'infinitiu d'es vèrbo que conjugam.

Ecz.:

Ahí ***varem anà*** a n'es teatro. ***Vatj caminà*** fins tard.

Passad perfècte.

Es passad perfècte ês una forma composta qu'entre en funció emb sos vèrbos havê o essê, que mos dona un espècte de passad molt aprop, y està formad p'es present d'Indicatiu de s'havê o d'essê, més es participi passiu d'es vèrbo que conjugam:

Som venguda avuy dematí. Ja *som arribads.*
Hé venguda avuy dematí. Noltros *hem corregud* aviad.

Passad anterió.

Es passad anterió ês una forma composta més, que mos dona un aspècte de passad alluñad, y està formad p'es passad perfècte d'es vèrbo aussilià anà, s'Infinitiu d'es vèrbo havê o essê y es participi passiu d'es vèrbo que conjugam:

Vatj havê sortida per sa porta de derréra.
Vareu havê cayguds p'es corral.
Va essê duyt en brassos.

Passad molt perfècte.

Es passad molt perfècte, espréssa un tems passad anterió a un altre passad. Aquesta forma verbal indica una acció acabada, y se forma emb so passad imperfècte de s'aussilià havê y es participi passiu d'es vèrbo que conjugam:

Cuand anarem a vorervós ja vos *n'havíeu anads.*
Me va contà qu'*havía ballad* emb na Magdalena.

Tems Futur.

Es tems futur mos indica que algo se ferà o sotseirà en tems qu'encara no ha arribad. Se dividêx en: **futur simple, futur compost, condicional simple y condicional compost.**

Futur simple

Es futur simple presenta una acció d'algo qu'encara no ha passad.

Aniré a n'es futbol.
¿Cuand *vendreu*?.
Demà *manjaré* sobrassada torrada.

Futur compost

Es futur compost presenta una acció acabada en es futur, anterió a un'altra acció també futura. Se forma emb so futur simple d'es vèrbo havê y es participi passiu d'es vèrbo que conjugam:

A las sis ***haureu arribad.***
M'ho ***hauré menjad*** tot d'aquí una estona.

Condicional simple.

Es condicional simple o futur hipotètic, ês un tems de futur que mos indica algo que mos agradaría que sotseís, si se donassen unas condicions determinadas:

Cantaría, si pogués.
Aniríem a ballà si no fos dilluns.
Avuy ***aniría*** a sa plaja si no havés de fé feyna.

Condicional compost.

Es condicional compost ês es tems de futur, que mos indica una acció que havéssem fet si sas condicions havéssen estadas sas adecuadas. Està formad p'es condicional simple d'es vèrbo havê y es participi passiu d'es vèrbo que conjugam:

Heuría venguda si m'havésses avisada a tems.
Heuríem goñad si no havéssen espulsad a n'Etoo

Estadis o valós d'es condicionals

Es dos tems condicionals, ténen tres estadis o valós:

1 - Condicional emb való de còsa real:

Si vens escoltarêm música.

2 - Condicional emb való de còsa possibble:

Si venguésses menjaríem porcélla.

3 - Condicional emb való de còsa irreal:

Si havésses estad aquí, Señó, en Làssaro no haguéra mort.

FORMAS NO PERSONALS D'ES VÈRBO

Sas formas no personals d'es vèrbo no ténen tems ni mòdo verbal y se dividexen emb: **Participi, Infinitiu y Gerundi.**

ES PARTICIPI

Es Participi ês sa forma no personal d'es vèrbo, qu'entre dins sa conjugació d'es tems compots. Se li diu participi, perque prên part d'es nom y d'es vèrbo, per cuant té sas propiedats de s'adjettiu, y significa acció, passió y tems verbal. Ademés de concordà emb élls en número y gènero. Es Participi se dividêx emb **actiu y passiu.**

Es Participi actiu.

Es Participi actiu significa acció y ês es nom que se junta a s'espresió que s'abrevía d'es vèrbo adjettiu. Y sempre acaba emb: **-ant, -ent.**

Ecz.:

Am**ant**, oy**ent**, milit**ant**, camin**ant**.

Però aximatex, hey ha noms, que duguend s'acabament d'es Participi actiu, pàssan a sê adjettius verbals o noms sustantius.

Ecz.:

Preferent; consecuent; malament.

Es Participi passiu.

Es Participi passiu ês es nom qu'entre dins sa formació de colcuns d'es tems compots, y espréssa colca calidat d'es sutjètte. Es participi passiu ês indeclinabble emb so vèrbo havê si emb éll acaba s'acció.

Sas desinèncis d'es Participi passiu son: **-ad, -ud, -id, -ada, -uda, -ida, -adas, -udas, -idas.**

Ecz.: hé **estimad**; han **lleggid**; hêm **corregud**; hey som **anadas**.

Declinació d'es Participi passiu.

Es Participi passiu ês declinabble en es tems compots a hon hey prên part emb so vèrbo havê, si s'espréssa s'objètte sobre es que recau s'acció, adecuand sa séua desinènci a sa d'es nom de s'objètte.

Ecz.:

Ha llegg**id** es dièri.
Ha llegg**ida** sa gramàtica.
Hêm mir**ad** es mostradós.
Hêm mir**adas** sas sabatas.

Es Participi passiu ês també declinabble, en es tems compots a hon hey prên part emb so vèrbo Essê.

Ecz.:

¿Has **mirad** allò?, eu som **mirad**.
¿Has **leggida** sa novèla?, la som **leggida**.
Mos som **asseguds.**

Es Participi, devòra un nom, fa funcions d'adjettiu o còma atribut oracional.

Ecz.:

Sa carn **aguiada** ês molt gustosa.
Aquesta casa està molt **abandonada.**

Però també hey ha participis que son irregulàs respècte de sa séua desinènci.

Ecz.:

De matà :	**mort / morta**	De du :	**duyt / duyta**
De veure:	**vist / vista**	De fé :	**fet / féta**
D'absoldre:	**absolt / absolta**	De trèure :	**trèt / trèta**
De cubrí:	**cubèrt / cubèrta**	De desfé :	**desfet / deféta**

Hey ha aximatex Participis passius irregulàs respècte d'es significad cuand es sutjètte d'es qui se xèrra, ês es causant de s'acció.

Ecz.:

Agoserad (que vol dí, es qui no té po d'es risc).

Agraíd (que vol dí, es qui dona sas gràcis).

S'INFINITIU

S'Infinitiu ês una forma verbal que té duas carectarísticas: per una part té sa calidat de vèrbo, essênd sa rèl y desinènci de sa séua conjugació.

Y per una altra té sa calidat d'un nom, y per assò admêt anà acompañad per colsevol determinant nominal: artículs, pronoms, adjettius, etc. Però per contre y emb oposició a n'es sustantiu, que presenta s'acció còma algo estàtic, s'Infinitiu presenta s'acció emb dinamisme:

Aquell ***riure*** tan dóls de na Bèl me va enamorà.
Es ***caminà*** a poc a poc me cansa.

Dins se séua calidat de vèrbo, si es complemens que du son pronominals, aquéxos fan de sufitses, y provòcan que aparêsquiga sa consonant temàtica "**r**" d'ets infinitius d'es vèrbos romansos:

Férhó >	**fé**	**-r-**	**-hó**
	rèl	consonant temàtica	pronom enclític néutre

Menjarlí >	**menj-**	**-a-**	**-r-**	**-lí**
	rèl	desinènci de Infinitiu	consonant temàtica	pronom de 3ª persona.

Perífrassis de s'Infinitiu.

S'Infinitiu pot du un vèrbo en funcions d'aussilià, emb so que forma una unidat verbal. Perdend es que fa d'aussilià es séu significad fundamental.

Generalment, entre s'aussilià y s'infinitiu d'es vèrbo en cuestió, hey va sa preposició "**a**" , o "**de**", o se conjunció "**que**":

Anêm ***a*** *caminà.*
Despusahí se posà ***a*** *cridà* com un lòco.
Hem ***de*** fé axò totduna.
Hey ha molt ***que*** fé.
Hey ha ***que*** dormí.

Però també, s'Infinitiu per sí matex pot essê es nucli d'una oració independent. Aquestas oracions sòlen essê interrogativas, esclamativas o impérativas:

¿Com **esplicà** una mentida?.
Tení sa cara dura d'enganarmê.
¡A **dinà**, al.lots!.
¡Hey ha ***qu***'espabilà jovenêt!.

ES GERUNDI

Es Gerundi ês una inflecsió d'es vèrbo, que significa acció y que sempre acaba en: **-and, -end, -ind.**

Ecz.:

Mirand, volguend, seguind.

Es gerundi pot formà part d'es segment verbal cuand s'intégra dins sas perífrassis, però també pot, en sa séua calidat d'advèrbo, fé funcions de complement circunstancial de mòdo, de condició, etc.

Ecz.:

Vengué a ca nostra **caminand** a poc a poc.
Encara no **essênd** amig, mos cau bé.
Na María, **vend** lo que passava, s'en anà.

Es gerundi també pot fé funcions d'adjettiu cuand acompaña a un complement dirècte.

Ecz.:

Vêtj a na Tonina **rentand** sa séua brusa.
Sent es téu germà **cantand** una cansó.
Trobà es séu amig **plorand**.

Emb so vèrbo Havê y emb so Tení.

Ecz.:

Hey ha un professó **esplicand** sa llissó.
En Tòni **té** un amig **estodiand** de métge.

Y emb sas frasses nominals que forman títols d'algo.

Ecz.:

Dòna **aferrand** es séu fíy.
Es polítics **sortind** d'es futbol.

Gerundi compost.

Ademés d'es gerundi simple, qu'acabam de veure, també hey ha es gerundi compost, que no son més que dos gerundis simples un derréra s'altre. Ecz.:

Riguend riguend se rompé una cama.
Anand caminand arribarêm antes.

Cuand a un gerundi se li afegêx es pronoms enclítics "**hi, ho, hey**", aquests van precedits d'es pronoms "**te, ne, le**", que pèrden sa séua vocal, formand una frasse pronominal recíproca, reforsand s'acció d'es vèrbo.
Ecz.:

Afagind > afagind**t'hí** / afagind**t'hó** / afagind**n'hí** / afagind**l'hey**
Donand > **donandt'hí** / **donandt'hó** / **donandn'hí** / **donandl'hey**
Dormind > dormind**t'hí** / dormind**t'hó** / dormind**n'hí** / dormind**l'hey**

No passa axí però cuand es pronoms enclítics son: **li, lo, ne.** Aquéxos no han de mesté essê reforsads per altres pronoms perque sa frasse tengui sentid.

Afagind > afagind**lí** / afagind**ló** / afagind**nê**
Donand > donand**lí** / donand**ló** / donand**nê**
Dormind > dormind**lí** / dormind**ló** / dormind**nê**

SA VEU D'ES VÈRBO

Sa veu d'un vèrbo sempre s'agafa en sentid figurad, ja que se referêx a n'es significad de sa proposició. Aquéxa veu pot essê activa o passiva.

Veu activa.

Sa veu activa d'un vèrbo ês s'orde sucessiu de sas séuas desinèncis, que espréssan còma agent es sutjètte de sa proposició.
Ecz.:

Aprêng sa llissó.

Veu passiva.

Sa veu passiva ês una variació de sa veu activa, que sensa canviarlí es sentid, canvía s'objètte de s'acció en es sutjètte de sa proposició.

Ecz.:

Es mèstres **han arribads** a s'escòla.

Però en Baléà sa veu passiva no ês pròpi d'es nostros vèrbos, si no que, per contra, s'ha de formà emb sa conjugació d'es vèrbo essê y es participi passiu d'es vèrbo que se tratti.

CONJUGACIÓ D'UN VÈRBO EN VEU PASSIVA

essê estimad

MÒDO INDICATIU

Present

Jo som estimad/a	Noltros/as som estimads/das
Tú ets estimad/a	Voltros/as sou estimads/das
Éll/a ês estimad/a	Élls/as son estimads/das

Passad imperfècte	Passad indefinid
Jo éra estimad/a	Jo vatj essê estimad/a
Tú éras estimad/a	Tú vares o vas essê estimad/a
Éll éra estimad	Éll va essê estimad
Élla éra estimada	Élla va essê estimada
Noltros som estimads	Noltros varem o vam essê estimads
Noltras som estimadas	Noltras varem o vam essê estimadas
Voltros sou estimads	Voltros vareu o vau essê estimads
Voltras sou estimadas	Voltras vareu o vau essê estimadas
Élls son estimads	Élls varen o van essê estimads
Éllas son estimadas	Éllas varen o van essê estimadas

Passad perfècte

Jo som estad estimad/a
Tú éts estad estimad/a
Éll ês estad estimad
Élla ês estad estimada
Noltros som estad estimads
Noltras som estad estimadas
Voltros sou estad estimads
Voltras sou estad estimadas
Élls son estad estimads
Éllas son estad estimadas

Passad anterió

Jo vatj essê estad estimad/a
Tú vares o vas essê estad/a estimad/a
Éll va essê estad estimad
Élla va essê estad estimada
Noltros varem o vam essê estad estimads
Noltras varem o vam essê estada estimadas
Voltros vareu o vau essê estad estimads
Voltras vareu o vau essê estad estimadas
Élls varen o van essê estad estimads
Éllas varen o van essê estad estimadas

Passad molt perfècte

Jo éra estad estimad/a
Tú éras estad estimad/a
Éll éra estad estimad
Élla éra estad estimada
Noltros érem estad estimads
Noltras érem estad estimadas
Voltros éreu estad estimads
Voltras éreu estad estimadas
Élls éran estad estimads
Éllas éran estad estimadas

Futur simple

Jo seré estimad/a
Tú seràs estimad/a
Éll serà estimad
Élla serà estimada
Noltros/as serêm estimads/as
Voltros//as serêu estimads/as
Élls/as seràn estimads/as

Futur compost

Jo seré estad/a estimad/a
Tú seràs estad/a estimad/a
Éll serà estad estimad
Élla serà estada estimada
N. /as serêm estads/as estimads/as
V. /as serêu estads/as estimads/as
Élls/as seràn estads estimads/as

Condicional simple

Jo sería estimad/a
Tú serías estimad/a
Éll sería estimad
Élla sería estimada
Noltros seríem estimads
Noltras seríem estimadas
Voltros seríeu estimads
Voltras seríeu estimadas
Élls serían estimads
Éllas serían estimadas

Condicional compòst

Jo sería estad estimad/a
Tú serías estad estimad/a
Éll sería estad estimad
Élla sería estad estimada
Noltros seríem estad estimads
Noltras seríem estad estimadas
Voltros seríeu estad estimads
Voltras seríeu estad estimadas
Élls serían estad estimads
Éllas serían estad estimadas

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo sía estimad/a
Tú sías estimad/a
Éll sía estimad
Élla sía estimada
Noltros siêm o siguêm estimads
Noltras siêm o siguêm estimadas
Voltros siêu o siguêu o siàu estimads
Voltras siêu o siguêu o siàu estimadas
Élls sían o sigan estimads
Éllas sían o sigan estimadas

Passad imperfècte

Jo fos estimad/a
Tú fosses estimad/a
Éll fos estimad
Élla fos estimada
Noltros fóssem estimads
Noltras fóssem estimadas
Voltros fosseu estimads
Voltras fosseu estimadas
Élls fossen estimads
Éllas fossen estimadas

Passad perfècte

Jo sía o siga estad estimad/a
Tú sías o sigas estad estimad/a
Éll sía o siga estad estimad
Élla sía o siga estad estimada
Noltros/as siêm o sigêm estad estimads/as
Voltros/as siêu o siguêu estad estimads/as
Élls/as sían o sigan estad estimads/as

Passad molt perfècte

Jo fos estad estimad/a
Tú fosses estad estimad/a
Éll/a fos estad estimad/a

Noltros/as fóssem estad estimads/as
Voltros/as fosseu estad estimads/as
Élls/as fossen estad estimàds/as

Futur simple

Jo fora estimad/a
Tú foras estimad/a
Éll/a fora estimad/a

Noltros/as forem estimads/as
Voltros/as foreu estimads/as
Élls/as foran estimads/as

Futur compost

Jo fora estad estimad/a
Tú foras estad estimad/a
Éll/a fora estad estimad/a

Noltros/as forem estad estimads/as
Voltros/as foreu estad estimads/as
Élls/as foran estad estimads/as

MÒDO IMPÉRATIU

Present

Sê tú estimad/a
Sía o siga éll/a o vostê estimad/a
Siêm o sigêm noltros/as estimads/as
Siêu, siàu, siguêu o sigàu voltros/as estimads/as
Sían o sigan élls/as o vostês estimads/as

Futur

Seràs tú estimad/a
Serà éll/a o vostê estimad/a
Serêm noltros/as estimads
Serêu voltros/as estimads/as
Seràn élls/as o vostês estimads/as

FORMAS NO PERSONALS

Infinitiu: essê estimad/a.
Participi: estad estimad/a
estad estimads/as
Gerundi: estand estimad/a
estand estimads/as

CLASSES DE VÈRBOS

Cuatre son sas classes de vèrbos d'es Baléà: **vèrbos aussiliàs, vèrbos regulàs, vèrbos reflectius o pronominals y vèrbos irregulàs.**

VÈRBOS AUSSILIÀS

Es verbos aussiliàs servexen per compondre es tems compots d'es vèrbos de sas altras classes, y per assò élls matéxos no ténen tems compots. O siga no son vèrbos complets. Es vèrbos aussiliàs d'es Baléà son: **anà, havê, essê y està.**

Es vèrbo anà.

Aquest vèrbo, còma aussilià doméS té es tems passad perfècte de s'Indicatiu, que s'empleya per formà es passad indefinid y es passad anterió d'ets altres vèrbos no aussiliàs.

Passad perfècte de Indicatiu

jo vatj
tú vares o vas
éll/a va
noltros/as varem o vam
voltros/as vareu o vau
élls/as varen o van

Es vèrbo essê.

Aquest vèrbo, còma aussilià domés té es tems simples de Indiciatiu y Subjuntiu, qu'ajudan a formà es tems compots d'es vèrbos que se conjugan, cuand s'acció no acaba en un objètte diferent d'es sutjètte de sa proposició.
Eczemples:

¡Ja **sou** vengudas, ja éra hòra!. **Vatj essê** estimad. **Éts** estimad. **Serêm** vensuds.

Y sa forma no verbal de Infinitiu, que juntament emb so passad perfècte de s'aussilià anà, y es participi passiu d'es vèrbo que se conjuga, fórman es passad anterió, provocand qu'es vèrbo conjugad concòrdi en número emb so sustantiu personal.

Ecz.: **varem** essê **bañads. Va** essê **mort** sensa volê.

CONJUGACIÓ D'ES VÈRBO ESSÊ -AUSSILIÀ-

Infinitiu: essê o sê

MÒDO INDICATIU

Present

Jo som
Tú éts
Éll/a ês
Noltros/as som
Voltros/as sou
Élls/as son

Passad imperfècte

Jo éra
Tú éras
Éll/a éra
Noltros/as érem
Voltros/as éreu
Élls/as éran

Futur simple

Jo seré
Tú seràs
Éll/a serà
Noltros/as serêm
Voltros/as serêu
Élls/as seràn

Condicional simple

Jo sería
Tú serías
Éll/a sería
Noltros/as seríem
Voltros/as seríeu
Élls/as serían

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo sía o siga
Tú sías o sigas
Éll/a sía o siga
Noltros/as siêm o siguêm
Voltros/as siêu, siau, sigau o siguêu
Élls/as sían o sigan

Passad imperfècte

Jo fos
Tú fosses
Éll/a fos
Noltros/as fóssem
Voltros/as fosseu
Élls/as fossen

Futur simple

Jo fora
Tú foras
Éll/a fora
Noltros/as fórem
Voltros/as foreu
Élls/as foren

Es vèrbo aussilià havê.

Aquest vèrbo, com aussilià, té es matéxos tems que s'aussilià essê. Qu'ajudan a formà es tems compots d'ets altres vèrbos. Y talment com es vèrbo essê, emb s'Infinitiu, s'havê ajuda a formà es passad anterió de Indicatiu, juntament emb so passad perfècte de s'aussilià anà, y es Participi passiu d'es vèrbo que se conjuga.

CONJUGACIÓ D'ESVÈRBO HAVÊ –AUSSILIÀ-

Infinitiu: havê.

MÒDO INDICATIU

Present

Jo hé	Noltros/as hêm o havêm
Tú has	Voltros/as heu o havêu
Éll/a ha	Élls/as han

Passad imperfècte

Jo havía	Noltros/as havíem
Tú havías	Voltros/as havíeu
Éll/a havía	Élls/as havían

Futur simple	**Condicional simple**
Jo hauré	Jo hauría
Tú hauràs	Tú haurías
Éll/a haurà	Éll/a hauría
Noltros/as haurêm	Noltros/as hauríem
Voltros/as haurêu	Voltros/as hauríeu
Élls/as hauràn	Élls/as haurían

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo haja o hagui	Noltros/as hajêm o haguêm
Tú hajas o haguis	Voltros/as hajêu o haguêu
Éll/a haja o hagui	Élls/as hajan o haguin

Passad imperfècte

Jo havés o hagués	Noltros/as havéssem o haguéssem
Tú havésses o haguésses	Voltros/as havésseu o haguésseu
Éll/a havés o hagués	Élls/as havéssen o haguéssen

Futur simple

Jo havéra o haguéra	Noltros/as havérem o haguérem
Tú havéras o haguéras	Voltros/as havéreu o haguéreu
Éll/a havéra o haguéra	Élls/as havéran o haguéra

Es vèrbo Tení.

Aquest vèrbo, com aussilià, de vegadas té es matex sentit que s'Havê, però conservand sempre sas séuas desinèncis.

Eczemple: **Teng aparayad.**

També s'empleya es vèrbo Tení, emb esclusió d'es vèrbo Havê, demunt s'Infinitiu d'un altre vèrbo, cuand entre totdós hey ha sa conjunció "que".

Ecz.: **Teng que fé vía. Teng que anà a n'es gimnàs.**

CONJUGACIÓ D'ES VÈRBO TENÍ –AUSSILIÀ-

Infinitiu: tení

INDICATIU

Present

Jo teng	Noltros/as tenim
Tú tens	Voltros/as teniu
Éll/a té	Élls/as ténen

Passad imperfècte	**Futur simple**
Jo tenía	Jo tendré
Tú tenías	Tú tendràs
Éll/a tenía	Éll/a tendrà
Noltros/as teníem	Noltros/as tendrêm
Voltros/as teníeu	Voltros/as tendrêu
Élls/as tenían	Élls/as tendràn

Condicional simple

Jo tendría
Tú tendrías
Éll/a tendría
Noltros/as tendríem
Voltros/as tendríeu
Élls/as tendrían

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo tengui o tenga
Tú tenguis o tengas
Éll/a tengui o tenga
Noltros/as tenguêm
Voltros/as tenguêu
Élls/as tenguin o tengan

Passad imperfècte

Jo tengués
Tú tenguésses
Éll/a tengués
Noltros/as tenguéssem o tenguéssim
Voltros/as tenguésseu o tenguéssiu
Élls/as tenguéssen o tenguéssin

Futur simple

Jo tenguéra
Tú tenguéras
Éll/a tenguéra
Noltros tenguérem
Voltros tenguéreu
Élls/as tenguéran

VÈRBOS REGULÀS

Es vèrbos regulàs, ja'u diu sa pròpi paraula, son es que guardan una regularidat de determinadas desinèncis dins sa séua conjugació. Es Baléà té cuatra conjugacions verbals.

Priméra conjugació:	Infinitiu:	**-à**

1ª persona plural present Indicatiu:	-am
2ª persona plural present Indicatiu:	-àu
1ª persona singulà passad imperfècte Subjuntiu:	-às
2ª persona singulà passad imperfècte Subjuntiu:	-asses

Segona conjugació:	Infinitiu:	**-ê, -e**

1ª persona plural present Indicatiu:	-êm
2ª persona plural present Indicatiu:	-êu
1ª persona singulà passad imperfècte Subjuntiu:	-és
2ª persona singulà passad imperfècte Subjuntiu:	-ésses

Tercéra conjugació:	Infinitiu:	**-í**

1ª persona plural present Indicatiu:	-im
2ª persona plural present Indicatiu:	-íu
1ª persona singulà passad imperfècte Subjuntiu:	-ís
2ª persona singulà passad imperfècte Subjuntiu:	-isses

Cuarta conjugació:	Infinitiu: **-u, -é, -i, -aure, -èure, -eure, -iure**

1ª persona plural present Indicatiu:	-ym
2ª persona plural present Indicatiu:	-ys
1ª persona singulà passad imperfècte Subjuntiu:	-és
2ª persona singulà passad imperfècte Subjuntiu:	-ésses

(Se esceptuan a sa 4ª es vèrbos **deure y beure** que son de segona.)

Es tems compots de sa majoría d'es vèrbos baléàs, admeten es vèrbo essê y s'havê dins sa séua construcció. S'us d'un o de s'altre dins d'una oració, depên de si s'acció no passa ni acaba emb un objètte diferent d'es sutjètte de sa proposició o sí.

En es cas de que s'acció acabi en es sutjètte de sa proposició se fa us d'es vèrbo essê:

Som pujad; **sou** entrads; **éts** sortida.

En es cas de que s'acció acabi emb un objètte diferent a n'es sutjètte, se fa us d'es vèrbo havê:

Hé pujad dalt d'es colomé.
Heu entrad a sa sala.
Has sortida de sa carretéra.

CONJUGACIÓ D'UN VÈRBO DE PRIMÉRA

FORMAS NO VERBALS

Infinitiu: cantà.
Participi: cantad/a/as.
Gerundi: cantand.

INDICATIU

Present

Jo cant
Tú cantas
Éll/a canta
Noltros/as cantam
Voltros/as cantàu
Élls/as cantan.

Passad imperfècte

Jo cantava
Tú cantavas
Éll/a cantava
Noltros/as cantàvem
Vòltros/as cantaveu
Élls/as cantavan

Passad indefinid

Jo vatj cantà
Tú cantares, vares o vas cantà
Éll/a cantà o va cantà
Noltros/as cantàrem, vàrem o vam cantà
Voltros/as cantareu, vareu o vau cantà
Élls/as cantaren , varen o van cantà

Passad perfècte

Jo som o hé cantad/a
Tú éts o has cantad/a
Éll/a ês o ha cantad/a
Noltros/as som o hêm cantad/as
Voltros/as sou o heu cantad/as
Élls/as son o han cantad/as

Passad anterió

Jo vatj havê cantad/a
Tú vares o vas havê cantad/a
Éll/a va havê cantad/a
Noltros/as vàrem o vam havê cantad/as
Voltros/as vareu o vau havê cantad/as
Élls/as varen o van havê cantad/as

Passad molt perfècte

Jo havía cantad/a
Tú havías cantad/a
Éll/a havía cantad/a
Noltros/as havíem cantad/as
Voltros/as havíeu cantad/as
Élls/as havían cantad/as

Futur simple

Jo cantaré
Tú cantaràs
Éll/a cantarà
Noltros/as cantarêm
Voltros/as cantarêu
Élls/as cantaràn

Futur compost

Jo hauré cantad/a
Tú hauràs cantad/a
Éll/a haurà cantad/a
Noltros/as haurêm cantad/as
Voltros/as haurêu cantad/as
Élls/as hauràn cantads/as

Condicional simple

Jo cantaría
Tú cantarías
Éll/a cantaría
Noltros/as cantaríem
Voltros/as cantaríeu
Élls/as cantarían

Condicional compost

Jo hauría cantad/a
Tú haurías cantad/a
Éll/a hauría cantad/a
Noltros/as hauríem cantad/as
Voltros/as hauríeu cantad/as
Élls/as haurían cantad/as

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo canti
Tú cantis
Éll/a canti
Noltros/as cantêm o cantiguêm
Voltros/as cantêu o cantiguêu
Élls/as cantin

Passad imperfècte

Jo cantàs
Tú cantasses
Éll/a cantàs
Noltros/as cantàssem
Voltros/as cantasseu
Élls/as cantassen

Passad perfècte

Jo haja o hagui cantad/a
Tú hajas o haguis cantad/a
Éll/a haja o hagui cantad/a
Noltros/as hajêm o haguêm cantad/as
Voltros/as hajêu o haguêu cantad/as
Élls/as hajan o haguin cantad/as

Passad molt perfècte

Jo fos, havés o hagués cantad/a
Tú fosses, havésses o haguésses cantad/a
Éll/a fos, havés o hagués cantad/a
Noltros/as fóssem, havéssem o haguéssem cantad/as
Voltros/as fosseu, havésseu o haguésseu cantad/as
Élls/as fossen, havéssen o haguéssen cantad/as

Futur simple

Jo cantara
Tú cantaras
Éll cantara
Noltros/as cantàrem
Voltros/as cantareu
Élls/as cantaren

Futur compost

Jo fora, havéra o haguéra cantad/a
Tú foras, havéras o haguéras cantad/a
Éll/a fora, havéra o haguéra cantad/a
Noltros/as fórem, havérem o haguérem cantad/as
Voltros/as foreu, havéreu o haguéreu cantad/as
Élls/as foran, havéran o haguéran cantad/as

IMPÉRATIU

Present	Futur
Canta tú	Cantaràs tú
Canti éll/a o vostê	Cantarà éll/a o vostê
Cantêm noltros/as	Cantarêm noltros/as
Cantàu voltros/as	Cantarêu voltros/as
Cantin élls/as o vostês	Cantaràn élls/as o vostês

CONJUGACIÓ D'UN VÈRBO DE SEGONA

emb ê

FORMAS NO VERBALS

Infinitiu: valê
Participi: valgud/a/as
Gerundi: valguend

INDICATIU

Present

Jo valg
Tú vals
Éll/a val
Noltros/as valêm
Voltros/as valêu
Élls/as valen

Passad imperfècte

Jo valía
Tú valías
Éll/a valía
Noltros/as valíem
Voltros/as valíeu
Élls/as valían

Passad indefinid

Jo vatj valê
Tú valguéres, vares o vas valê
Éll/a valgué o va valê
Noltros/as valguérem, vàrem o vam valê
Voltros/as valguéreu, vareu o vau valê
Élls/as valguéren, varen o van valê

Passad perfècte

Jo som o hé valgud/a
Tú éts o has valgud/a
Éll/a ês o ha valgud/a
Noltros/as som o hêm valgud/as
Voltros/as sou o heu valgud/as
Élls/as son o han valgud/as

Passad anterió

Jo vatj havê valgud/a
Tú vares o vas havê valgud/a
Éll/a va havê valgud/a
Noltros/as vàrem o vam havê valgud/as
Voltros vareu o vau havê valgud/as
Élls/as varen o van havê valgud/as

Passad molt perfècte

Jo havía valgud/a
Tú havías valgud/a
Éll/a havía valgud/a
Noltros/as havíem valgud/as
Voltros/as havíeu valgud/as
Élls/as havían valgud/a

Futur simple

Jo valdré
Tú valdràs
Éll/a valdrà
Noltros/as valdrêm
Voltros/as valdrêu
Élls/as valdràn

Futur compost

Jo hauré valgud/a
Tú hauràs valgud/a
Éll/a haurà valgud/a
Noltros/as haurêm valgud/as
Voltros/as haurêu valgud/as
Élls/as hauràn valgud/as

Condicional simple

Jo valdría
Tú valdrías
Éll/a valdría
Noltros/as valdríem
Voltros/as valdríeu
Élls/as valdrían

Condicional compost

Jo hauría valgud/a
Tú haurías valgud/a
Éll/a hauría valgud/a
Noltros/as hauríem valgud/as
Voltros/as hauríeu valgud/as
Élls/as haurían valgud/as

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo valgui
Tú valguis
Éll/a valgui
Noltros/as valguêm
Voltros/as valguêu
Élls/as valguin

Passad imperfècte

Jo valgués	Noltros/as valguéssem
Tú valguésses	Voltros/as valguésseu
Éll/a valgués	Élls/as valguéssen

Passad perfècte

Jo haja o hagui valgud/a	Noltros/as hajêm o haguêm valgud/as
Tú hajas o haguis valgud/a	Voltros/as hajêu o haguêu valgud/as
Éll/a haja o hagui valgud/a	Élls/as hajan o haguin valgud/as

Passad molt perfècte

Jo fos, havés o hagués valgud/a
Tú fosses, havésses o haguésses valgud/a
Éll/a fos, havés o hagués valgud/a
Noltros/as fóssem, havéssem o haguéssem valgud/as
Voltros/as fosseu, havésseu o haguésseu valgud/as
Élls/as fossen, havéssen o haguéssen valgud/as

Futur simple

Jo valguéra
Tú valguéras
Éll/a valguéra
Noltros/as valguérem
Voltros/as valguéreu
Élls/as valguéran

Futur compost

Jo fora, havéra o haguéra valugd/a
Tú foras, havéras o haguéras valgud/a
Éll/a fora, havéra o haguéra valgud/a
Noltros/as fórem, havérem o haguérem valgud/as
Voltros/as foreu, havéreu o haguéreu valgud/as
Élls/as foran, havéran o haguéran valgud/as

IMPÉRATIU

Present

Vals tú
Val éll/a o vostê
Valguêm noltros/as
Valguêu voltros/as
Valguin éll/as o vostês

Futur

Valdràs tú
Valdrà éll/a o vostê
Valdrêm noltros/as
Valdrêu voltros/as
Valdràn élls/as o vostês

CONJUGACIÓ D'UN VÈRBO DE SEGONA

emb **e**

FORMAS NO VERBALS

Infinitiu: beure
Participi: begud/a/as
Gerundi: beguend

INDICATIU

Present

Jo bêg
Tú beus
Éll/a beu
Noltros/as bevêm
Voltros/as bevêu
Éll/as bêuen

Passad imperfècte

Jo bevía
Tú bevías
Éll/a bevía
Noltros/as bevíem
Voltros/as bevíeu
Élls/as bevían

Passad indefinid

Jo vatj beure
Tú beguéres, vares o vas beure
Éll/a begué o va beure
Noltros/as beguérem, vàrem o vam beure
Voltros/as beguéreu, vareu o vau beure
Élls/as beguéren, varen o van beure

Passad perfècte

Jo som o hé begud/a
Tú éts o has begud/a
Éll/a ês o ha begud/a
Noltros/as som o hêm begud/as
Voltros/as sou o heu begud/as
Élls/as son o han begud/as

Passad anterió

Jo vatj havê begud/a
Tú vares havê begud/a
Éll/a va havê begud/a
Noltros/as vàrem havê begud/as
Voltros/as vareu havê begud/as
Élls/as varen havê begud/as

Passad molt perfècte

Jo havía begud/a
Tú havías begud/a
Éll/a havía begud/a
Noltros/as havíem begud/as
Voltros/as havíeu begud/as
Élls/as havían begud/as

Futur simple

Jo beuré
Tú beuràs
Éll/a beurà
Noltros beurêm
Voltros beurêu
Élls/as beuràn

Futur compost

Jo hauré begud/a
Tú hauràs begud/a
Éll/a haurà begud/a
Noltros/as haurêm begud/as
Voltros/as haurêu begud/as
Élls/as hauràn begud/as

Condicional simple

Jo beuría
Tú beurías
Éll/a beuría
Noltros/as beuríem
Vòltros/as beuríeu
Élls/as beurían

Condicional compost

Jo hauría begud/a
Tú haurías begud/a
Éll/a hauría begud/a
Noltros/as hauríem begud/as
Voltros/as hauríeu begud/as
Élls/as haurían begud/as

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo begui
Tú beguis
Éll/a begui
Noltros/as beguêm
Voltros/as beguêu
Élls/as beguin

Passad imperfècte

Jo begués	Noltros beguéssem
Tú beguésses	Voltros beguésseu
Éll/a begués	Élls/as beguéssen

Passad perfècte

Jo haja o hagui begud/a
Tú hajas o haguis begud/a
Éll/a haja o hagui begud/a
Noltros/as hajêm o haguêm begud/as
Voltros/as hajêu o haguêu begud/as
Élls/as hajan o haguin begud/as

Passad molt perfècte

Jo fos, havés o hagués begud/a
Tú fosses, havésses o haguésses begud/a
Éll/a fos, havés o hagués begud/a
Noltros/as fóssem, havéssem o haguéssem begud/as
Voltros/as fosseu, havésseu o haguésseu begud/as
Élls/as fossen, havéssen o haguéssen begud/as

Futur simple

Jo beguéra
Tú beguéras
Éll/a beguéra
Noltros/as beguérem
Voltros/as beguéreu
Élls/as beguéran

Futur compost

Jo fora, havéra o haguéra begud/a
Tú foras, havéras o haguéras begud/a
Éll/a fora, havéra o haguéra begud/a
Noltros/as fórem, havérem o haguérem begud/as
Voltros/as foreu, havéreu o haguéreu begud/as
Élls/as foran, havéran o haguéran begud/as

IMPÉRATIU

Present	Futur
Beu tú	Beuràs tú
Begui éll/a o vostê	Beurà éll/a o vostê
Beguêm noltros/as	Beurêm noltros/as
Beguêu voltros/as	Beurêu voltros/as
Beguin élls/as o vostês	Beuràn élls/as o vostês

CONJUGACIÓ D'UN VÈRBO DE TERCÉRA

FORMAS NO VERBALS

Infinitiu: sentí
Participi: sentid/a/as
Gerundi: sentind

INDICATIU

Present

Jo sent
Tú sens
Éll/a sent
Noltros/as sentim
Voltros/as sentíu
Élls/as senten

Passad imperfècte

Jo sentía
Tú sentías
Éll/a sentía
Noltros/as sentíem
Voltros/as sentíeu
Élls/as sentían

Passad indefinid

Jo vatj sentí
Tú sentires, vares o vas sentí
Éll/a sentí o va sentí
Noltros/as sentírem, vàrem o vam sentí
Voltros/as sentíreu, vareu o vau sentí
Élls/as sentíren, varen o van sentí.

Passad perfècte

Jo som o hé sentid/a
Tú éts o has sentid/a
Éll/a ês o ha sentid/a
Noltros/as som o hêm sentid/as
Voltros/as sou o heu sentid/as
Élls son o han sentid/as

Passad anterió

Jo vatj havê sentid/a
Tú vares o vas havê sentid/a
Éll/a va havê sentid/a
Noltros/as vàrem o vam havê sentid/as
Voltros/as vareu o vau havê sentid/as
Élls/as varen o van havê sentid/as

Passad molt perfècte

Jo havía sentid/a	Noltros/as havíem sentid/as
Tú havías sentid/a	Voltros havíeu sentid/as
Éll/a havía sentid/a	Élls/as havían sentid/as

Futur simple

Jo sentiré
Tú sentiràs
Éll/a sentirà
Noltros/as sentirêm
Voltros/as sentirêu
Élls/as sentiràn

Futur compost

Jo hauré semtid/a
Tú hauràs sentid/a
Éll/a haurà sentid/a
Noltros haurêm sentid/as
Voltros haurêu sentid/as
Élls/as hauràn sentid/as

Condicional simple

Jo sentiría
Tú sentirías
Éll/a sentiría
Noltros/as sentiríem
Voltros/as sentiríeu
Élls/as sentirían

Condicional compost

Jo hauría sentid/a
Tú haurías sentid/a
Éll/a hauría sentid/a
Noltros/as hauríem sentid/as
Voltros/as hauríeu sentid/as
Élls/as haurían sentid/as

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo senti	Noltros/as sentiguêm
Tú sentis	Voltros/as sentiguêu
Éll/a senti	Élls/as sentin

Passad imperfècte

Jo sentís
Tú sentisses
Éll/a sentís
Noltros/as sentíssem
Voltros/as sentisseu
Élls/as sentissen

Passad perfècte

Jo haja o hagui sentid/a
Tú hajas o haguis sentid/a
Éll/a haja o hagui sentid/a
Noltros/as hajêm o haguêm sentid/as
Voltros/as hajêu o haguêu sentid/as
Élls/as hajan o haguin setid/as

Passad molt perfècte

Jo fos, havés o hagués sentid/a
Tú fosses, havésses o haguésses sentid/a
Éll/a fos, havés o hagués sentid/a
Noltros/as fóssem, havéssem o haguéssem sentid/as
Voltros/as fosseu, havésseu o haguésseu sentid/as
Élls/as fossen, havéssen o haguéssen sentid/as

Futur simple

Jo sentiguéra
Tú sentiguéras
Éll/a sentiguéra
Noltros/as sentiguérem
Voltros/as sentiguéreu
Élls/as sentiguéran

Futur compost

Jo fora, havéra o haguéra sentid/a
Tú foras, havéras o haguéras sentid/a
Éll/a fora, havéra o haguéra sentid/a
Noltros/as fórem, havérem o haguérem sentid/as
Voltros/as foreu, havéreu o haguéreu sentid/as
Élls/as foran, havéran a haguéran sentid/as

IMPÉRATIU

Present

Sentis tú
Senti éll/a o vostê
Sentim noltros/as
Sentíu voltros/as
Sentin élls/as o vostês

Futur

Sentiràs Tú
Sentirà éll/a o vostê
Sentirêm noltros/as
Sentirêu voltros/as
Sentiràn élls/as o vostês

CONJUGACIÓ D'UN VÈRBO DE CUARTA

emb u

FORMAS NO VERBALS

Indicatiu: du
Participi: duyt/a/as
Gerundi: duguend

INDICATIU

Present

Jo dug
Tú dus
Éll/a du
Noltros/as duym
Voltros/as duys
Élls/as duen

Passad imperfècte

Jo duya
Tú duyas
Éll/a duya
Noltros/as dúyem
Voltros/as duyeu
Élls/as duyan

Passad indefinid

Jo vatj du
Tú duguéres, vares o vas du
Éll/a dugué o va du
Noltros/as duguérem, vàrem o vam du
Voltros/as duguéreu, vareu o vau du
Élls/as duguéren, varen o van du

Passad perfècte

Jo som o hé duyt/a
Tú éts o has duyt/a
Éll/a ês o ha duyt/a
Noltros/as som o hêm duyt/as
Voltros/as sou o heu duyt/as
Élls/as son o han duyt/as

Passad anterió

Jo vatj havê duyt/a	Noltros/as vàrem o vam havê duyt/as
Tú vares o vas havê duyt/a	Voltros vareu o vau havê duyt/as
Éll/a va havê duyt/a	Élls varen o van havê duyt/as

Passad molt perfècte

Jo havía duyt/a	Noltros/as havíem duyt/as
Tú havías duyt/a	Voltros/as havíeu duyt/as
Éll/a havía duyt/a	Élls/as havían duyt/as

Futur simple	Futur compost
Jo duré	Jo hauré duyt/a
Tú duràs	Tú hauràs duyt/a
Éll/a durà	Éll/a haurà duyt/a
Noltros/as durêm	Noltros/as haurêm duyt/as
Voltros/as durêu	Voltros/as haurêu duyt/as
Élls/as duràn	Élls/as hauràn duyt/as

Condicional simple	Condicional compost
Jo duría	Jo hauría duyt/a
Tú durías	Tú haurías duyt/a
Éll/a duría	Éll/a hauría duyt/a
Noltros/as duríem	Noltros/as hauríem duyt/as
Voltros/as duríeu	Voltros/as hauríeu duyt/as
Élls/as durían	Élls/as haurían duyt/as

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo dugui	Noltros/as duguêm
Tú duguis	Voltros/as duguêu
Éll/a dugui	Élls/as duguin

Passad imperfècte

Jo dugués	Noltros/as duguéssem
Tú duguésses	Voltros/as duguésseu
Éll/a dugués	Élls/as duguéssen

Passad perfècte

Jo haja o hagui duyt/a	Noltros/as hajêm o haguêm duyt/as
Tú hajas o haguis duyt/a	Voltros/as hajêu o haguêu duyt/as
Éll/a haja o hagui duyt/a	Élls/as hajan o haguin duyt/as

Passad molt perfècte

Jo fos, havés o hagués duyt/a
Tú fosses, havésses o haguésses duyt/a
Éll/a fos, havés o hagués duyt/a
Noltros/as fóssem, havéssem o haguéssem duyt/as
Voltros/as fosseu, havésseu o haguésseu duyt/as
Élls/as fossen, havéssen o haguéssen duyt/as

Futur simple

Jo duguéra	Noltros/as duguérem
Tú duguéras	Voltros/as duguéreu
Éll/a duguéra	Élls/as duguéran

Futur compost

Jo fora, havéra o haguéra duyt/a
Tú foras, havéras o haguéras duyt/a
Éll/a fora, havéra o haguéra duyt/a
Noltros/as fórem, havérem o haguérem duyt/as
Voltros/as foreu, havéreu o haguéreu duyt/as
Élls/as foran, havéran o haguéran duyt/as

IMPÉRATIU

Present	Futur
Du tú	Duràs tú
Dugui éll/a o vostê	Durà éll/a o vostê
Duguêm noltros/as	Durêm noltros/as
Duguêu voltros/as	Durêu voltros/as
Duguin élls/as o vostês	Duràn élls/as o vostês

CONJUGACIÓ D'UN VÈRBO DE CUARTA

emb é

FORMAS NO VERBALS

Infinitiu: fé
Participi: fet/a/as
Gerundi: fend

INDICATIU

Present

Jo fatj
Tú fas
Éll/a fa
Noltros/as fêym
Voltros/as feys
Élls/as fan

Passad imperfècte

Jo feya
Tú feyas
Éll/a feya
Noltros/as fêyem
Voltros/as feyeu
Élls/as feryan

Passad indefinid

Jo vatj fé
Tú féres, vares o vas fé
Éll/a fé, o va fé
Noltros/as férem, vàrem o vam fé
Voltros/as féreu, vareu o vau fé
Élls/as féren, varen o van fé

Passad perfècte

Jo som o hé fet/a
Tú éts o has fet/a
Éll/a ês o ha fet/a
Noltros/as som o hêm fet/as
Voltros/as sou o heu fet/as
Élls/as son o han fet/a

Passad anterió

Jo vatj havê fet/a
Tú vares o vas havê fet/a
Éll/a va havê fet/a
Noltros/as vàrem o vam havê fet/as
Voltros/as vareu o vau havê fet/as
Élls/as varen o van havê fet/as

Passad molt perfècte

Jo havía fet/a
Tú havías fet/a
Éll/a havía fet/a

Noltros/as havíem fet/as
Voltros/as havíeu fet/as
Élls/as havían fet/a

Futur simple

Jo feré
Tú feràs
Éll/a ferà
Noltros/as ferêm
Voltros/as ferêu
Élls/as feràn

Futur compost

Jo hauré fet/a
Tú hauràs fet/a
Éll/a haurà fet/a
Noltros/as haurêm fet/as
Voltros haurêu fet/as
Élls/as hauràn fet/as

Condicional simple

Jo fería
Tú ferías
Éll/a fería
Noltros/as feríem
Voltros/as feríeu
Élls/as ferían

Condicional compost

Jo hauría fet/a
Tú haurías fet/a
Éll/a hauría fet/a
Noltros/as hauríem fet/as
Voltros/as hauríeu fet/as
Élls/as haurían fet/as

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo fassa, fassi, fagi o fagui
Tú fassas, fassis, fagis o faguis
Éll/a fassa, fassi, fagi o fagui

Noltros/as fessêm, fegêm o feguêm
Voltros/as fessêu, fegêu o feguêu
Élls/as fassin, fagin o faguin

Passad imperfècte

Jo fes	Noltros/as féssem
Tú fésses	Voltros/as fésseu
Éll/a fes	Élls/as féssen

Passad perfècte

Jo haja o hagui fet/a	Noltros/as hajêm o haguêm fet/as
Tú hajas o haguis fet/a	Voltros/as hajêu o haguêu fet/as
Éll/a haja o hagui fet/a	Élls/as hajan o haguin fet/as

Passad molt perfècte

Jo fos, havés o hagués fet/a
Tú fosses, havésses o haguésses fet/a
Éll/a fos, havés o hagués fet/a
Noltros/as fóssem, havéssem o haguéssem fet/as
Voltros/as fosseu, havésseu o haguésseu fet/as
Élls/as fossen, havéssen o haguéssen fet/as

Futur simple	Futur compost
Jo féra	Jo fora, havéra o haguéra fet/a
Tú féras	Tú foras, havéras o haguéras fet/a
Éll/a féra	Éll/a fora, havéra o haguéra fet/a
Noltros/as férem	Noltros/as fórem, havérem o haguérem fet/as
Voltros/as féreu	Voltros/as foreu, havéreu o haguéreu fet/as
Élls/as féran	Élls/as foran, havéran o haguéran fet/as

IMPÉRATIU

Present	Futur
Fé tú	Feràs tú
Fagi éll/a o vostê	Ferà éll/a o vostê
Fegêm o feguêm noltros/as	Ferêm noltros/as
Fegêu o feguêu voltros/as	Ferêu voltros/as
Fagin élls/as o vostês	Feràn élls/as o vostês

CONJUGACIÓ D'UN VÈRBO DE CUARTA

emb i

FORMAS NO VERBALS

Infinitiu: di
Participi: dit/a/as
Gerundi: diguend

INDICATIU

Present

Jo dig
Tú dius
Éll/a diu
Noltros/as deym
Voltros/as deys
Élls/as díuen

Passad imperfècte

Jo deya
Tú deyas
Éll/a deya
Noltros/as dêyem
Voltros/as deyeu
Élls/as deyan

Passad indefinid

Jo vatj di
Tú diguéres, vares o vas di
Éll/a digué o va di
Noltros/as diguérem, vàrem o vam di
Voltros/as diguéreu, vareu o vau di
Élls/as diguéren, varen o van di

Passad perfècte

Jo som o hé dit
Tú éts o has dit
Éll/a ês o ha dit
Noltros/as som o hêm dit/as
Voltros/as sou o heu dit/as
Élls/as son o han dit/as

Passad anterió

Jo vatj havê dit/a
Tú vares o vas havê dit/a
Éll/a va havê dit/a
Noltros/as vàrem o vam havê dit/as
Voltros/as vareu o vau havê dit/as
Élls/as varen o van havê dit/as

Passad molt perfècte

Jo havía dit/a
Tú havías dit/a
Éll/a havía dit/a
Noltros/as havíem dit/as
Voltros/as havíeu dit/as
Élls/as havían dit/as

Futur simple

Jo diré
Tú diràs
Éll/a dirà
Noltros/as dirêm
Voltros/as dirêu
Élls diràn

Futur compost

Jo hauré dit/a
Tú hauràs dit/a
Éll/a haurà dit/a
Noltros haurêm dit/as
Voltros/as haurêu dit/as
Élls/as hauràn dit/as

Condicional simple

Jo diría
Tú dirías
Éll/a diría
Noltros/as diríem
Voltros/as diríeu
Élls/as dirían

Condicional compost

Jo hauría dit/a
Tú haurías dit/a
Éll/a hauría dit/a
Noltros/as hauríem dit/as
Voltros hauríeu dit/as
Élls/as haurían dit/as

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo digui
Tú diguis
Éll/a digui
Noltros/as diguêm
Voltros/as diguêu
Élls/as diguin

Passad imperfècte

Jo digués	Noltros/as diguéssem
Tú diguésses	Voltros/as diguésseu
Éll/a digués	Élls/as diguéssen

Passad perfècte

Jo haja o hagui dit/a	Noltros/as hajêm o haguêm dit/as
Tú hajas o haguis dit/a	Voltros/as hajêu o haguêu dit/as
Éll/a haja o hagui dit/a	Élls/as hajan o haguin dit/as

Passad molt perfècte

Jo fos, havés o hagués dit/a
Tú fosses, havésses o haguésses dit/a
Éll/a fos, havés o hagués dit/a
Noltros/as fóssem, havéssem o haguéssem dit/as
Voltros/as fosseu, havésseu o haguésseu dit/as
Élls/as fossen, havéssen o haguéssen dit/as

Futur simple	**Futur compost**
Jo diguéra	Jo fora, havéra o haguéra dit/a
Tú diguéras	Tú foras, havéras o haguéras dit/a
Éll/a diguéra	Éll/a fora, havéra o haguéra dit/a
Noltros/as diguérem	Noltros/as fórem, havérem o haguérem dit/as
Voltros/as diguéreu	Voltros/as foreu, havéreu o haguéreu dit/as
Élls/as diguéran	Élls/as foran, havéran o haguéran dit/as

IMPÉRATIU

Present	Futur
Diguês tú	Diràs tú
Digui éll/a o vostê	Dirà éll/a o vostê
Diguêm noltros/as	Dirêm noltros/as
Diguêu o digàu voltros/as	Dirêu voltros/as
Diguin élls/as o vostês	Diràn élls/as o vostês

CONJUGACIÓ D'UN VÈRBO DE CUARTA

emb **-aure**

FORMAS NO VERBALS

Infinitiu: caure
Participi: caygud/a/as
Gerundi: cayguend

INDICATIU

Present

Ja cayg
Tú caus
Éll/a cau
Noltros/as quêym
Voltros/as queys
Élls/as càuen

Passad imperfècte

Jo queya
Tú queyas
Éll/a queya
Noltros/as quêyem
Voltros/as queyeu
Élls/as queyan

Passad indefinid

Jo vatj caure
Tú cayguéres, vares o vas caure
Éll/a caygué o va caure
Noltros/as cayguérem, vàrem o vam caure
Voltros/as cayguéreu, vareu o vau caure
Élls/as cayguéren, varen o van caure

Passad perfècte

Jo som o hé caygud/a
Tú éts o has caygud/a
Éll/a ês o ha caygud/a
Noltros/as som o hêm caygud/as
Voltros/as sou o heu caygud/as
Élls/as son o han caygud/as

Passad anterió

Jo vatj havê caygud/a
Tú vares o vas havê caygud/a
Éll/a va havê caygud/a
Noltros/as vàrem o vam havê caygud/as
Voltros/as vareu o vau havê caygud/as
Élls/as varen o van havê caygud/as

Passad molt perfècte

Jo havía caygud/a	Noltros/as havíem caygud/as
Tú havías caygud/a	Voltros/as havíeu caygud/as
Éll/a havía caygud/a	Élls/as havían caygud/as

Futur simple

Jo cauré
Tú cauràs
Éll/a caurà
Noltros/as caurêm
Voltros/as caurêu
Élls/as cauràn

Futur compost

Jo hauré caygud/a
Tú hauràs caygud/a
Éll/a haurà caygud/a
Noltros/as haurêm caygud/as
Voltros/as haurêu caygud/as
Élls/as hauràn caygud/as

Condicional simple

Jo cauría
Tú caurías
Éll/a cauría
Noltros/as cauríem
Voltros/as cauríeu
Élls/as caurían

Condicional compost

Jo hauría caygud/a
Tú haurías caygud/a
Éll/a hauría caygud/a
Noltros/as hauríem caygud/as
Voltros/as hauríeu caygud/as
Élls/as haurían caygud/as

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo caygui	Noltros/as cayguêm
Tú cayguis	Voltros/as cayguêu
Éll/a caygui	Élls/as cayguin

Passad imperfècte

Jo caygués	Noltros/as cayguéssem
Tú cayguésses	Voltros/as cayguésseu
Éll/a caygués	Élls/as cayguéssen

Passad perfècte

Jo haja o hagui caygud/a
Tú hajas o haguis caygud/a
Éll/a haja o hagui caygud/a
Noltros/as hajêm o haguêm caygud/as
Voltros/as hajêu o haguêu caygud/as
Élls/as hajan o haguin caygud/as

Passad molt perfècte

Jo fos, havés o hagués caygud/a
Tú fosses, havésses o haguésses caygud/a
Éll/a fos, havés o hagués caygud/a
Noltros/as fóssem, havéssem o haguéssem caygud/as
Voltros/as fosseu, havésseu o haguésseu caygud/as
Élls/as fossen, havéssen o haguéssen caygud/as

Futur simple

Jo cayguéra
Tú cayguéras
Éll/a cayguéra
Noltros/as cayguérem
Voltros/as cayguéreu
Élls/as cayguéran

Futur compost

Jo fora, havéra o haguéra caygud/a
Tú foras, havéras o haguéras caygud/a
Éll/a fora, havéra o haguéra caygud/a
Noltros/as fórem, havérem o haguérem caygud/as
Voltros/as foreu, havéreu o haguéreu caygud/as
Élls/as foran, havéran o haguéran caygud/as

IMPÉRATIU

Present

Cau tú
Caygui éll/a o vostê
Cayguêm noltros/as
Cayguêu voltros/as
Cayguin élls/as o vostês

Futur

Cauràs tú
Caurà éll/a o vostê
Caurêm noltros/as
Caurêu voltros/as
Cauràn éll/as o vostês

CONJUGACIÓ D'UN VÈRBO DE CUARTA

emb **-èure**

FORMAS NO VERBALS

Infinitiu: trèure
Participi: trèt/a/as
Gerundi: treguend

INDICATIU

Present	**Passad imperfècte**
Jo trèg	Jo treya
Tú trèus	Tú treyas
Éll/a trèu	Éll/a treya
Noltros/as trêym	Noltros/as trêyem
Voltros/as treys	Voltros/as treyeu
Élls/as trèuen	Élls/as treyan

Passad indefinid

Jo vatj trèure
Tú treguéres, vares o vas trèure
Éll/a tregué o va trèure
Noltros/as treguérem, vàrem o vam trèure
Voltros/as treguéreu, vareu o vau trèure
Élls/as treguéren, varen o van trèure

Passad perfècte

Jo som o hé trèt/a	Noltros/as som o hêm trèt/as
Tú éts o has trèt/a	Voltros/as sou o heu trèt/as
Éll/a ês o ha trèt/a	Élls/as son o han trèt/as

Passad anterió

Jo vatj havê trèt/a
Tú vares o vas havê trèt/a
Éll/a va havê trèt/a
Noltros/as vàrem o vam havê trèt/as
Voltros/as vareu o vau havê trèt/as
Élls/as varen o van havê trèt/as

Passad molt perfècte

Jo havía trèt/a
Tú havías trèt/a
Éll/a havía trèt/a
Noltros/as havíem trèt/as
Voltros/as havíeu trèt/as
Élls/as havían trèt/as

Futur simple

Jo treuré
Tú treuràs
Éll/a treurà
Noltros/as treurêm
Voltros/as treurêu
Élls/as treuràn

Futur compost

Jo hauré trèt/a
Tú hauràs trèt/a
Éll/a haurà trèt/a
Noltros/as haurêm trèt/as
Voltros/as haurêu trèt/as
Élls/as hauràn trèt/as

Condicional simple

Jo treuría
Tú treurías
Éll/a treuría
Noltros/as treuríem
Voltros/as treuríeu
Élls/as treurían

Condicional compost

Jo hauría trèt/a
Tú haurías trèt/a
Éll/a hauría trèt/a
Noltros/as hauríem trèt/as
Voltros/as hauríeu trèt/as
Élls/as haurían trèt/as

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo trègui
Tú trèguis
Éll/a trègui
Noltros/as treguêm
Voltros/as treguêu
Élls/as trègui

Passad imperfècte

Jo tregués	Noltros/as treguéssem
Tú treguésses	Voltros/as treguésseu
Éll/a tregués	Élls/as treguéssen

Passad perfècte

Jo haja o hagui trèt/a	Noltros/as hajêm o haguêm trèt/as
Tú hajas o haguis trèt/a	Voltros/as hajêu o haguêu trèt/as
Éll/a haja o hagui trèt/a	Élls/as hajan o haguin trèt/as

Passad molt perfècte

Jo fos, havés o hagués trèt/a
Tú fosses, havésses o haguésses trèt/a
Éll/a fos, havés o hagués trèt/a
Noltros/as fóssem, havéssem o haguéssem trèt/as
Voltros/as fosseu, havésseu o haguésseu trèt/as
Élls/as fossen, havéssen o haguéssen trèt/as

Futur simple	**Futur compost**
Jo treguéra	Jo fora, havéra o haguéra trèt/a
Tú treguéras	Tú foras, havéras o haguéras trèt/a
Éll/a treguéra	Éll/a fora, havéra o haguéra trèt/a
Noltros/as treguérem	Noltros/as fórem, havérem o haguérem trèt/as
Voltros/as treguéreu	Voltros/as foreu, havéreu o haguéreu trèt/as
Élls/as treguéran	Élls/as foran, havéran o haguéran trèt/as

IMPÉRATIU

Present	Futur
Trèu tú	Treuràs tú
Trègui éll/a o vostê	Treurà éll/a o vostê
Treguêm noltros/as	Treurêm noltros/as
Treguêu voltros/as	Treurêu voltros/as
Trèguin élls/as o vostês	Treuràn élls/as o vostês

CONJUGACIÓ D'UN VÈRBO DE CUARTA

emb **-eure**

FORMAS NO VERBALS

Infinitiu: creure
Participi: cregud/a/as
Gerundi: creguend

INDICATIU

Present

Jo crêg
Tú creus
Éll/a creu
Noltros/as crêym
Voltros/as creys
Élls/as crêuen

Passad imperfècte

Jo creya
Tú creyas
Éll/a creya
Noltros/as crêyem
Voltros/as crêyeu
Élls/as creyan

Passad indefinid

Jo vatj creure
Tú creguéres, vares o vas creure
Éll/a cregué o va creure
Noltros/as creguérem, vàrem o vam creure
Voltros/as creguéreu, vareu o vau creure
Élls/as creguéren, varen o van creure

Passad pefècte

Jo som o hé cregud/a
Tú éts o has cregud/a
Éll/a ês o ha cregud/a
Noltros/as som o hêm cregud/as
Voltros/as sou o heu cregud/as
Élls/as son o han cregud/as

Passad anterió

Jo vatj havê cregud/a
Tú vas havê cregud/a
Éll/a va havê cregud/a
Noltros/as vàrem o vam havê cregud/as
Voltros/as vareu o vau havê cregud/as
Élls/as varen o van havê cregud/as

Passad molt perfècte

Jo havía cregud/a
Tú havías cregud/a
Éll/a havía cregud/a
Noltros/as havíem cregud/as
Voltros/as havíeu cregud/as
Élls/as havían cregud/as

Futur simple

Jo creuré
Tú creuràs
Éll/a creurà
Noltros/as creurêm
Voltros/as creurêu
Élls/as creuràn

Futur compost

Jo hauré cregud/a
Tú hauràs cregud/a
Éll/a haurà cregud/a
Noltros/as haurêm cregud/as
Voltros/as haurêu cregud/as
Élls/as hauràn cregud/as

Condicional simple

Jo creuría
Tú creurías
Éll/a creuría
Noltros/as creuríem
Voltros/as creuríeu
Élls/as creurían

Condicional compost

Jo hauría cregud/a
Tú haurías cregud/a
Éll/a hauría cregud/a
Noltros/as hauríem cregud/as
Voltros/as hauríeu cregud/as
Élls/as haurían cregud/as

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo cregui
Tú creguis
Éll/a cregui
Noltros/as creguêm
Voltros/as creguêu
Élls/as creguin

Passad imperfècte

Jo cregués
Tú creguésses o creguéssis
Éll/a cregués
Noltros/as creguéssem o creguéssim
Voltros/as creguésseu o creguéssiu
Élls/as creguéssen o creguéssin

Passad perfècte

Jo haja o hagui cregud/a
Tú hajas o haguis cregud/a
Éll/a haja o hagui cregud/a
Noltros/as hajêm o haguêm cregud/as
Voltros/as hajêu o haguêu cregud/as
Élls/as hajan o haguin cregud/as

Passad molt perfècte

Jo fos, havés o hagués cregud/a
Tú fosses, havésses o haguésses cregud/a
Éll/a fos, havés o hagués cregud/a
Noltros/as fóssem, havéssem o haguéssem cregud/as
Voltros/as fosseu, havésseu o haguésseu cregud/as
Élls/as fossen, havéssen o haguéssen cregud/as

Futur simple

Jo creguéra
Tú creguéras
Éll/a creguéra
Noltros/as creguérem
Voltros/as creguéreu
Élls/as creguéran

Futur compost

Jo fora, havéra o haguéra cregud/a
Tú foras, havéras o haguéras cregud/a
Éll/a fora, havéra o haguéra cregud/a
Noltros/as fórem, havérem o haguérem cregud/as
Voltros/as foreu, havéreu o haguéreu cregud/as
Élls/as foran, havéran o haguéran cregud/as

IMPÉRATIU

Present

Creu tú
Cregui éll/a o vostê
Creguêm noltros/as
Creguêu voltros/as
Creguin élls/as o vostês

Futur

Creuràs tú
Creurà éll/as o vostê
Creurêm noltros/as
Creurêu voltros/as
Creuràn élls/as o vostês

CONJUGACIÓ D'UN VÈRBO DE CUARTA

emb **-iure**

FORMAS NO VERBALS

Infinitiu: escriure
Participi: escrit/a/as
Gerundi: escriguend

INDICATIU

Present

Jo escrig
Tú escríus
Éll/a escríu
Noltros/as escrivim
Voltros/as escrivíu
Élls/as escríuen

Passad imperfècte

Jo escrivía
Tú escrivías
Éll/a escrivía
Noltros/as escrivíem
Voltros/as escrivíeu
Élls/as escrivían

Passad indefinid

Jo vatj escriure
Tú escriguéres, vares o vas escriure
Éll/a escrigué o va escriure
Noltros/as escriguérem, vàrem o vam escriure
Voltros/as escriguéreu, vareu o vau escriure
Élls/as escrigruéren, varen o van escriure

Passad perfècte

Jo som o hé escrit/a
Tú éts o has escrit/a
Éll/a ês o ha escrit/a
Noltros/as som o hêm escrit/as
Voltros/as sou o heu escrit/as
Élls/as son o han escrit/as

Passad anterió

Jo vatj havê escrit/a
Tú vares o vas havê escrit/a
Éll/a va havê escrit/a
Noltros/as vàrem o vam havê escrit/as
Voltros/as vareu o vau havê escrit/as
Élls/as varen o van havê escrti/as

Passad molt perfècte

Jo havía escrit/a
Tú havías escrit/a
Éll/a havía escrit/a
Noltros/as havíem escrit/as
Voltros/as havíeu escrit/as
Élls/as havían escrit/as

Futur simple

Jo escriuré
Tú escriuràs
Éll/a escriurà
Noltros/as escriurêm
Voltros/as escriurêu
Éll/as escriuràn

Futur compost

Jo hauré escrit/a
Tú hauràs escrit/a
Éll/a haurà escrit/a
Noltros haurêm escrit/as
Voltros haurêu escrit/as
Élls/as hauràn escrit/as

Condicional simple

Jo escriuría
Tú escriurías
Éll/a escriuría
Noltros/as escriuríem
Voltros/as escriuríeu
Élls/as escriurían

Condicional compost

Jo hauría escrit/a
Tú haurías escrit/a
Ëll/a hauría escrit/a
Noltros/as hauríem escrit/as
Voltros/as hauríeu escrit/as
Élls/as haurían escrit/as

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo escrigui
Tú escriguis
Éll/a escrigui
Noltros/as escriguêm
Voltros/as escriguêu
Élls/as escriguin

Passad imperfècte

Jo escrigués
Tú escriguésses
Éll/a escrigués
Noltros/as escriguéssem
Voltros/as escriguésseu
Élls/as escriguéssen

Passad perfècte

Jo haja o hagui escrit/a
Tú hajas o haguis escrit/a
Éll/a haja o hagui escrit/a
Noltros/as hajêm o haguêm escrit/as
Voltros/as hajêu o haguêu escrit/as
Élls/as hajan o haguin escrit/as

Passad molt perfècte

Jo fos, havés o hagués escrit/a
Tú fosses, havésses o haguésses escrit/a
Éll/a fos, havés o hagués escrit/a
Noltros/as fóssem, havéssem o haguéssem escrit/as
Voltros/as fosseu, havésseu o haguésseu escrit/as
Élls/as fossen, havéssen o haguéssen escrit/as

Futur simple

Jo escriguéra
Tú escriguéras
Éll/a escriguéra
Noltros/as escriguérem
Voltros/as escriguéreu
Élls/as escriguéran

Futur compost

Jo fora, havéra o haguéra escrit/a
Tú foras, havéras o haguéras escrit/a
Éll/a fora, havéra o haguéra escrit/a
Noltros/as fórem, havérem o haguérem escrit/as
Voltros/as foreu, havéreu o haguéreu escrit/as
Élls/as foran, havéran o haguéran escrit/as

IMPÉRATIU

Present	Futur
Escriu tú	Escriuràs tú
Escrigui éll/a o vostê	Escriurà éll/a o vostê
Escriguêm noltros/as	Escriurêm noltros/as
Escriguêu voltros/as	Escriurêu voltros/as
Escriguin élls/as o vostês	Escriuràn élls/as o vostês

VÈRBOS PRONOMINALS O REFLECTIUS

Vèrbos pronominals son es que fan us d'es pronoms personals dins sa séua conjugació. També reben es nom de reflectius perque repetexen sa matéxa persona qu'es sutjètte per médiació d'es pronoms.

A n'es vèrbo irregulà "anarsên" y altres que comènsan per vocal com, "escaparsên", es pronoms van seguids p'es també pronoms "**en** y **ne**" d'es masculí singulà, per reforsà es caràcte reflectiu. Y perque axí ês com es pobble baléà eu ha formad.

CONJUGACIÓ D'UN VÈRBO PRONOMINAL

FORMAS NO VERBALS

Infinitiu: anarsên
Participi: anad/a, anads/as
Gerundi: anàndsên

INDICATIU

Present

Jo m'en vatj
Tú t'en vas
Éll/a s'en va
Noltros/as mos n'anam
Voltros/as vos n'anàu
Élls/as s'en van

Passad imperfècte

Jo me n'anava
Tú te n'anavas
Éll/as se n'anava
Noltros/as mos n'anàvem
Voltros/as vos n'anaveu
Élls/as se n'anavan

Passad indefinid

Jo m'en vatj anà
Tú te n'anares, t'en vares anà o t'en vas anà
Éll/a se n'anà o s'en va anà
Noltros/as mos n'anàrem, mos en vàrem anà o mos en vam anà
Voltros/as vos n'anareu, vos en vareu anà o vos en vau anà
Élls/as se n'anaren, s'en varen anà o s'en van anà

Passad perfècte

Jo m'en som anad/a o me n'he anad/a
Tú te n'éts anad/a o te n'has anad/a
Éll/a se n'ês anad/a o se n'ha anad/a
Noltros/as mos ne som anads/as o mos n'hêm anads/as
Voltros/as vos ne sou anads/as o vos n'heu anads/as
Élls/as s'en son anads/as o se n'han anads/as

Passad anterió

Jo m'en vatj havê anad/a
Tú t'en vares o t'en vas havê anad/a
Éll/a s'en va havê anad/a
Noltros/as mos ne vàrem o mos ne vam havê anads/as
Voltros/as vos ne vareu o vos ne vau havê anads/as
Élls/as s'en varen o s'en van havê anads/as

Passad molt perfècte

Jo me n'havía anad/a
Tú te n'havías anad/a
Éll/a se n'havía anad/a
Noltros/as mos n'havíem anads/as
Voltros/as vos n'havíeu anads/as
Élls/as se n'havían anads/as

Futur simple

Jo me n'aniré
Tú te n'aniràs
Éll/a se n'anirà
Noltros/as mos n'anirêm
Voltros/as vos n'anirêu
Élls/as se n'aniràn

Futur compost

Jo me n'hauré anad/a
Tú te n'hauràs anad/a
Éll/a se n'haurà anad/a
Noltros/as mos n'haurêm anads/as
Voltros/as vos n'haurêu anads/as
Élls/as se n'hauràn anads/as

Condicional simple

Jo me n'aniría
Tú te n'anirías
Éll/a se n'aniría
Noltros/as mos n'aniríem
Voltros/as vos n'aniríeu
Élls/as se n'anirían

Condicional compost

Jo me n'hauría anad/a
Tú te n'haurías anad/a
Éll/a se n'hauría anad/a
Noltros/as mos n'hauríem anads/as
Voltros/as vos n'hauríeu anads/as
Élls/as se n'haurían anads/as

MÒDO SUBJUNTIU

Present

Jo m'en vaja o m'en vaji
Tú t'en vajas o t'en vajis
Éll/a s'en vaja o s'en vaji
Noltros/as mos n'anêm
Voltros/as vos n'anêu
Élls/as s'en vajan o vajin

Passad impefècte

Jo me n'anàs
Tú te n'anasses
Éll/a se n'anàs
Noltros/as mos n'anàssem
Voltros/as vos n'anasseu
Élls/as se n'anassen

Passad perfècte

Jo me n'haja o me n'hagui anad/a
Tú te n'hajas o te n'haguis anad/a
Éll/a se n'haja o se n'hagui anad/a
Noltros/as mos n'hajêm o mos n'haguêm anads/as
Voltros/as vos n'hajêu o vos n'haguêu anads/as
Élls/as se n'hajan o se n'haguin anads/as

Passad molt perfècte

Jo m'en fos, me n'havés o me n'hagués anad/a
Tú t'en fosses, te n'havésses o te n'haguésses anad/a
Éll/a s'en fos, se n'havés o se n'hagués anad/a
Noltros/as mos ne fóssem, mos n'havéssem o mos n'haguéssem anads/as
Voltros/as vos ne fosseu, vos n'havésseu o vos n'haguésseu anads/as
Élls/as s'en fossen, se n'havéssen o se n'haguéssen anads/as

Futur simple

Jo me n'anara
Tú te n'anaras
Éll/a se n'anara
Noltros/as mos n'anàrem
Voltros/as vos n'anareu
Élls/as se n'anaran

Futur compost

Jo m'en fora, me n'havéra o me n'haguéra anad/a
Tú t'en foras, te n'havéras o te n'haguéras anad/a
Éll/a s'en fos, se n'havéra o se n'haguéra anad/a
Noltros/as mos ne fórem, mos n'havérem o mos n'haguérem anads/as
Voltros/as vos ne foreu, vos n'havéreu o vos n'haguéreu anads/as
Élls/as s'en foran, se n'havéran o se n'haguéran anads/as

IMPÉRATIU

Present	Futur
Vétên tú	Te n'aniràs tú
S'en vaja o s'en vaji éll/a o vostê	Se n'anirà éll/a o vostê
Mos n'anêm noltros/as	Mos n'anirêm noltros/as
Vos n'anêu voltros/as	Vos n'anirêu voltros/as
S'en vajan o s'en vajin élls/as o vostês	Se n'aniràn élls/as o vostês

VÈRBOS IRREGULÀS

Es vèrbos irregulàs son es que no guardan una declinació fitsa en sas desinèncis, canviand lletras d'es morfémas verbals o inclús lecsémas.

VÊNDRE > INDICATIU: **Present**: vêng, vêns, vên, venêm, venêu venen // **Passad imperfècte**: venía, venías, venía, veníem, veníeu, venían // **Passad indefinid**: vatj vêndre; venéres, vares o vas vêndre; vené o va vêndre; venérem, vàrem o vam vêndre; venéreu, vareu o vau vêndre; venéren, varen o van vêndre // **Passad perfècte**: som o hé venud/a, éts a has venud/a, ês o ha venud/a, etc. // **Passad anterió**: vatj havê venud/a, vares havê venud/a, va havê venud/a, etc. // **Passad molt perfècte**: havía venud/a, havías venud/a, havía venud/a, etc. // **Futur simple**: vendré, vendràs, vendrà, vendrêm, vendrêu, vendràn // **Futur compost**: hauré venud/a, hauràs venud/a, haurà venud/a, etc. // **Condicional simple**: vendría, vendrías, vendría, vendríem, vendríeu, vendrían // **Condicional compost**: hauría venud/a, haurías venud/a, hauría venud/a, etc. // **SUBJUNTIU**: **Present**: vêngui, vênguis, vêngui, venguêm o vendigêm, venguêu o vendiguêu, vênguin // **Passad imperfècte**: venés, venésses, venés, venéssem, venésseu, venéssen // **Passad perfècte**: haja o hagui venud/a, hajas o haguis venud/a, haja o hagui venud/a, etc. // **Passad molt perfècte**: fos, havés o hagués venud/a; fosses, havésses o haguésses venud/a; fos, havés o hagués venud/a; etc. // **Futur simple**: venéra, venéras, venéra, venérem, venéreu venéran // **Futur compost**: fora, havéra o haguéra venud/a; foras, havéras o haguéras venud/a; fora, havéra o haguéra venud/a; etc. // **IMPÉRATIU**: **Present**: vêns tú, vêngui éll/a o vostê, venguêm noltros/as, venguêu voltros/as, vênguin élls/as o vostês. **Futur**: vendrás tú, vendrà éll/a o vostê, vendrêm noltros, etc. **FORMAS NO PERSONALS** **Infinitiu**: vêndre. **Participi**: venud/a/as. **Gerundi**: venend.

Seguexen sa matéxa conjugació: **encendre; atendre; entendre; prênde; comprênde; reprênde; aprênde; estreñe; plañe**; etc.

ABSOLDRE> INDICATIU: **Present**: absolg, absols, absol, absolêm, absolêu, absòlen // absolía, absolías, absolía, absolíem, absolíeu, absolían // **Passad imperfècte**: vatj absoldre; absolguéres, vares o vas absoldre; absolgué o va absoldre; absolguérem, vàrem o vam absoldre; absolguéreu, vareu o vau absoldre; absolguéren, varen o van absoldre // **Passad perfècte**: som o hé absolt/a; éts o has absolt/a; ês o ha absolt/a; som o hêm absolt/as; sou o heu absolt/as; son o han absolt/as // **Passad anterió**: vatj havê absolt/a; vares o vas havê absolt/a; va havê absolt/a; vàrem o vam havê absolt/as; vareu o vau havê absolt/as; varen o van havê

absolt/as // **Passad molt perfècte**: havía absolt/a, havías absolt/a, havía absolt/a, havíem absolt/as, havíeu absolt/as, havían absolt/as // **Futur simple**: absoldré, absoldràs, absoldrà, absoldrêm, absoldrêu, absoldràn // **Futur compost**: hauré absolt/a, hauràs absolt/a, haurà absolt/a, haurêm albsolt/as, haurêu absolt/as, huràn absolt/as // **Condicinal simple**: absoldría, absoldrías, absoldría, absoldríem, absoldríeu, absoldrían // **Condicional compost**: hauría absolt/a, haurías absolt/a, hauría absolt/a, hauríem absolt/as, hauríeu absolt/as, ahurían absolt/as // **MÒDO SUBJUNTIU**: **Present**: absolgui, absolguis, absolgui, etc. // **Passad imperfècte**: absolgués, absolguésses, absolgués, etc. // **Passad perfècte**: haja o hagui absolt/a; hajas o haguis absolt/a; haja o hagui absolt/a; hajêm o haguêm absolt/as; hajêu o haguêu absolt/as; hajan o haguin absolt/as // **Passad molt perfècte**: fos, havés o hagués absolt; fosses, havésses o haguésses absolt/as; etc. // **Futur simple**: absolguéra, absolguéras, absolguéra, etc. // **Futur compost**: fora, havéra o haguéra absolt/a; foras, havéras o haguéras absolt/a; fora, havéra o haguéra absolt; etc. // **IMPÉRATIU**: **Present**: absols tú, absolgui éll/a o vostê, absolguêm noltros/as, absolguêu voltros/as, absolguin élls/as // **Futur**: absoldràs tú, absoldrà éll/a o vostê, absoldrêm noltros/as, absoldrêu voltros/as, absoldràn élls/as o vostês // **FORMAS NO VERBALS**: **Infinitiu**: absoldre. **Participi**: absolt/a/as. **Gerundi**: absolguend.

Seguexen aquesta conjugació: **moldre, disoldre, dolre, condolre,** etc.

CÂBRE > INDICATIU: **Present**: cab, cabs, cab, cabêm, cabêu, caben // **Passad imperfècte**: cabía, cabías, cabía, cabíem, cabíeu, cabían // **Passad indefinid**: vatj câbre; cabéres, vares o vas câbre; cabé o va câbre; cabérem, vàrem o vam câbre; cabéreu, vareu o vau câbre; cabéren, varen o van câbre // **Passad perfècte**: som o hé cabud/a, éts o has cabud/a, ês o ha cabud/a, som o hêm cabud/as, sou o heu cabud/as, son o han cabud/as // **Passad anterió**: vatj havê cabud/a, vares o vas havê cabud/a, va havê cabud/a, vàrem o vam havê cabud/as, vareu o vau havê cabud/as, varen o van havê cabud/as // **Passad molt perfècte**: havía cabud/a, havías cabud/a, havía cabud/a, havíem cabud/as, havíeu cabud/as, havían cabud/as // **Futur simple**: cabré, cabràs, cabrà, cabrêm, cabrêu, cabràn // **Futur compost**: hauré cabud/a, hauràs cabud/a, haurà cabud/a, haurêm cabud/as, haurêu cabud/as, hauràn cabud/as // **Condicional simple**: cabría, cabrías, cabría, cabríem, cabríeu, cabrían // **Condicional compost**: hauría cabud/a, haurías cabud/a, hauría cabud/a, hauríem cabud/as, hauríeu cabud/as, haurían cabud/as // **MÒDO SUBJUNTIU**: **Present**: càbi, càbis, càbi, cabêm o cabiguêm, cabêu o cabiguêu, càbin // **Passad imperfècte**: cabés, cabésses, cabés, cabéssem, cabésseu, cabéssen // **Passad perfècte**: haja o hagui cabud/a, hajas o haguis cabud/a, haja o hagui cabud/a, hajêm o haguêm cabud/as, hajêu o haguêu cabud/as, hajan o haguin

cabud/as // **Passad molt perfècte**: fos, havés o hagués cabud/a; fosses, havésses o haguésses cabud/a; fos, havés o hagués cabud/a etc. // **Futur simple**: cabéra, cabéras, cabéra, cabérem, cabéreu, cabéran // **Futur compost**: fora, havéra o haguéra cabud/a; foras, havéras o haguéras cabud/a; fora, havéra o haguéra cabud/a, etc. // **IMPÉRATIU**: **Present**: cabs tú, cabi éll/a o vostê, cabêm o cabiguêm noltros/as, cabêu o cabiguêu voltros/as, cabin élls/as o vostês // **Futur**: cabràs tú, cabrà éll/a o vostê, cabrêm noltros/as, cabrêu voltros/as, cabràn élls/as o vostês // **FORMAS NO VERBALS**: **Infinitu**: câbre. **Participi**: cabud/a/as. **Gerundi**: cabend.

Seguexen aquesta conjugació: **sâbre, rebre, concebre.**

Es vèrbo **sâbre** té una iregularidat més a sa priméra persona d'es present de Indicatiu, que diu: **jo sé.** Cuand sa desinènci natural de tots ets altres vèrbos de sa matéxa conjugació ês –**b**: de **câbre**: jo ca**b**; de **rebre**: jo rê**b**; de **concebre**: jo concê**b**.

MEREXE > INDICATIU: **Present**: merêsc, merêis o merexes, merêx, merexêm, merexêu, merexen // **Passad imperfècte**: merexía, merexías, merexía, merexíem, merexíeu, merexían // **Passad indefinid**: vatj merexe, meresquéres, vares o vas merexe; meresqué o va merexe; meresquérem, vàrem a vam merexe; meresquéreu, vareu o vau merexe; meresquéren, varen o van merexe // **Passad perfècte**: som o hé merescud/a, éts o has merescud/a, ês o ha merescud/a, etc. // **Passad anterió**: vatj havê merescud/a, vares o vas havê merescud, va havê merescud/a, etc. // **Passad molt perfècte**: havía merescud/a, havías merescud/a, havía merescud/a, havíem merescud/as, havíeu merescud/as, havían merescud/as // **Futur simple**: merexeré, meexeràs, merexerà, merexerêm, merexerêu, merexeràn // **Futur compost**: hauré merescud/a, hauràs merescud/a, haurà merescud/a, haurêm merescud/as, haurêu merescud/as, hauràn merescud/as // **Condicional simple**: merexería, merexerías, merexería, merexeríem, merexeríeu, merexerían // **Condicional compost**: hauría merescud/a, haurías merescud/a, hauría merescud/a, etc. // **MÒDO SUBJUNTIU**: **Present**: meresqui, meresquis, meresqui, meresquêm, meresquêu, meresquin // **Passad imperfècte**: meresqués, meresquésses, meresqués, meresquéssem, meresquésseu, meresquéssen // **Passad perfècte**: haja o hagui merescud/a, hajas o haguis merescud/a, haja o hagui merescud/a, etc. // **Passad molt perfècte**: fos, havés o hagués merescud/a; fosses, havésses o haguésses merescud/a; fos, havés o hagués merescud/a, etc. // **Futur simple**: meresquéra, meresquéras, meresquéra, meresquérem, meresquéreu, meresquéran // **Futur compost**: fora, havéra o haguéra merescud/a; foras, havéras o haguéras merescud/a; fora, havéra o haguéra merecud/a; etc. // **IMPÉRATIU**:

Present: merexes tú, meresqui éll/a o vostê, meresquêm noltros, meresquêu voltros, meresquin élls/as o vostês // **Futur**: merexeràs tú, merexerà éll/a o vostê, merexerêm noltros/as, merexerêu voltros/as, merexeràn élls/as o vostês // **FORMAS NO VERBALS**: **Infinitiu**: merexe. **Participi**: merescud/a/as. **Gerundi**: meresquend.

Seguexen aquesta conjugació: **desmerexe, créxe, descréxe, parexe, desaparexe, comparexe, permenexe, regonexe.**

CONEXE > INDICATIU: **Present**: conêg, conêis o conexes, conêx, conexêm, conexêu, conexen // **Passad imperfècte**: conexía, conexías, conexía, conexíem, conexíeu, conexían // **Passad indefinid**: vatj conexe; coneguéres, vares o vas conexe; conegué o va conexe; coneguérem, vàrem o vam conexe; coneguéreu, vareu a vau conexe; coneguéren, varen o van conexe // **Passad perfècte**: som o hé conegud/a, éts o ha conegud/a, som o hem conegud/as, sou o heu conegud/as, son o han conegud/as // **Passad anterió**: vatj havê conegud/a, vares o vas havê conegud/a, va havê conegud/a, varem o vam havê conegud/as, vareu o vau havê conegud/as, varen o van havê conegud/as // **Passad molt perfècte**: havía conegud/a, havías conegud/a, havía conegud/a, havíem conegud/as, havíeu conegud/as, havían conegud/as // **Futur simple**: conexeré, conexeràs, conexerà, cenoxerêm, conexerêu, conexeràn // **Futur compost**: hauré conegud/a, hauràs conegud/a, haurà conegud/a, haurêm conegud/as, haurêu conegud/as, hauràn conegud/as // **Condicional simple**: conexería, conexerías, conexería, conexeríem, conexeríeu, conexerían // **Condicional compost**: hauría conegud/a, haurías conegud/a, hauría conegud/a, hauríem conegud/as, hauríeu conegud/as, haurían conegud/as // **MÒDO SUBJUNTIU**: **Present**: conegui, coneguis, conegui, coneguêm, coneguêu, coneguin // **Passad imperfecte**: conegués, coneguésses, conegués, coneguéssem, coneguésseu, coneguéssen // **Passad perfecte**: haja o haguí conegud/a, hajas o haguis conegud/a, haja o hagui conegud/a, etc. // **Passad molt perfecte**: fos, havés o hagués conegud/a; fosses, havésses o haguésses conegud/a, fos, havés o hagués conegud/a, etc. // **Futur simple**: coneguéra, coneguéras, coneguéra, coneguérem, coneguéreu, coneguéran // **Futur compost**: fora, havéra o haguéra conegud/a; foras, havéras o haguéras conegud/a; fora, havéra o haguéra conegud/a; etc. // **IMPÉRATIU**: **Present**: conêx o conêis tú, conegui éll/a o vostê, coneguêm noltros/as, coneguêu voltros/as, coneguin élls/as o vostês // **Futur**: conexeràs tú, conexerà éll/a o vostê, conexerêm noltros/as, conexerêu voltros/as, conexeràn élls/as o vostês // **FORMAS NO VERBALS**: **Infinitiu**: conexe. **Participi**: conegud/a/as. **Gerundi**: coneguénd.

Seguexen aquesta conjugació: **desconexe, reconexe.**

MÒURE > INFINITIU: **Present**: mog, mòus, mòu, movêm, movêu, mòuen // **Passad imperfecte**: movía, movías, movía, movíem, movíeu, movían // **Passad indefinid**: vatj mòure; moguéres, vares o vas mòure, mogué o va mòure; moguérem, vàrem o vam mòure; moguéreu, vareu o vau mòure; moguéren, varen o van mòure // **Passad perfècte**: som o hé mogud/a, éts o has mogud/a, ês o ha mogud/a, som o hem mogud/as, sou o heu mogud/as, son o han mogud/as // **Passad anterió**: vatj havê mogud/a, vares o vas havê mogud/a, va havê mogud/a, vàrem o vam havê mogud/as, vareu o vau havê mogud/as, varen o van havê mogud/as // **Passad molt perfècte**: havía mogud/a, havías mogud/a, havía mogud/a, havíem mogud/as, havíeu mogud/as, havían mogud/as // **Futur simple**: mouré, mouràs, mourà, mourêm, mourêu, mouràn // **Futur compost**: hauré mogud/a, hauràs mogud/a, haurà mogud/a, haurêm mogud/as, haurêu mogud/as, hauràn mogud/as // **Condicional simple**: mouría, mourías, mouría, mouríem, mouríeu, mourían // **Condicional compost**: hauría mogud/a, haurías mogud/a, hauría mogud/a, hauríem mogud/as, hauríeu mogud/as, haurían mogud/as // **MÒDO SUBJUNTIU**: **Present**: mògui, mòguis, mògui, moguêm, moguêu, mòguin // **Passad imperfècte**: mogués, moguésses, mogués, moguéssem, moguésseu, moguéssen // **Passad perfècte**: haja o hagui mogud/a, hajas o haguis mogud/a, haja o hagui mogud/a, etc. // **Passad molt perfècte**: fos, havés o hagués mogud/a; fosses, havésses o haguésses mogud/a; fos, havés o hagués mogud/a; etc. // **Futur simple**: moguéra, moguéras, moguéra, moguérem, moguéreu, moguéran // **Futur compost**: fora, havéra o haguéra mogud/a; foras, havéras o haguéras mogud/a; fora, havéra o haguéra mogud/a; etc. // **IMPÉRATIU**: **Present**: mòu tú, mògui éll/a o vostê, moguêm noltros/as, moguêu voltros/as, mòguin élls/as o vostês // **Futur**: mouràs tú, mourà éll/a o vostê, mourêm noltros/as, mourêu voltros/as, mouràn élls/as o vostês // **FORMAS NO VERBÀLS**: **Infinitiu**: mòure. **Participi**: mogud/a/as. **Gerundi**: moguend.

Seguexen aquesta conjugació: **clòure, còure, plòure** y tots ets acabads emb **–òure**.

VOLÊ > INDICATIU: **Present**: vuy, vols, vol, volêm, volêu, vòlen // **Passad imperfècte**: volía, volías, volía, volíem, volíeu, volían // **Passad indefinid**: vatj volê; volguéres, vares o vas volê; volgué o va volê; volguérem, vàrem o vam volê; volguéreu, vareu o vau volê; volguéren, varen o van volê // **Passad perfècte**: som o hé volgud/a, éts o has volgud/a, ês o ha volgud/a, som o hem volgud/as, sou o heu volgud/as, son o han volgud/as // **Passad anterió**: vatj havê volgud/a, vares o vas havê volgud/a, va havê volgud/a, vàrem o vam havê volgud/as, vareu o vau

havê volgud/as, varen o van havê volgud/as // **Passad molt perfècte**: havía volgud/a, havías volgud/a, havía volgud/a, havíem volgud/as, havíeu volgud/as, havían volgud/as // **Futur simple**: voldré, voldràs, voldrà, voldrêm, voldrêu, voldràn // **Futur compost**: hauré volgud/a, hauràs volgud/a, haurà volgud/a, haurêm volgud/as, haurêu volgud/as, hauràn volgud/as // **Condicional simple**: voldría, voldrías, voldría, voldríem, voldríeu, voldrían // **Condicional compost**: hauría volgud/a, haurías volgud/a, hauría volgud/a, hauríem volgud/as, hauríeu volgud/as, haurían volgud/as // **MÒDO SUBJUNTIU**: **Present**: vulgui, vulguis, vulgui, volguêm, volguêu, vulguin // **Passad imperfècte**: volgués, volguésses, volgués, volguéssem volguésseu, volguéssen // **Passad perfècte**: haja o hagui volgud/a, hajas o haguis volgud/a, haja o hagui volgud/a, hajêm o haguêm volgud/as, hajêu o haguêu volgud/as, hajan o haguin volgud/as // **Passad molt perfècte**: Fos, havés o hagués volgud/a; fosses, havésses o haguésses volgud/a, fos, havés o hagués volgud/a, fossem, havéssem o haguéssem volgud/as; fosseu, havésseu o haguésseu volgud/as, fossen, havéssen o haguéssen volgud/as // **Futur simple**: volguéra, volguéras, volguéra, volguérem, volguéreu, volguéran // **Futur compost**: fora, havéra o haguéra volgud/a; foras, havéras o haguéras volgud/a, fora, havéra o haguéra volgud/a; forem, havérem o haguérem volgud/as; foreu, havéreu o haguéreu volgud/as; foran, havéran o haguéran volgud/as // **IMPÉRATIU**: **Present**: vols tú, vulgui éll/a o vostê, volguêm noltros/as, volguêu voltros/as, vulguin élls/as o vostês // **Futur**: voldràs tú, voldrà éll/a o vostê, voldrêm noltros/as, voldrêu voltros/as, voldràn élls/as o vostês // **FORMAS NO VERBÀLS**: **Infinitiu**: volê. **Participi**: volgud/a/as. **Gerundi**: volguend.

PORÊ > INDICATIU: **Present**: pug, pots, pot, porêm, porêu, pòren // **Passad imperfècte**: poría, porías, poría, poríem, poríeu, porían // **Passad indefinid**: vatj porê; poguéres, vares o vas porê; pogué o va porê; poguérem, vàrem o vam porê; poguéreu, vareu o vau porê; poguéren, varen o van volê // **Passad perfècte**: som o hé pogud/a, éts o has pogud/a, ês o ha pogud/a, som o hem pogud/as, sou o heu pogud/as, son o han pogud/as // **Passad anterió**: vatj havê pogud/a, vares o vas havê pogud/a, va havê pogud/a, vàrem o vam havê pogud/as, vareu o vau havê pogud/as, varen o van havê pogud/as // **Passad molt perfècte**: havía pogud/a, havías pogud/a, havía pogud/a, havíem pogud/as, havíeu pogud/as, havían pogud/as // **Futur simple**: podré, podràs, podrà, podrêm, podrêu, podràn // **Futur compost**: hauré pogud/a, hauràs pogud/a, haurà pogud/a, haurêm pogud/as, haureu pogud/as, hauràn pogud/as // **Condicional simple**: podría, podrías, podría, podríem podríeu, podrían // **Condicional compost**: hauría pogud/a, haurías pogud/a, hauría pogud/a, hauríem pogud/as, hauríeu pogud/as, haurían pogud/as // **MÒDO SUBJUNTIU**: **Present**: pugui, puguis, pugui, poguêm, poguêu, puguin //

Passad imperfècte: pogués, poguésses, pogués, poguéssem, poguésseu, poguéssen // **Passad pefècte**: haja o hagui pogud/a, hajas o haguis pogud/a, haja o hagui pogud/a, hajêm o haguêm pogud/as, hajêu o haguêu pogud/as, hajan o haguin pogud/as // **Passad molt perfècte**: fos, havés o hagués pogud/a; fosses, havésses o haguésses pogud/a, fos o havés o hagués pogud/a; fossem, havéssem o haguéssem pogud/as; fosseu, havésseu o haguésseu pogud/as; fossen, havéssen o haguéssen pogud/as // **Futur simple**: poguéra, poguéras, poguéra, poguérem, poguéreu, poguéran // **Futur compost**: fora, havéra o haguéra pogud/a; foras, havéras o haguéras pogud/a; fora, havéra o haguéra pogud/a; forem, havérem o haguérem pogud/as; foreu, havéreu o haguéreu pogud/as; foran, havéran o haguéran pogud/as // **IMPÉRATIU**: **Present**: pots tú, pugui éll/a o vostê, poguêm noltros/as, poguêu voltros/as, puguin élls/as o vostês // **Futur**: podràs tú, podrà éll/a o vostê, podrêm noltros/as, podrêu voltros/as, podràn élls/as o vostês // **FORMAS NO VERBALS**: **Infinitiu**: porê. **Participi**: pogud/a/as. **Gerundi**: poguend.

LLUÍ > INDICATIU: **Present**: llúu o lluêsc, llúus o lluexes, llúu o lluêx, lluím, lluíu, llúen o lluexen // **Passad imperfècte**: lluía, lluías, lluía, lluíem, lluíeu, lluían // **Passad inmdefinmid**: vatj lluí; lluíres, vares o vas lluí; va lluí; lluigérem, vàrem o vam lluí; lluiguéreu, vareu a vau lluí; lluiguéren, varen o van lluí // **Passad perfècte**: som o hé lluid/a, éts o has lluid/a, ês o ha lluid/a, som o hem lluid/as, sou o heu lluid/as, son o han lluid/as // **Passad anterió**: vatj havê lluid/a, vares havê lluid/a, va havê lluid/a, varem o vam havê lluid/as, vareu o vau havê lluid/as, varen o van havê lluid/as // **Passad molt perfècte**: havía lluid/a, havías lluid/a havía lluid/a, havíem lluid/as, havíeu lluid/as, havían lluid/as // **Futur simple**: lluiré, lluiràs, lluirà, lluirêm, lluirêu, lluiràn // **Futur compost**: hauré lluid/a, hauràs lluid/a, haurà lluid/a, haurêm lluid/as, haurêu lluid/as, hauràn lluid/as // **Condicional simple**: lluiría, lluirías, lluiría, lluiríem, lluiríeu, lluirían // **Condicional compost**: hauría lluid/a, haurías lluid/a, hauría lluid/a, hauríem lluid/as, hauríeu lluid/as, haurían lluid/as // **MÒDO SUBJUNTIU**: **Present**: llúi o llúa, llúis o lluas, llúi o llúa, lluiguêm, lluigêu, llúin o lluan // **Passad imperfècte**: lluís, lluisses, lluís, lluíssem, lluisseu, lluissen // **Passad perfècte**: haja o hagui lluid/a, hajas o haguis lluid/a, haja o hagui lluid/a, hajêm o haguêm lluid/as, hajêu o haguêu lluid/as, hajan o haguin lluid/as // **Passad molt perfècte**: fos, havés o hagués lluid/a; fosses, havésses o haguésses lluid/a; fos, havés o hagués lluid/a; fossem, havéssem o haguéssem lluid/as; fosseu, havésseu o haguésseu lluid/as; fossen, havéssen o haguéssen lluid/as // **Futur simple**: lluiguéra, lluiguéras, lluiguéra, lluiguérem, lluiguéreu lluiguéran // **Futur compost**: fora, havéra o haguéra lluid/a; foras, havéras o haguéras lluid/a; fora, havéra o haguéra lluid/a; fórem, havérem o haguérem lluid/as, foreu, havéreu ò haguéreu lluid/as, foran,

havéran o haguéran lluid/as // **IMPÉRATIU**: **Present**: llúu tú, llúi o llúa éll/a o vostê, lluigêm noltros/as, lluiguêu voltros/as, llúin élls/as o vostês // **Futur**: lluiràs tú, lluirà éll/a o vostê, lluirêm noltros/as, lluirêu voltros/as, lluiràn élls/as o vostês // **FORMAS NO VERBALS**: **Infinitiu**: lluí. **Partcipi**: lluid/a/as. **Gerundi**: lluiguend.

Seguxen aquésta conjugació: **groñí, podí, bruñí, ferí, cumplí, juñí, moñí, sortí / surtí**, etc.

PARTÍ > INDICATIU: **Present**: partêsc, partêis o partexes, partêx, partim, partíu, pertexen // **Passad imperfècte**: partía, partías, partía, partíem, partíeu, partían // **Passad indefinid**: vatj partí; partires, vares o vas partí; va partí; partírem, vàrem o vam partí; partíren, varen o van partí; partíren, varen o van partí // **Passad perfècte**: som o hé partid/a, éts o has partid/a, ês o ha partid/a, som o hem partid/as, sou o heu partid/as, son o han partid/as // **Passad anterió**: vatj havê partid/a, vares o vas havê partid/a, va havê partid/a, vàrem o vam havê partid/as, vareu o vau havê partid/as, varen o van havê partid/as // **Passad molt perfècte**: havía partid/a, havías partid/as, havía partid/a, havíem partid/as, havíeu partid/as, havían partid/as // **Futur simple**: partiré, partiràs, partirà, partirêm, partirêu, partiràn // **Futur compost**: hauré partid/a, hauràs partid/a, haurà partid/a, haurêm partid/as, haurêu partid/as, hauràn partid/as // **Condicional simple**: partiría, partirías, partiría, partiríem, partiríeu, partirían // **Condicional compost**: hauría partid/a, haurías partid/a, hauría partid/a, hauríem partid/as, hauríeu partid/as, haurían partid/as // **MÒDO SUBJUNTIU**: **Present**: partêsca o partêsqui, partêscas o partêsquis, partêsca o partêsqui, partiguêm, partiguêu, partêscan o partêsquin // **Passad imperfècte**: partís, partisses, partís, partíssem, partisseu, partissen // **Passad perfècte**: haja o hagui partid/a, hajas o haguis partid/a, haja o hagui partid/a, hajêm o haguêm partid/as, hajêu o haguêu partid/as, hajan o haguin partid/as // **Passad molt perfècte**: fos, havés o hagués partid/a; fosses, havésses o haguésses partid/a, fos, havés o hagués partid/a; fossem, havéssem o haguéssem partid/as, fosseu, havésseu o haguésseu partid/as; fossen, havéssen o haguéssen partid/as // **Futur simple**: partiguéra, partiguéras, partiguéra, partiguérem, partiguéreu, partiguéran // **Futur compost**: fora, havéra o haguéra partid/a; foras, havéras o haguéras partid/a; fora, havéra o haguéra partid/a; forem, havérem o haguérem partid/as; foreu, havéreu o haguéreu partid/as; foran, havéran, o haguéran partid/as // **IMPÉRATIU**: **Present**: pertêx tú, partêsca o pertêsqui éll/a o vostê, partim o pertiguêm noltros, partíu o pertiguêu voltros, partêscan o pertêsquin élls/as o vostês // **Futur**: partiràs tú, partirà éll/a o vostê, partirêm noltros/as, partirêu voltros/as, partiràn élls/as o vostês // **FORMAS NO VERBÀLS**: **Infinitiu**: partí. **Participi**: partid/a/as. **Gerundi**: partiguend.

Seguexen sa matéxa conjugació: **uní, reuní, desuní, afagí, refagí, confagí, estabblí, invertí, convertí, pervertí, seguí, perseguí, proseguí, conseguí, compartí, repetí, patí, espedí, sofrí, florí, reflorí, dividí, subdividí, repartí, compartí, conferí, referí, inferí, correggí, fluí, influí, deduí, reduí, seduí, traduí, conduí, imbuí, induí, introduí, restituí, atapí, aglapí, farcí, disminuí, produí, reproduí, destruí, encalentí, lleggí/lliggí, destituí, instruí, sargí, pulí, aderí, aclarí, reggí, definí, agraí, desagraí, advertí, patí, ceñí, constituí, cubrí,encubrí, atriguí, contribuí, engroguí, engraí, enseñorí, enpobrí, imprimí, reimprimí, esgrimí, favorí, descolirí, oferí, desoferí, atraví, enllestí, vestí, envestí, revestí, proveí, enveí, rendí, residí, ablaní, assumí, resumí, beneí, posseí, desposseí, consumí, convertí, inquirí, adquirí, escarní, requirí, ennobblí, divertí, empagaí, cumplí, serví, sofregí, ablaní, fingí, gorní, podrí**, etc.

En es vèrbos **estabblí** y **cubrí,** es Participi fà: estabblèrt/a/as y cubèrt/a/as.

S'ADVÈRBO

S'advèrbo ês sa part invariabble de s'oració, que modifica o delimita sa significació d'un vèrbo, d'un adjettiu, o d'un nom si aquest funciona com un adjettiu, o com altres advèrbos.

Eczemples: modificand sa significació d'un **vèrbo**:

Ralla **aviad**, perque ês **molt tard**.

D'un adjettiu:

Ês **bastant** llest aquest moxêt.

D'un nom en funcions d'adjettiu:

Na Juana ês **molt** dòna.

D'un altre advèrbo:

Ha quédad **bastant bé**.

Ara bé, també pot modificà tot **un enunciad**:

Desgraciadament, va morí d'un accident.

Morfològicament s'advèrbo ês una paraula invariabble que no té morfémas de gènero ni de número, però que pot admetre morfémas sufitses.

Eczemples: poc > poquêt; molt > moltíssim.

Y se dividexen emb advèrbos simples, compots y locucions adverbials.

Ets advèrbos simples son es formads per una sòla paraula.

Ecz.:

Demà, abax, tant, bé, demunt, etc.

Ets advèrbos compots son casi tots es qu'acaban en -**ment** y estàn formads per un adjettiu, més es sustantiu **ment**, que vé d'es Llatí "mente" y que en es séu orígen semàntic significa "forma, manéra".

Ecz.: Naturalment (de manéra natural)
Complétament (de forma compléta)
Aprocsimadament (de forma aprocsimada)

Ets advèrbos compots pòren essê de duas classes, **juns** o **separads**.

S'advèrbo compost junt ês es que forma una sòla paraula, essênd realment duas o tres.

Eczemples: **aximatex** (axí + matex); **arràn** (a + rràn); **arrux** (a + rrux); **defòra** (de + fòra); **londemà** (lo + en + demà); etc.

S'advèrbo compost separad rêb es nom de **locucions adverbials**. Son paraulas agrupadas que ténen una funció esclusivament adverbial, y que sempre se forman acompañadas, per norma general, per una preposició o una preposició y un artícul.

Ecz.:

De goneyons; de badas; de grapas; a fi de; a devall; en tots tres; a n'es costad; a l'ayre (a lo ayre); a poc a poc; etc.

Però també eczistexen frasses adverbials que passen per advèrbos:

A las foscas. De pèus juns. A dos quéxos. Dins un crèdo. A boca solléra.

FUNCIONS D'ETS ADVÈRBOS

Sa funció oracional característica de s'advèrbo, ês sa de Complement Circunstancial de s'oració, o siga, sa de s'element marginal que presenta circunstancis de tems, llog, mòdo, etc. en que se fa s'acció verbal.

Dins una matéxa oració pòren aparexe varis advèrbos incidind demunt es vèrbo.

Eczemple:

Segurament demà anirêm **prest** a sa fira.

S'advèrbo, aximatex, s'intégra dins un Sintagma Nominal, a través de sa séua funció de modificadó de s'adjettiu integrant d'es Grupo Nominal.

Eczémple:

Ha arribad un jove **bastant** sèrio.

TIPOS D'AVÈRBOS SEGONS ES SÉU SIGNIFICAD

Segons siga es séu significad se dividexen en: nocionals y pronominals.

Es nocionals afagexen una connotació semàntica a n'es vèrbo, adjettiu o advèrbo que complementa. Però també, sa matéxa connotació la pot donà a una oració completa. Se dividexen en advèrbos: **de llog, de tems, de cantidat, de mòdo, d'afirmació, de negació, de dubte y pregunta, de desició y de indiferènci.**

Es pronominals no ténen significad per sí matéxos, agafandló d'es séu referent. Se dividexen en: **demostratius, relatius y indefinids**.

Ets advèrbos d'afirmació, négació y de dubta: **sí, no, pentura, talvegada, perventura**. Son signes autònomos que per sí matéxos pòren constituí totsols, enunciads.

Ecz.:

- ¿vàs a estodià?
- ¡**Sí**!
- ¿Vendràs?
- ¡**Pentura**!

Advèrbos nocionals

DE LLOG: **en** (en es còvo); **allà**, enllà, per allà, d'allà, de per allà, endellà (de per allà); **aquí**, suaquí (just aquí), sutsuaquí (just per aquí), just suaquí (justament aquí); **suquí** (just aquí prop), a suquí (a prop d'aquí), sutsuquí (just per aquí prop), just suquí (justament aquí aprop); **suquinetas**, a suquinetas, sutsuquinetas, just suquinetas; **assí**; **sussí**; **sullà**; **sunllà**; vant, avant, envant. **Devant**, endevant, sudevant, de sudevant, per devant, de per devant, per sudevant, de per sudevant, per endevant, de per endevant. **Devòra**, sudevòra, de devòra, per sudevòra, de per sudevòra, de per devòra; vòra, vòravòra. **Prop**, aprop, d'aprop. **Enfòra**, d'enfòra. **Lluñ**, de lluñ, a lluñ. **Devés**. **Hon**, d'hon, per hon, devés hon, de devés hon, per devés hon, de per devés hon. **Ahón**; d'ahón, devés ahón, per devés ahón, de per devés ahón. **Hont**, d'hont, per hont, devés hont, per devés hont, de per devés hont. **Ahont**, d'ahont, devés ahont, per devés ahont, de per devés ahont. **Von**, de von,

per von, de per von; avón, d'avón, per avón, de per avón. **Amunt**, d'amunt, per amunt, de per amunt; suamunt, de suamunt, per suamunt, de per suamunt. **Demunt,** de demunt, per demunt, de per demunt; sudemunt, de sudemunt, per sudemunt, de per sudemunt. **Avall**, de avall, per avall, de per avall; suavall, de suavall, per suavall, de per suavall. **Devall**, de devall, per devall, de per devall, sudevall, de sudevall, per sudevall, de per sudevall. **Bax,** per bax, de per bax; subax, de subax, per subax, de per subax. **Abax**, per abax, de per abax, suabax, de suabax, per suabax, de per suabax. **Debax**, de debax, per debax, de per debax; sudebax, de sudebax, per sudebax, de per sudebax. **Ran**; ran ran; arràn, suarràn. **Fòra**; enfòra, d'enfòra, per enfòra, de per enfòra; defòra, de defòra, per defòra, de per defòra; sudefòra, de sudefòra, per sudefòra, de per sudefòra. **Dins,** a dins, per dins, de per dins. **Dedins**, de dedins, per dedins, de per dedins; sudedins, de sudedins, per sudedins, de per sudedins. **Endins,** d'endins, per endins, de per endins, suendins, de suendins, per suendins, de per suendins. **Réra,** arréra, enréra. **Derréra**, de derréra, per derréra, de per derréra, suderréra, de suderréra, per suderréra, de per suderréra. **Dalt,** per dalt, de per dalt, sudalt, a sudalt, de sudalt, per sudalt, de per sudalt. **Adalt**, per adalt, de per adalt. **Dedalt,** de dedalt, per dedalt, de per dedalt. **Front**, de front, enfront, d'enfront, per enfront, de per enfront, a s'enfront, de s'enfront, per s'enfront, de per s'enfront.

DE TEMS: **avuy, d'avuy, per avuy. Demà, de demà, per demà, londemà** (sa part d'es día siguient d'es día qu'estam xerrand. Per axò sempre va seguid d'ets advèrbos: dematí, hòrabaxa, decapvespre, vespre o nit. Ecz.: londemà dematí...); **sendemà** (es día siguient d'es qu'estam xerrand), **lo sendemà** (en es día siguient d'es qu'estam xerrad), **passad demà, lo'n passad demà** (a n'es día después de passad demà), **lo sen passad demà** (a n'es cuart día d'es qu'estam xerrand). **Ahí,** d'ahí a'vuy, despusahí. **Dematí**, de dematí. **Dematinada,** a dematinada, de dematinada. **Mitjdía,** a mitjdía. **Hòrabaxa,** d'hòrabaxa. **Decapvespre**, de decapvespre. **Vespre**, de vespre. **Nit**, de nit, a nit. **Antañ. Enguañ. Ja. Ara**, per ara, aramatex, suara. **May,** jamay, pusmay. **Llevò,** llevonses. **Prest**, de prest. **Tard,** de tard. **Totduna. Sempre. Densà. Des que, desde que. Llevò,** llevonses.

DE CANTIDAT: **res,** no res, respús. **Més,** resmés. **Jens,** nojens. **Molt,** molt més, moltot. **Ménos,** manco. **Poc,** poquet, poquiu. **Mica,** miqueta, micoya. **Basta,** bastant, abastament, pròu. **Suficient,** insuficient. **Tant. Cuant.**

DE MÒDO: **vía,** aviad, aviadêt, a poc a poc, tira tira. **Dedellà, de tant en tant, de tant en cuant. Ara,** aramatex, desd'ara, desd'aramatex. **Totduna. Axí,** axixí, axí sí, aximatex. **Xuxí,** a xuxí, xuxinas, a xuxinas, xuxinetas, a xuxinetas. **Tira tira, a poc a poc. Corrensos,** a corrensos, a la correguda. **Just,** justêt, justifet. **Com ês ara. Com un mac. Comsevuya. Bé,** ben, ben bé, molt bé. **Bò,** ben bò, bònament, molt bò. **Dolent,** ben dolent, molt dolent. **Mal,** malament, maldement. **A dretas. De badas. Fort,** fort y no't mòguis, fort y no te moguis. **Flux,** fluxêt, fluxeta. **Rinxo rinxo. Axí axí. De ròta batuda. Cla,** ben cla, massa cla. **Brut,** ben brut, molt brut. **Embrutat,** ben embrutat, molt embrutat. **Aposta. De balde, gratis. Pitjó. Milló. Tard**, ben tard, molt tard, massa tard. **Prest**, ben prest, molt prest, massa prest. **Injustament. Contrariment;** y un llèrg etc, acabad en **–ment.**

D'AFIRMACIÓ: **sí; bé; vês; veyês; cla; conforme; molt bé; d'acord; molt d'acord; axí; axí sí; cèrtament; bé va; va bé; ben bé.**

DE NÉGACIÓ: **no; pus; no pus; res pus; jens; may; res; no may; ja may.**

DE DUBTE Y PREGUNTA: **acàs; si acàs; domés; idò; talvegada; pentura; perventura; perque; per quê.**

DE DECISSIÓ: **axí; sí; idò sí; axí sí; no; idò no, axí no.**

D'INDIFERÈNCI: **bòno; idò bòno; bé; idò bé; ben bé.**

Advèrbos pronominals

Son es que no ténen significad per sí matéxos, agafandló d'es séu referent. Se dividexen en: **demostratius, relatius y indefinids**.

Ecz.: **llevonses** tornà vermey. **Hon** mos coneguérem.

Advèrbos pronominals demostratius: **aquí, llevonses, ara, axí, talment, avuy, ahí, demà, tant, allà,** etc.

Advèrbos pronominals relatius: **hon, a hon, ahón, com, cuand, cuant.**

Advèrbos pronominals indefinids: **may, pus may, sempre, ahonsía, tot, res, molt, poc,** etc.

SAS PREPOSICIONS

Sas preposicions son una de sas pars invariabbles de oració gramatical, que ténen còma misió relacionà entre sí paraulas o grupos de paraulas.

Sintàcticament cumplexen una funció molt important còma nècse, ja que unêx un Grupo Nominal a n'es nucli de s'oració.

Es llum **de** ca méua està apagad.

Sas preposicions baléàs son:

A, an, en, per, emb, emba, sensa, contra, de, devés, entre, sobre, segóns, fins, des, desde, devant, derréra, bax, debax, dalt, dedalt, dins, dedins.

US DE SAS PREPOSICIONS

Sa preposició a mos dona una relació d'eczistènci o de fet.

Ecz.: **a** Palma vint kilómetros. Pujaré **a** pèu.

Aquesta matéxa preposició suplêx aximatex, a sa preposició **en**, cuand se tratte de donà una relació d'eczistènci y de llog.

Ecz.: Som **a** Palma. Som **a** sa Pobbla.

Sa preposició an equival a sas també preposicions **a, en,** y s'empleya únicament devant es pronoms: aquest, aquex, aquell, aquesta, aquéxa, aquéis, aquéxos, aquets, aquestas, aquéxas, aquéllas, axò, assò, allò.

Ecz.: **an** aquest llog; **an** aquéis, dulós; **an** assò no'u tòquis; **an** allò dúu; **an** aquéxa déxalâ.

Sa preposició en mos dona una relació de llog.

Ecz.: **en** es calax; **en** es carré.

Sa preposició per val per sas séuas sinònimas espaňòlas "por, para".

Ecz.: ¿**per** anà a Solle?; ¡ês **per** avuy!; ês **per** es sògre;

per que ha mort; **per** favó; ¿**per** quê las dus?.

En es xerrà comú, aquesta preposició unas vegadas pèrd sa "-r" cuand va seguida d'ets artículs femeníns "sa, sas".

Ecz.: ês **pe'sa** madòna; ês **pe'sas** gallinas.

Y altres pèrd sas "-er" cuand son ets artículs masculíns "es, ets", ês que la seguexan.

Ecz.: ês **p'es** sògre; **p'es** camins de Lluch Alcari; **p'ets** animals.

Sa preposició emb mos dona una relació d'associació o de unió.

Ecz.: un **emb** s'altre; **emb** sa destral; **emb** aquest ruc.

Però també s'empleya esclusivament cuand va seguida de s'artícul "so", y equival a sa preposició "en".

Ecz.: ¿com venguéres?, - **emb** so cotxo.

Aximatex, també equival a sa preposició "en" cuand élla no ês instrumental. Y generalment si sa paraula que la seguêx comènsa per vocal.

Ecz: **emb** un parey de días estarà llest; **emb** oposició a n'es PSOE

Sa preposició emba té es matex significad que s'anterió, però s'empleya únicament devant es pronoms: que, qui, quin, quina, quins, quinas.

Ecz.: ¿**emba** qui vendràs?; ¿**emba** quê te n'aniràs?.

Sa preposició sensa significa lo matex que s'españòla "sin" y mos dona una relació de manca.

Ecz.: **sensa** cap dubte; **sensa** rês; **sensa** tú.

Sa preposició contra o cuontra, mos dona una relació d'oposició.

Ecz.: un **contra** s'altre; **contra** tots; dos **contra** un.

Sa preposició de generalment mos dona una relació de pertenènci.

Ecz.: es criad **de** sa Marquesa; es llibre **de** na Tonina.

Aximatéx precedêx a n'es noms, cuand élla seguêx a un advèrbo.

Ecz.: teng molt **de** fret;
hey ha molt **de** ví;
mols **d**'añs fa d'assò;
donêm un poc **de** pa.

Aquesta preposició pèrd sa séua vocal cuand sa paraula a sa que relaciona, comènsa per una vocal.

Ecz.: d'aquí; d'avuy; d'es pí, d'ase, d'ànimas.

Sa preposició devés mos dona una relació de procsimidat.

Ecz.: **devés** Consey hey ha garrovés; **devés** sa paíssa hey trobaràs ortigas; per **devés** sa sóll hey surten cards.

Sa preposició entre mos dona una relació de situació en mitj de circunstancis o accions.

Ecz.: **entre** sa taula y sa paradora; **entre** mirà y veure hey ha un bon tros.

Sa preposició sobre mos dona una relació de domini o de situació demunt unas circunstancis.

Ecz.: avuy rallarem **sobre** sa dominació inglesa a Menorca.

Sa preposició segons mos dona una relació de conformidat emb un fet ja passad o per socseí.

Ecz.: t'ho cont **segons** m'ho contaren; eu faré **segons** me vagi bé.

Sa preposició fins mos dona una relació de final de tems, acció o llog.

Ecz.: d'aquí **fins** allà; **fins** demà; lutxarêm **fins** a sa mort.

Sas preposicions des y desde ténen sa matéxa funció y mos donan una relació de principi de tems o de llog.

Ecz.: te crid **desde** Llorito; **des** que vengué tot va tort.

Sa preposició devant mos dona una relació de preferènci.

Ecz.: **devant** tú; som **devant** ca téua.

Sa preposició derréra mos dona una relació d'orde.

Ecz.: es mè va **derréra** s'euveya; **derréra** es noví hey va sa novía.

Sas preposicions bax, debax, dalt, dedalt, dins, dedins, mos donan una relació de situació o de llog.

Ecz.: **dalt** murada; **dins** es calax; trèuló de **dedins** es calax; **bax** sa panxa de s'ase; **debax** es llensol.

SAS CONJUNCIONS

Sas conjuncions son sa part invariabble de s'oració gramatical que té còma misió uní elemens dins de s'oració simple, o proposicions dins de s'oració composta.

Ecz.: En Juan y en Tòni son cosins. Ja pods di lo que vulgas, **tàmatex** no'u faré.

Sa clasificació de sas conjuncions se fa tenguend en conta sas relacions qu'estabblexen entre sas proposicions de una oració composta. Y las dividim en: **coordinans** y **subordinans.**

Sas conjuncions coordinans se dividexen en: **copulativas, disyuntivas** y **adversativas.**

Sas conjuncions subordinans se dividexen en: **aumentativas, condicionals continuativas, conclusivas, esplicativas, causals, comparativas y finals.**

Sa conjunció llatina "**pro**" s'empleya actualment devant un nom sensa determinant, dins cèrtas espresions actuals, y té es significad de: "a favó de".

Ecz.: Jornadas **pro** Baléàs.
Suscripcions **pro** damnificads.

Conjuncions coordinans

Copulativas: son sas que unexen duas proposicions. Y son: **y, ni.**
Empléam **y** per afirmà y **ni** per négà.

Ecz.: assò **y** allò; posêm d'axò **y** d'assò; callà **y** escoltà; sa dòna feya es dinà **y** s'hòmo posava sa taula; no ês d'aquí **ni** d'allà; no estudían **ni** dexan estudià.

Disyuntivas: son sas que señalan separació o distinció entre sas personas o sas còsas de sas que se xèrra. Y son: **o, si no.**

Ecz.: ¡t'en vas **o** te trèg!; véshí totduna **si no** trobaràs tancad.

Distributivas: son sas que unexen una enumeració alternativa de personas o d'actuacions referents a un determinada acció. Se forman normalment repetigent un matex morfema independient: **ja, ja**; **o, o**; **encara que, encara que**; **sía, sía**; etc.

Ecz.: **ja** plògui, **ja** fassi sol, nos casarêm demà; **o** en Pére, **o** en Toni, **o** na María durà es segó a sas galinas; **siga** prest, **siga** tard, compraré es pa.

Adversativas: son sas que servexen per juntà duas proposicions, señaland una oposició de sa segona respècte de sa priméra. Y son: **però, emperò, encara que, maldement, tàmatex.**

Ecz.:
Jo t'ho contaría, **però** com que no t'ho creuràs, no t'ho cont.
No insistêsquis, **tàmatex** no'u faré.
Eu hem de fé **maldement** plògui.
Sí, **però** no.
Féu, **emperò** féu bé.
Compreu, **encara** que t'hàguis d'entrampà.

Conjuncions subordinans

Aumentativas: son sas que, unexen a sa proposició colca circunstanci que l'espliqui y qu'ademés servêsqui de transició dins s'oració. Y son: **encara, també.**

Ecz.: no basta lleggí sa gramàtica **també** s'ha d'estodià.

S'ha de sembrà **encara** que pugui plòure.

Condicionals: son sas que anuncían condició, suposició o hipòtessis. Son: **si, si no, en no, en que, emb tal que, con tal que, en no sê que, sempre que, anque.**

Ecz.:
- Vine dilluns **en no sê que** tenguis algo que fé.
- **Si** vens cantarêm.
- Vine totduna **si no** perdràs es tren.
- **Con tal que** no la veji, fé lo que vulguis.
- Tú voràs, pero **en no** anarí està arreglad.
- **Anque** sigui en pêl, has de vení.

Continutivas: son sas qu'ajudan a allargà s'oració. Son: **mentras, axí que, suposad que, tansols, domés, llevò, per consiguient.**

Ecz.:
- Tot anirà bé **mentras** no s'entérin.
- Heurêm de rallà bax, **suposad que** sas pareds ténen oreyas.
- Eu ha dit l'amo, **axí que**, eu heurêm de fé.
- No tòquis rês **tansols** mira.
- Ara acabêm axò **llevò** ja beurêm.
- Mos han ordenad anarhí, **per consiguient** hey hêm d'anà.
- Mira, **domés** son cuatre.

Conclusivas: son sas que servexen per deduí còlca consecuènci. Son: **llevò, idò, talment, pues.**

Ecz.:
- Àra estodía **llevò** jugaràs.
- **Idò** no ês axí.
- Fendt'hó axí eu feràs **talment** com ton pàre.
- **Pues** no'u sé.

Esplicativas: son sas que servexen per esplicà o donà a conexe una còsa que ja hêm dit. Son: **com, per eczemple, o sía, o siga.**

Ecz.: - Totas son **com** sa mèstra.
Hey ha flòs de moltas classes, **per eczemple**: margalidas, ròsas, etc.
O sía, que no vol vení.

Casuals: son sas que mos espréssan causa o motiu. Son: **perque, com que, ja que.**

Ecz.: No veng **perque** no pug.
- **Com que** no m'estimas te dex.
- **Ja que** te torbas m'en vatj.

Comparativas: son sas que fan comparació. Son: **com, axí com, tal com, tan, tan com.**

Ecz.: ês **tan** viu **com** son pare.
Anirà **com** un rellòtge.
Féu **axí com** te som dit.
Féu **tal com** te som dit.
Es dobbés son **tan** necessaris com es menjà.

Finals: son sas que mos indican es fi y s'objètte de sa proposició que la precedêx. Son: **perque, a fi de que.**

Ecz.: Agafarêm un taxi **a fi de que** no arribêm tard.
- Repetíu dèu vegadas **perque** espabilis.

SAS INTERJECCIONS

Sas interjeccions son una classe de paraulas autònomas que, a diferènci d'es sustantius, ets adjettius, es vèrbos y ets advèrbos, pòren constituí per sí matéxas enunciads independens.

Sas interjeccions indican efèctes diferens y encara contraris, segons sas circunstancis d'es discurs y es tò emb que se pronuncían.

Sas interjeccions se dividexen en: **admirativas puras** (d'alegría, de tristesa, de quéxa, de péna o doló, d'aprovació, de desprèci, d'enfàdo o disgust, d'avertènci o amonestació, de incitació, de sorpresa, de silènci d'admiració y d'estrañesa) **y admirativas interrogativas** (d'alegría, de sorpresa, de quéxa, de péna o doló,

Admirativas d'alegría.

¡bé!, ¡que bé!, ¡olé!, ¡vive!, ¡ben bé!, ¡ala!, ¡épa!, ¡sí!

Admirativas de tristesa, quéxa, péna o doló.

¡ay!, ¡ayay!, ¡oh!, ¡ah!, ¡no no!, ¡Déu méu!, ¡ja'u val!,

¡María santíssima!, ¡María santissimeta!.

Admirativas d'aprovació.

¡vaja!, ¡vaja vaja!, ¡bòno!, ¡bòno bòno!, ¡mmm!, ¡quê bé!

Admirativas de desprèci.

¡ves!, ¡ala ves!, ¡arrux!, ¡vétên!, ¡va!, ¡venga!, ¡futx!

Admirativas d'enfado o d'està disgustad.

¡futx!, ¡futx futx!, ¡au!, ¡au arrux!, ¡arrux!, ¡vétên!, ¡betua s'ase!,

¡cagondéna!, ¡betua el món!, ¡cagon s'òlla!, ¡betua Sivilla!, ¡puñetas!

Admirativas d'òi

¡ac!, ¡buf!, ¡fu!, ¡futx!

Admirativas d'advertènci, amonestació, incitació o sorpresa.

¡uep!, ¡ey!, ¡ey ey!, ¡uêy!, ¡épa!, ¡uépa!, ¡ala!, ¡ala ala!

Admirativas de silènci.

¡xit!, ¡xut!, ¡éh!, ¡ssss!, ¡mutis!, ¡calla!, ¡a callà!, ¡basta!

Admirativas de sorpresa, admiració o estrañesa.

¡cent llamps!, ¡vaja!, ¡puñetas!, ¡repuñetas!, ¡caray!, ¡betúa el món!,

¡rebetua el món!, ¡rellamps!, ¡recent mil llamps!

Admirativas de saludo.

¡uep!, ¡uey!, ¡uey turista!, ¡bon día!, ¡bonas tardas!, ¡bon vespre!

¡tenga!, ¡bon día tenga!, ¡bonas tardas tenga!, ¡bon vespre tenga!

Admirativas de despedida.

¡diós!, ¡au!, ¡au idò!, ¡au diós!, ¡bona nit!, ¡tenga!, ¡bon día tenga!,

¡bonas tardas tenga!, ¡bon nit tenga!

Interrogativas de saludo.

¿que tal?, ¿va bé?, ¿com va?, ¿com eu tenim?, ¿com mos trobam?

Interrogativas d'alegría.

¿que?, ¿sí?, ¿ês ve?, ¿de bon de ve?, ¿en sèrio?

Interrogativas de sorpresa.

¿quê?, ¿com?, ¿sí?, ¿que m'en dius?, ¿en sèrio?

Interrogativas de tristesa, quéxa, péna o doló.

¿quê?, ¿que dius?, ¿com ês axò?, ¿y ara que dius?, ¿que m'en dius?

Admirativas d'insult.

¡Botx!, ¡beneyt/a!, ¡cap de fava!, ¡bossot!, ¡poma!, ¡pomarrot!, ¡betzol/a!, ¡coyó!, ¡coyonéra!, ¡bàmbol!, ¡tòrrañòlas!, ¡boyano!.

Y mols d'altres que consideram no hem de posà, per essê massa ofensius.

SINTACSIS

Sa sintacsis ês sa part de sa Gramàtica qu'estodía sas relacions entre es diferens elemens de s'oració y sa funció de cada un d'élls.

Cuand xerram o escrivim, dividim es mensatje que volêm comunicà. Aquéxas divisions en que organisam es nostro xerrà, es nostro discurs, pòren està constituídas per una sòla paraula o per móltas. Y entre aquestas divisions fêym paussas.

Ecz.: **¡Tòni!.**
S'espéra que demà fagi sol.

Tant a un com a s'altre eczemple, hem emês un enunciad o unidat bàssica que pod tení o no estructura oracional.

Es primé eczemple però no pot constituí per éll matex una oració gramatical, perque manca de estructura llingüística.

Mentras qu'es segón eczemple, sí ês una oració gramatical perque té estructura llingüística. O siga té **vèrbo, sustantiu, conjunció, pronom y advèrbo.**

DEFINICIÓ DE ORACIÓ

S'oració ês una unió de paraulas que representan un sentid complet, agrupadas emb una estructura determinada, y que no forma part de cap unidat llingüística superió. Per consiguient porêm di que cada oració ês una entidat llingüística autònoma y completa.

Ara bé, per distingí una oració d'una frasse o enunciad bàssic sensa estructura llingüística, emb de tení en conte una sèri de caractes fundamentals que distingexen una oració d'una frasse.

CARACTES DISTINTIUS DE S'ORACIÓ

Es caractes fundamentals distintius de s'Oració son:

1é Sa presènci d'un vèrbo coma centro funcional.

2ón Sa relació formal en número y persona entre es sutjètte y es vèrbo; o siga, sa concordanci.

3é Sentid complet: semàntic, sintàctic y fònic.

A n'ets enunciads:

- Sa taula qu'està retxada.

- Ets abres son necessaris.

Porêm veure, que dins aquestas frasses se cumplexen es dos primés puns. O siga, hey ha presènci d'un vèrbo coma centro funcional y hey ha concordanci entre es sutjètte y es vèrbo. Però lis falta ês sentid complet, ja que desd'es punt de vista d'es significad, li falta algo més, que fa que no estiguin acabadas. Per axò no las porêm considerà oracions.

- Sa taula qu'està retxada ês méua.

- Ets abres son necessaris perque plògui.

Aquí sí se cumplexen sas tres carectarísticas fundamentals perque ademés, es séu sentid semàntic, sintàctic y fònic ês complet.

Però com que sa llengo escrita ês sempre subsidiari de sa llengo xerrada, porêm di que desde es punt de vista fonològic, s'oració ês s'unidat menó emb sentid complet que posseyêx entonació pròpi. Aquéxa entonació mos comunica s'actitud d'es qui xèrra.

Y segons aquest critèri porêm classificà sas oracions en: **enunciativas, esclamativas, interrogativas, impérativas, ecshortativas, desiderativas y dubitativas.**

Oracions enunciativas son aquéllas en qu'es qui xèrra o ralla, mos informa objetivament d'algo. Se classifican emb **afirmativas** o **negativas.**

Afirmativa: Na Bèl m'espéra a ca séua.

Negativa: Na Bèl no m'espéra a ca séua.

Oracions esclamativas son sas qu'esprésan un contengud emocional.

Ecz.: ¡Que te vaji bé!. Assò que fas està molt bé.

Oracions interrogativas son sas que demanan algo, bé de forma dirècta bé indirècta. Sas qu'eu fan de forma dirècta son sas pròpiment interrogativas, y van sempre entre signes interrogatius. Sas qu'eu fan de forma indirècte no ténen entonació interrogativa y per consiguient no van entre interrogans.

De forma dirècta: ¿emb aquí anares a n'es teatro?.

De forma indirècte: m'agradaría sâbre qui éra en Colom.

Oracions impérativas son aquéllas a hon es qui ralla dona una orde. Normalment sa forma emb un vèrbo emb Impératiu y va entre admiracions.

Ecz.: ¡Feràs lo que jo te digui!. ¡Callàu ara matéx!.

Oracions ecshortativas son aquéllas que mos indican un manamént o prohibició.

Ecz.: Tornêm es llibre. No fagis axò.

Oracions desiderativas. Emb aquestas oracions, es qui ràlla espréssa es desitj de que passi algo o no. Se reconexen perque se construyexen emb so vèrbo en Subjuntiu. Y emb frecuènci se sòlen pronuncià còma esclamativas.

Ecz.: Que tenguis sort emb s'eczamen. ¡Ojjalà demà plogués!.

Oracions dubitativas son sas qu'estàn a mitjàn camí entre sas afirmativas y sas negativas, a hon es qui xèrra espréssa un dubte respècte d'es mensatje que trasmetêx.

Ecz.: Pentura demà vaji a sa bibliotèca. Talvegada l'añ qui vé enêm de vacacions a Galicia.

SAS PARS DE S'ORACIÓ

Dins tota oració se pòren distinguí, normalment, duas pars fundementals que son: es **Sutjètte** y es **Predicad**.

Es sutjètte ês una persona, animal o còsa de sa que dêym algo.

Es predicad ês tot allò que dêym d'es sujètte.

Es sutjètte, talment com es predicad, pot està formad per varis paraulas agrupadas a n'es redòs d'un nucli.

Es nucli d'es grupo d'es sutjètte ês sempre un sustantiu o una paraula que funciona còma tal, y que rêb es nom de **Grupo Nominal (G. N.).**

Es nucli d'es grupo d'es predicad ês sempre un vèrbo, y rêb es nom de **Grupo Predicad (G. P.)**

Ecz.:

Ets empleyads de E.M.Y.A. régan es carrés.
nucli S. nucli P.

G. N. G. P.

CONCORDANCI ENTRE SUTJÈTTE Y PREDICAD

Dins tota oració, es nucli d'es Grupo Nominal té que gordà cèrta coherènci gramatical emb so nucli d'es Grupo Predicad. Aquesta acomodació gramatical rêb es nom de Concordanci; a hon es sutjètte y es vèrbo concorden en número y persona.

Ara bé, si dins una matéxa oració hey coincidexen sas tres personas verbals (1ª, 2ª, 3ª), es vèrbo concorda sempre emb sa priméra persona verbal.

Ecz.: **Mun pare, tú y jo anirêm a cassà.**
3ª 2ª 1ª 1ª pl.

Si coincidexen sa 1ª y sa 3ª, o sa 1ª y sa 2ª, es vèrbo concorda sempre emb sa priméra.

Ecz.: **Mun pare y jo som cassadós.**
3ª 1ª 1ª pl.

Y si coincidexen sa 2ª y sa 3ª, es vèrbo concorda sempre emb sa segona.

Ecz.: **Tú y en Tòni anirêu es derrés.**
2ª 3ª 2ª

Oracions sensa sutjètte.

Dins es xerrà habitual d'una llengo pot passà qu'algunas oracions las construiguêm sensa enomenà espréssament es sutjètte, poguend essê que:

1é. **Qu'es sutjètte no hey sigui però eu déxêm entreveure.**

- ¿Heu fet ets eczercicis?.

Es sutjètte s'entén que pot essê > voltros o voltras.

2ón. **Que s'oració no tengui sutjètte o que no se pugui precisà emb ecsactitud.** Aquestas oracions reben es nom de: **impersonals.**

- Va fé una arruxada impresionant.
- Ahí câya néu demunt Madrid.
- Avuy ha estad tronand durant un'hòra.

CLASSES D'ORACIONS

Sa majó part de sas oracions estabblexen una relació llògica entre sas duas pars fundementals de s'oració: es sutjètte y es predicad. Y segons assò, se poren classificà emb: **oracions simples y compostas.**

Oracions simples.

Sas oracions simples son sas que ténen un sòl nucli verbal.

Sas cadernéras cantan dins sa gabi.
Sutjètte N. V.

G. N. G. P.

En Mikèl y en Tòni jugan a bollas.
S. N. V.

G. N. G. P.

Sa farina ha coída omitat.
S. N. V.

G. N. G. P.

Oracions compostas.

Sas oracions compostas son sas que ténen més d'un nucli verbal.

Sa méua germana tregué sas cadiras y també (tregué) es plats.

S. N. V. N. V.

G. N. G. P. G. P.

En Tolo agafà sa màquina de fotografià y partí.

S. N. V. N.V.

G. N. G. P. G. P.

ES SUTJÈTTE

Es sutjètte de s'oració ês es un grupo de paraulas que té coma nucli un sustantiu o paraula sustantivada. Y pot està formad per un o varis Grupos Nominals.

Grupo Nominal (G.N.)

Es Grupo Nominal està formad per:

Es nucli d'es sutjètte (N.S.), que per régla general ês un sustantiu, però que també pot essê un vèrbo en infinitiu, un sustantiu personal, un pronom o altras paraulas sustantivadas, com pòren essê: advèrbos, preposicions y determinans (adjettius determinatius y artículs).

Es **sabre** no té llog.
¡**Tú** surt totduna.!
Aquéllas son sas que sercava.
Sa **méua** ês sa de la dreta.
Es **dolent** sempre pèrd.

Y ets adjacents, que son sas paraulas ordenadas devòra es nucli:

Ecz.:

Sa méua llibreta de llengo té mols d'eczemples.
G.N. G.P.

(**Llibreta** ês el N.S., lo demés son adjacents) (**té** ês N.V., lo demés son es complements verbals).

Els elements d'es Grupo Nominal

S'element bàssic ês es N.S.. Devòra éll pôrem trobà articuls, adjettius, colsevòlas de sas formas determitativas y preposicions.

Us d'ets elemens d'es Grupo Nominal.

Ets elemens d'es **G.N.** son: **ets artículs, es possessius, es demostratius, es indefinids, es de cantidat y sas preposicions.**

S'artícul va sempre devant d'es sustantiu, s'adjettiu o sa paraula sustantivada.

Es possessius: mun, mon, ton, son, mu, ma, ta, sa, **sempre van devant es sustantíu, may van totsols y may admeten artícul.**

Es demostratius: aquest, aquex, aquell, aquesta, aquéxa, aquélla, aquets, aquéis, aquéxos, aquells, aquestas aquéxas y aquéllas, **van sempre devant es sustantiu y no admeten may artícul.**

Es indefinids: colca, cualca, **sempre van devant es sustantiu, may van totsols y may admeten artícul.**

Es també indefinids: colcún, colcuna, colcuns colcunas, cuolcún, cuolcuna, cuolcuns, cuolcunas, **no van devant es sustantiu y no admeten artícul.**

Ets aximatex indefinids: cadascú, cadaú, cadascuna, cadauna, cadascuns, cadascunas, quiscún, quiscuna, quiscuns, quiscunas, **no admeten artícul y generalment no se juntan a n'es sustantiu.**

Y ets igualment indefinids: colsevol, colsevòla, colsevols, colsevòlas, cuolsevol, cuolsevòla, cuolsevols, cuolsevòlas, **no admeten artícul y van seguids de sa preposició "de" cuand precedexen a n'es sustantiu.**

Es pronoms de cantidat: molt, mols, cuant, cuans, **may precedexen a n'es sustantiu si no van seguids de sa preposició "de".**

Ecz.: molt de ví; mols d'animals; ¡cuans de cavalls!.

Sas preposicions **sempre precedexen a n'es sustantiu.**

Sa preposició **"de"** sòl actuà de nècse per introduí un **G.N.** dins un altre y rêb es nom de **Complement d'es nom.**

- Es jugadós **de** basket sortiren a sa pista.
  G. N. C. N.

Estructura d'es Grupo Nominal

Sas estructuras més habituals que presenta es Grupo Nominal son sas siguiens:

Emb un nom propi o un sustantiu personal.

Ecz.:

Tú jugas emb una pilòta.
G.N. G.P.

Emb un determinant y un sustantiu.

Ecz.:

Aquélla barca ês sa méua.
G.N. G.P.

Emb un determinant, un sustantiu y un adjettiu.

Ecz.:

Es méu jac nòu està a n'es penjadó.
G.N. G.P.

Emb un determinant, un sustantiu acompañad d'un artícul, una preposició més un artícul y un altre sustantiu.

Ecz.:

Totas sas ninas de s'escòla van d'escursió.
G.N. G.P.

Aquéxas combinacions d'es Grupo Nominal reben es nom de Sintagmas.

Sintagma ês una sèri de paraulas ordenadas per devòra d'una d'éllas que funciona còma nucli. Varis son sas classes de sintagmas: **Sintagma Nominal, Sintagma Preposicional y Sintagma Adjetival.**

Sintagma Nominal (S.N.).

Ês es que té còma nucli un nom propi o un sustantiu.

Sas paraulas determinans que pòren acompañà a n'es nucli en relació sintagmàtica son: ets artículs y ets adjettius.

Ets adjettius determinatius y es Sintagma Preposicional ademés, reben es nom de: **Adjacens d'es nucli.**

Eczemple:

Sa	**prensa**	**d'es dematí.**
Det.	Sust.	Sintagma Prep.
Sutjètte		Adjacent
S.N.		

Sintagma Preposicional (S.P.).

Se tratta d'un sintagma nominal precedit d'una preposició, emb funció de relacionarló emb altras paraulas dotadas de lecséma. Per consiguient no pod funcionà còma sintagma nominal perque no té nucli propi, ja que sas preposicions no ténen lecséma. Y degud a n'axò rêb es nom de: **Adjacent.**

Ecz.:

Sas fuyas de sa poméra.
S.P.

Sintagma Adjetival (S.A.).

Ês un sintagma qu'es nucli ês un adjettiu.

Ara bé, no hêm de confóndre un Sintagma Adjetival, emb un adjettiu emb funcions d'adjacent.

Ecz.: Sa notici éra bastant imprevisibble.
S.A.

An aquesta frasse es Sintagma Adjetival ês: bastant imprevisibble. A hon es nucli ês s'adjettiu: **imprevisibble**. Fend d'adjacent s'advèrbo de cantidat: **bastant**.

FUNCIONS D'ES GRUPO NOMINAL (G.N.)

Ademés de sa funció de sutjètte de s'oració, es grupos nominals pòren deserrollà altras funcions dins es Grupo Predicad (**G.P.**)

Aquéxas funcions son: Complement Dirècte (**C.D.**); Complement Indirècte (**C.I.**); Complement Circunstancial (**C.C.**) y Complement Agent (**C.A.**).

FUNCIONS D'ES SINTAGMA NOMINAL (S.N.)

Sa priméra funció d'es **S.N.** dins s'oració ês, sa de Sutjètte. Però cuand es S.N. està dins es Predicad, pot desarrollà sas funcions de: **Adjacent d'es nucli verbal y de nucli d'es Predicad Nominal.**

També pot desarrollà funcions d'unidat esterió de s'oració, ja que no se tròba dins es sutjètte ni dins es Predicad.

En funcions d'Adjacent d'es nucli verbal, pot essê un Objètte Dirècte (**O.D.**) o un Complement Circunstancial (**C.C.**).

En funcions de nucli d'es Prediad Nominal, ês un Atribut. Atribut ês es grupo de paraulas que enuncían una cualidat d'es sutjètte.
Ecz.:

En "Chillida" ês un gran escultó.
Atribut

ES PREDICAD

Es **Predicad (P.)** ês es grupo de paraulas que ténen còma nucli un vèrbo, y espréssan tot allò que dêym d'es **sutjètte (s.)**.

Es vèrbo ês s'element més important y nucli d'es Grupo d'es Predicad.

Ara bé, pot passà que lo qu'espréssi es Predicad sigui una cualidat d'es Sutjètte o una acció féta per éll. En es primé cas, s'oració s'enomena: oració de **Predicad Nominal** (P.N.); y en es segón cas oració de **Predicad Verbal** (P.V.).

Però dins es Predicad tembé hey trobam Sintagmas. Es **Sintagma Verbal** (S.V.) y es **Sintagma Adverbial** (S.A.).

Sintagma Verbal.

Sintagma Verbal **(S.V.)** ês es que té còma nucli un vèrbo. Si es vèrbo ês predicatiu porêm rallà d'un Sintagma Preditatiu. Però si es vèrbo ês copulatiu (essê y estâ) rallarêm d'un Predicad Nominal.

Sintagma Adverbial

Sintagma Adverbial **(S.A.)** ês es Sintagma que té còma nucli un advèrbo. Y pot anà acompañad en relació sintagmàtica, d'un altre advèrbo o d'un Sintagma Preposicional en funcions d'Adjacens.

Oracions de Predicad Nominal

Sas oracions de Predicad Nominal son aquéllas en qu'es nucli eu forman es vèrbos copulatius "essê o està", y ténen còma misió sa de serví de nècse entre es Sutjètte y es Predicad, sensa donà cap significad a s'oració.

Ecz.:

Na Margalida **ês** de Buje. En Pèp **està** castigad.

Elemens d'es Predicad Nominal

Ets elemens d'es Predicad Nominal son: es nucli d'es Predicad y es Complemens Predicatius.

Es nucli des Predicad (n.P.) està formad per un vèrbo copulatiu (essê y està) o per altres vèrbos emb so matex való (parexe, vení, quédà, créxe, etc.).

Ecz.: En Pére **parêx** felís.

Es Complemens Preditatius (C.P.) son es que juntament emb so nucli forman es Predicad Nominal y espréssan sas cualidats d'es Sutjètte. Son: **sustantius, sustantius personals, adjettius, pronoms, advèrbos adjetivads o Sintagmas Preposicionals.**

Eczemples:

Emb un adjettiu: *sa germana està* ***malalta****. Sa casa ês* ***gran****.*

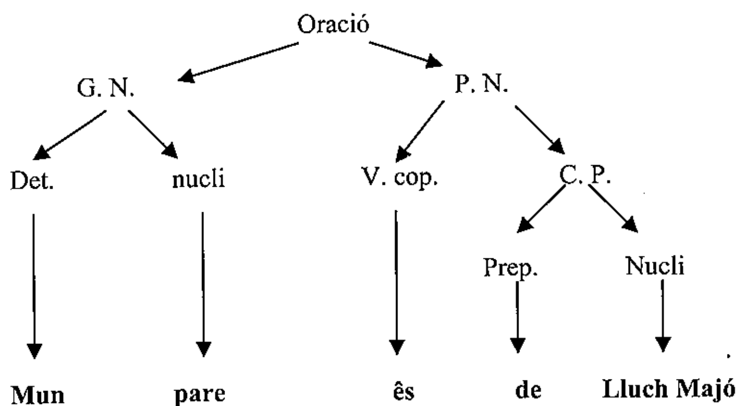
Emb un sustantiu: *en Juan ês* ***catedràict****.*

Emb un pronom: *sa finca era sa* ***nostra****.*

Emb un advèrbo adjetivad: *sa méua derréra paraula ês ¡****no****!.*

Emb un Sintagma Preposicional: *Aquestas taronjas son* ***de Solle****.*

Estructura d'es Predicad Nominal

Oracions de Predicad Verbal (P.V.)

S'element essencial d'aquestas oracions ês **un vèrbo** que se basta per sí matex per espréssà lo que s'indica d'es sutjètte; anque sòl està acompañad de paraulas que complétan es séu significad y que junt emb éll forman es Grupo Predicad **(G.P.)**.

Ecz.: Mun pare **comprerà** un coxo nou.

G.P.

Es P.V. emb vèrbos intransitius. Aquets vèrbos son es que no han de mesté essê acompañads per tení sentid complét, maldement emb ocasions eu admetin.

Ecz.:

Es méu compeñéro d'habitació **va sortí**.

Es méu compañéro d'habitació **va sortí a n'es corredó**.

Es P.V. emb vèrbos transitius. Son es que necessariment han d'anà acompañads d'altras paraulas per arribà a tení un sentid concret.

Ecz.:

Éll **escolta sas noticis**.

Es vèrbo escoltà necessita anà acompañad d'altras paraulas per formà es Predicad y que complétin es significad d'escoltà.

COMPLEMENS D'ES VÈRBO O NUCLI VERBAL

Es complemens d'es vèrbo son:

Complement Dirècte	**(C.D.)**
Complement Indirècte	**(C.I.)**
Complement Circunstancial	**(C.C.)**
Complement Agent	**(C.A.)**

Complement Dirècte (C.D.)

Ês aquell nom o Grupo Nominal qu'acompaña a n'es vèrbos transitius per construí es P.V.

Es mecànics duyan alguns repuestos.
C.D.

Sas funcions de C.D. pòren essê réalisadas per un G.N., per un G.N. emb sa preposició "a", o per un pronom.
Eczemples:

Per un Grupo Nominal: li vatj enseñà es **méus guans rompuds.**

Per un G.N. emb sa prep. "a": estím molt **a na María.**

Per un pronom: **Eu** dug a n'es tallé. **Elza** vatj agafà d'en tèrra.

Formas de reconexe un C.D.

1é. Sustituirló per una forma pronominal.

Voltros replegarêu **sas cadiras** > voltros **las** replegarêu.
C.D.

2ón. Transformà s'oració en veu passiva y observà si es C.D. se transforma en sutjètte passiu.

Voltros replegarêu **sas cadiras** > sas cadiras **seràn replegadas** per voltros.
C.D.

Complement Indirècte (C.I.)

Ês aquéll nom o grupo nominal que indica sa persona o cosa que rêb lo indicad a s'acció verbal.

Sas funcions de Complement Indirècte pòren essê fétas per un nom o un grupo nominal, precedits de sa preposició "a". Y per un sustantiu personal o per un pronom acompañads de preposicions o sensa. Eczemples:

Hem comprad aquest rellotge **a n'en Juan**.
C.I.

Vatj passà s'eczercici **a n'es méu amig**.
C.I.

Te posaràn un vestid blau.
C.I.

Duys entradas **per jo**.
C.I.

Complement Circunstancial (C.C.).

Ês es qu'espréssa sa circunstanci de llog, tems, mòdo... en que se fa s'acció verbal.

Sas funcions de C.C. se pòren fé emb un G.N. sensa preposició:

Eu agafarêm **avuy dematí**.
C.C. (de tems)

Eu déxàrem **en es portal**.
C.C. (de llog)

Arribaré **tard.**
C.C. (de mòdo)

Anirêm **a Manacò.**
C.C. (de direcció)

Complement Agent (C.A.)

Ês aquell que dins s'oració passiva señala sa persona o còsa que fa s'acció. Y està formad per un G.N. precedit de sa preposició "per".

Es marge va sê fet **per en Garí**.
C. A.

ORACIONS PREDICATIVAS

Sas oracions predicativas se sòlen formà en veu activa y en veu passiva.

Oracions predicativas en veu activa.

Son aquéllas en qu'es sutjètte ejecuta s'acció d'es vèrbo. An aquest sutjètte se li denomina sutjètte agent.

Es mèstre va recoí **ets ecsamens**.
s. a. **C.D.**

Oracions predicativas en veu passiva.

Son aquellas en qu'es sutjètte no fa s'acció d'es verbo, sinó que la patêx. Se li denomina **sutjette passiu.**

Ets eczamens varen essê corretjids p'es mèstre.
s. p. **V. veu passiva** **C.A.**

PROPOSICIONS D'UNA ORACIÓ COMPOSTA

Sas unidats emb estructura oracional que forman una oració composta s'enomenen **proposicions**. Que consideradas per separad pòren essê duas o més oracions simples.

Eczemples:

Es cotxo se va rómpre.
Es cotxo va essê remolcad.

Aquestas duas oracions consideradas per separad, son duas oracions simples, independens, emb significat pròpi.

Es cotxo se va rómpre y va essê remolcad.

En aquesta segona construcció se veuen perfèctament duas secuèncis emb estructura oracional, pero interrelacionadas gramaticalment, lo que las fa pertenexe a una matéxa unidat llingüística, per lo que resultan essê: duas proposicions d'una oració composta.

Es nècses.

Es nècses d'unió que fan que duas oracions simples se convertêsquin emb duas proposicions d'una oració composta, son sas conjuncions tal y com hem vist a n'es derré eczemple.

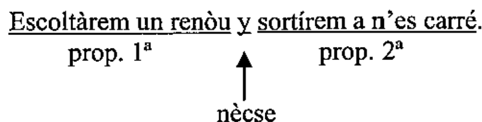
Relació entre proposicions dins sas oracions compostas.

Sa relació entre sas proposicions pot essê:

- **de coordinació.**
- **de justaposició.**
- **de subordinació.**

Oracions Compostas Coordinadas

Son aquéllas qu'estàn unidas per un nècse, però que ténen sentid complet cada una d'éllas per separad:

CLASIFICACIÓ DE SAS ORACIONS COORDINADAS

Segons sigui es tipo de nècse que relacioni sas proposicions de sas oracions compostas coordinadas, aquéxas pòren essê:

- **Copulativas**
- **Disyuntivas**
- **Adversativas**
- **Esplicativas**

Oracions Compostas Coordinadas Copulativas.

An aquestas oracions es nècse son sas conjuncions: **y, ni.**

No n'agafaré cap, **ni** tan sols aquesta.

Oracions Compostas Coordinadas Disyuntivas.

Son sas que, una de sas proposicions escluyêx a s'altra, y van unidas per sas conjuncions: **o, si no.**

¿Surs **o** entres?. Acaba s'eczamen dins es tems **si no** te suspendré.

Oracions Compostas Coordinadas Adversativas.

S'empleyan entre duas proposicions que s'opòsen entre sí. Es nècses son: **però, emperò, encara que, maldement, tàmatex.**

Voldría anà a n'es teatro **però** no teng dobbés.

Oracions Compostas Coordinadas Explicativas.

S'empleyan a duas proposicions per aclarà es significad de s'anterió. Es nècses son: **com, per eczemple, o sía, o siga.**

Fa feyna a s'escòla, **o siga**, ês mèstre.

ORACIONS COMPOSTAS JUSTAPOSTAS

Son aquéllas que incluyexen duas o més proposicions independens entre sí y relacionadas per signes de puntuació.

N'Almohacén, réy de Marroc, partí emb coranta galèras.

O tembé, aquellas proposicions hon empleyam es signes de puntuació en sustitució de conjuncions.

Me sab gréu; no te pug atendre. (Me sab gréu pero no te pug atendre)

ORACIONS COMPOSTAS SUBORDINADAS

Son aquéllas en que una proposició depên d'una altra per tení sentid. A sa proposició que té es sentid fundemental se li denomina: **Oració principal.**

S'eczamen ha acabad cuand han tocad las dotze.
O. p. prop. subordinada.

Segons sigui sa funció gramatical de sa proposició subordinada respècte de sa principal, se dividexen en tres grupos: **proposicions subordinadas sustantivas, proposicions subordinadas adjettivas y proposicions subordinadas adverbials.**

Proposicions subordinadas sustantivas.

Son sas qu'equivalen gramaticalment a un sustantiu. Y per consiguient fa sas matéxas funcions qu'es grupo nominal d'una oració simple. Sòlen està introduídas habitualment per sa conjunció "**que**".

Ês una llèstima **que no** venguis.
Que tú eu diguis no basta.
Es méu amig està **que fa fum.**
Estig segú **de que dius mentidas.**
No estig molt segú **de que vagi a goñà.**
Se conêx **que** l'amo eu sabía.

Proposicions subordinadas adjettivas.

Son sas qu'equivalen y funcionan com un adjettiu. Se lis denomina també de "relatiu" perque sempre van introduídas p'es pronoms relatius: **que, qui.** O p'ets advèrbos: **hon, ahón, a hon, avón, von, a von, cuand, cuant, tant.**

Aquell ês es cà **que lladra tant.**
Anarem a sa matéxa cafetería **a hon mos coneguérem.**

Proposicions subordinadas adverbials.

Son sas qu'equivalen y funcionan emb sas matéxas características que un adbèrbo. Mos indican sa circunstanci en que se produêx s'acció verbal.

Sas proposicions adverbials pòren anà situadas indistintament, devant o derréra de sa proposició principal.

Cuand varem comensà a menjà no havía arribada.
Prop. subordinada

Hem anad **ahón** mos vares dí.
Porp. subord.

Después de que t'en anares no varem fé rês.

Mentras te dutxas prepararé es dinà.

Eu va montà **segons** sas instruccions.

Ês baxêt **talment com** es méu germà.

Es cé ês **més** reistent **que** s'alumini.

Éra **tan** alt **que** s'havía d'acotà per porê entrà.

Has arribad tard, **axí que** no protestis.

Me compraría aquest llibre **si** fos més barato.

Eu hem de fé **maldement** plògui.

Vine dilluns **en no sê qu**'estiguis enfeynada.

CONSTRUCCIÓ FIGURADA

Sa construcció figurada ês sa que invertêx s'orde de sas paraulas, o en calla unas, o n'aumenta altras, o falta a sas lleys de sa concordanci gramatical.

Emb sa construcció figurada se pot espréssà es pensament a mida de sa voluntad d'es qui xèrra. Ecz.:

¿A sa dolsa Patria en cruèl esclavitud, quí sensa estorament mirà podría?.

A sa construcció figurada, es vèrbo se pot anteposà a n'es sujètte de sa proposició.

Ecz.:

Ês un acte de bondat essê benèfic.

També s'objètte de s'acció pot anà devant d'es vèrbo.

Ecz.:

¡Sa veritad dig!.

També s'advèrbo pot anà devant.

Ecz.:

Dolsament sa veritad dig.

També s'adjettiu se pot posà antes qu'es sustantiu, o colocarsê entre aquest y s'artícul.

Ecz.:

Cercà sa bòna aventura. Cerca bòna s'aventura.

FIGURAS DE CONSTRUCCIÓ

Sas principals figuras de construcció son: **hipérbaton, elipsis, pleonasme, hipérbol y silèpsis.**

S'hipérbaton invertêx s'orde de sas paraulas. Ecz.:

Es séus alaba cadascú.

Aquí es pronom "séus", ês es complement d'es vèrbo "alabà", y aquest d'es pronom cadascú. De tal forma que a sa construcció natural se diu:

Cadascú alaba es séus.

S'elipsis calla paraulas essencials a s'integridat gramatical, però no a n'es sentid de s'espressió. Ecz.:

¡Bònas tardas!.

An aquest saludo s'acalla es vèrbo "tení" y un sustantiu personal. Ja que se sobrentén que lo que un voldí ês:

¡Bònas tardas tenga vostê! **¡Bònas tardas tengan vostês!**

Es plenonasme auménta paraulas innecessaris a n'es sentid de sa proposició.

Eczemples:

Diguemhó a jo qu'eu he vist p'es méus uys.

Cuand també se podría dí:

Diguemhó a jo qu'eu he vist.

Sa silèpsis falta a sa concordanci gramatical, però no a sa concordanci d'es sentid de s'oració.

Ecz.:

Vòsa Magestad ês piadós.

A hon es masculí "piadós" concorda emb so femení de "Magestad". Maldement an aquest cas, sa paraula "Magestad" sigui equivalent tant a Rey com a Réyna.

US D'ES SUSTANTIUS PERSONALS

Cuand es sustantiu personal "**jo**" no ês sutjètte de sa preposició, val com s'español "mi".

Ecz.: **Tot assò ês per jo. Dun un per jo y un per élla.**

Es sustantius personals: **tú, éll, élls, élla, éllas, noltros, noltras, voltros, voltras.**

Regulament s'empleyan después d'es vèrbo dins una prohibició y a s'impératiu. Ecz.:

No vengas tú, vine tú. No tireu voltras, tiràu voltros.

També son es sutjètte de sa proposició, s'objètte de s'acció y terme de relació. Ecz.:

Éll, per obligarlâs a éllas, diu que si van emb éll, tornarà emb éllas.

Si es sustantiu personal "**tu**" no ês es sutjètte de sa proposició, domés té cabuda después de sas preposicions; y llevonses domés ês s'objètte de s'acció o terme de relació. Y equival a n'es pronom español "ti".

Ecz.:

Tot assò ês per tu. **Essend per tu eu faré totduna.**

Es sustantiu personal "**éll**" en sentid neutral ês únicament sutjètte de sa proposició. Equival a n'es pronom español "ello". Ecz.:

¡Éll jò no'u faría!. **Éll ês axí, qu'eu diguéren.**

US D'ES PRONOMS

Es pronoms: **et, el, em, te, lo, me, la, hi, ho,**. Son tots s'objètte de s'acció o terme de relació y precedexen a n'es vèrbos, llévad d'ets infinitius y presens de Impératius, a n'es que seguêx. Escèpte sas tercéras personas d'aquéis. Ecz.:

T'hi aglapiràn. **Ja m'ho contaràs.**

Però encanvi sí precedexen a n'es vèrbo es també pronoms: **hey, en, ne.** Empleyarêm devant aquéis, per carregà se reciprocidat d'es sujètte an aquí recau s'acció, es també pronoms: **te, lo, me**; Ecz.:

L'hey contà. ¿Quê **m'en** dius?. ¿**Te n'**aniràs avuy?.

Si a n'es vèrbo li precedexen es pronoms: **el, la, las**. Empleyarêm devant aquéis, per carregà se reciprocidat d'es sujètte an aquí recau s'acció, es també pronoms: **te, me**. Ecz.:

T'el prên. **Me las** donaràs demà. Ja **te la** regalaré.

Es pronoms: **et, el, em**, se juntan a n'es vèrbos qu'acaban en vocal no diptongada, sa que desaparêx, a n'es temps d'Impératiu.. Ecz.:

De aturà > **aturêt**. De escoltà > **escoltêl**. De mirà > **Mirêm**.

Es pronoms: **lo, me, la,** se juntan a n'es vèrbos emb Imperatiu qu'acaban emb vocal diptongada.

Ecz.: Mirau**mê.** Agafau**lâ.** Mirau**ló.**

Es pronoms: **te, lo, ho, hi,** se juntan a n'es vèrbos per médiació de sa **consonant temàtica** "r".

Ecz.:

Anar**hí** aviad. Aturar**tê** ês difícil. Admirar**ló** ês una delici.

Es pronoms: **elz, elza, euz, euza.** Seguexen sa régla d'es també pronoms et, el, em, te, etc. emb orde a n'es mòdos y personas d'es vèrbos a n'es que precedexen, y com élls, no son si no objètte de s'acció o térme de relació.

Es pronoms: **elz, euz.** Elz empleyam cuand es vèrbo comènsa en vocal y devant es també pronoms hi, ho, en. Ecz.:

Elz agafarem. **Elz hi** donaré demà. **Euz ho** pintarêm rotjos.

Es pronoms: **elza, euza.** Seguexen a sa segona persona d'es singulà d'es present d'Impératiu, sustituind una paraula femenina. Ecz.:

Torna sas camías tú	>	Torn'**elza** tú.
Tú ajuda a sas petitas	>	Ajud'**elza** tú.

Es pronoms: **la, las.** Seguexen sas réglas d'es: et, el, te, me. Relatiu a n'es mòdos y personas d'es vèrbos. Però si seguexen a n'es vèrbo se juntan a éll.
Ecz:

Las dug. Du**lâs**. Agafa**lâ**. **L'**agaf.

Es pronom: **li.** Seguêx sa matéxa régla qu'ets anteriós, y equival a n'es pronom castellà "le". Y si també seguêx a un vèrbo se l'hi junta.
Ecz.:

Ves, du**lí**. **Li** dug mel.las. Agafa**lí** sa senaya. **Li** agaf.

Es pronom: **se.** Seguêx sas matéxas réglas qu'ets altres. Però domés precedêx a sas tercéras personas d'es vèrbo o va devant d'es també pronoms "hi, ho, en". Aquest també pèrd sa séua vocal si es vèrbo comènsa també per vocal, y precedind a n'ets anteriós pronoms. Ecz.:

S'hi acosta. **S'**ho mira. **S'**aferrarà.. **S'**en xèrra. **Se** ralla fort.

Es pronoms: **en, ne.** Seguexen sas matéxas réglas. Son s'objètte de s'acció y terme de relació.

Es pronom **en.** Precedêx a n'es vèrbos que comènsan en consonant en solitari. Però si li va devant un altre pronom pot precedí a n'ets altres vèrbos que comènsan en vocal. Ecz.:

En duen de gruxads. ¿M'**en** agafaràs?. Te **n'**aniràs a pèu.

Es pronom **ne**. Precedêx tant a vèrbos que comènsan en consonant com en vocal. Ecz.:

N'armà una de bona. Vos **ne** dú. **N'**agafà massa.

Es pronoms: **hey, hi.** Son s'objètte de s'acció o es terme de relació.

Es pronom: **hey**. Precedêx a **n**'es vèrbos no infinitius y a n'es presens impératius, però va derréra sas segonas personas d'aquéis. Y se junta a tots es vèrbos que seguêx (casi sempre emb impératiu), escèpte a n'es qu'acaban en diptong, que no admeten aquest pronom.
Ecz.:

Hey sèg. **Hey** dormía molt bé. Pos**hey** fàvas. **Hey** jèg.

Es pronom: **hi**. Se junta a n'es vèrbos acabads en consonant o en diptong. Y precedêx a n'es demés cuand va derréra un altre pronom.

Ecz.:

Duys**hí**. Posau**hí** aygo freda. N'**hi** dong. T'**hi** duré.

Es pronoms: **ho, eu.**

Es pronom **ho**, es objètte de s'acció y terme de relació. Se junta a n'es vèrbos, a n'ets infinitius (provocand qu'aparegui sa consonant temàtica "**r**") y a n'es vèrbos qu'acaban en diptong. Y an aquells vèrbos a n'es que ja se lis ha juntad un altre pronom. Però se conservan independens si và precedid d'es pronoms: mos, vos. Ecz.:

Amagalos**hó**. Dir**hó**. Callau**hó**. Matelz**hó**. Fér**hó**.

Mos **ho** díuen. Vos **ho** feràn refé.

Es pronom **eu**, domés ês objètte de s'acció. Precedêx a n'es vèrbo no infinitiu y present d'Impératiu, llévad de sas segonas personas d'aquest, a n'es que seguêx y s'hi junta. Precedit de sa negació "no" pèrd sa priméra vocal. Ecz.:

No'**u** sé. No'**u** fan bé. Pos**êu** aquí. **Eu** díuen.

EPÍLOGO

Aquesta Gramàtica ês sa gramàtica d'es que son y se senten autènticament mallorquins, menorquins, ibissencs y formenterencs, o sía, autènticament baléàrics.

Ês sa gramàtica normativa qu'es pobble baléà ha nad fend a lo llarg d'es séus mils d'añs d'ecsistenci. S'Acadèmi de sa Llengo Baléà no ha fet res més que replegà sas paraulas, girs y formas de xerrà o rallà d'es nostro pobble multimilenari. Éll ês s'autèntic fabricant, amo, señó y protagoniste de sa séua pròpi forma d'espresió.

Sa màcsima autoridat d'una Llengo, la té esclusivament es Pobble que la xèrra. No la ténen ni es governans ni es "sabis" funcionaris. Aquéis han d'empleyà sa séua autoridat y ciènci per estodià, profundisà, analisà, defensà y conservà, es tresò valiosíssim de sa llengo d'es Pobble.

Però lo qu'han fet fins ara, ha estad una impostura qu'es polítics, d'esquena a n'es pobble baléà, haguin determinad a s'Estatut d'Autonomía, que fos es Català sa llengo "oficial". Conculcand, tergiversand, s'Històri, sa Filología y sa Rahó. (Vet aquí per quê no'u presentaren a referèndum).

Aquesta Acadèmi lutxarà sensa descans y sensa cap dubte, p'es manteniment d'es tresò llingüístic d'es pobble baléà, y qu'aquest sigui reconegud políticament coma sa llengo pròpi de Baléàs. Aquesta Gramàtica ês sa priméra passsa.

Possibblement hey tròbin còlca èrro, que serà debud a que noltros som personas normals, y sas personas normals s'equivòcan y cometen èrros. Sas altras, no s'equivòcan may. Agrairêm eu mos comuniquin per corretgirhó a sa pròcsima édició.

Estam orgullosos de sa feyna qu'hêm fet; feyna que vos presentam y demanam que la lleggiguêu emb atenció, perque aquí se vos enseña a fé lo que tantas vegadas vos heu quéxad de no sabre fé: escriure emb sa llengo que vos enseñaren sas vostras mares desd'es brês.

Ara, si colcú vos diu qu'heu d'escriure en Català perque sa gramàtica vostra té més de cent añs y està desfassada; li podrêu di emb so cap ben alt, ¡que s'en vagi a fé es contas a ca séua!.

Sentiuvós orgullosos de qui sou y de com xerau o rallau, perque sa gramàtica de sa vostra llengo ja està actualisada y adecuada a sa Filología d'es sigle XXI.

¡ENHÒRABÒNA POBBLE BALÉÀ!.

Sa Comisió de sa Gramàtica

ROL DE PLANAS Y MATÈRIS

SA LLENGO

Em noltros nasquéres,
en es principi d'es tems,
auba blanca del Món,
llum d'es nostros majós;
còma ròsa acabada de tayà,
en es méus brassos vares condormí;
oh llengo estimada,
emb tú es méu primé plò,
emb tú es méu primé cant,
emb tú sa priméra glosa;
oh sa méua amiga, sa llengo,
sa méua paraula, sa méua glosa,
sa méua péna, ¡sí, sa méua péna!,
que me surt y brolla desesperada,
volguend apagà es caliu que me crema;
péna per tú estimada, ¡per tú!,
que cuand es romà vengué,
que cuand es mòro arribà,
que cuand desembarcà s'aragonês,
aquí ja hey éras espérandlós a tots tres;
y vegendtê ara, asustada, perduda,
casi núa y tremoland,
sensa volê me cauen sas llàgrimas,
llàgrimas per tú estimada amiga,
per tú y per jo també,
perque tú ets jo y jo som tú,
y si tú te mors,
estimada llengo, amiga,
també me moriré jo.

Mikèl Garau y Rosselló

TÒCAN A MORT

Avuy tòcan a mort sas campanas de Baléàs,
avuy tòcan a mort,
perque se prepara s'assessinad
de sa llengo mallorquina y balea;
sa llengo d'es Cossiés de Montuíri, d'Algayda, d'Alaró,
sa llengo d'es Cavallêts de Felanitx,
balls milenaris de cultura fenici-baléà.
    Avuy tòcan a mort sas campanas de Baléàs,
avuy tòcan a mort,
per sa llengo de sas milenaris olivéras,
qu'emb sa sòca grossa y enrevoltillada,
escampan a n'es vuyt vens d'el Món,
s'orgull d'essê balea,
s'orgull de tení sas rèls dins sa tèrra baléà.
    Avuy tòcan a mort sas campanas de Baléàs,
avuy tòcan a mort,
per sa llengo de sa tèrra que mos ha vist néxa,
¡sa llengo de sas nostras maras!,
que tot amó mos l'enseñen desd'es brês,
engronsa qu'engronsa, xèrra que xèrra,
descarregand es séu amó.

¡Aquesta ês sa llengo que mos vòlen matà!,
y cuand ja estigui morta,
¿com li dirêm a mumareta que no la sabêm xerrà...?
¿com li dirêm an aquesta doneta qu'emb tant
d'amó mos l'enseñà?, ¡¿com li dirêm?!,
¿emb suèc, emb inglês, emb cátala?,
però... si no mos entendrà y a plorà se posarà.
¿Ahon son es bons baléarics?,
¿ahon ês aquell pobble orgullós de xerrà baléà?,
¡¿ahon ês?!,
¿tan bax ha caygud que ni pols no pod tropitjà?,
¿ês que no n'hi ha cap que drêt se vulgui posà?,
¡¿ês que no n'hi ha cap...?!...,
¡turau aquéxas campanas, que se turín de toca!,
que s'ha xecad un baléà, que a sa mara no vol veure plorà.

Mikèl Garau y Rosselló

Fi

ISBN 84-921614-6-9
9 788492 161461